

Jenna Mertala

KERTOMISEN ARVOINEN ELÄMÄ
Mikrohistoriallinen ryhmäbiografia erään perheen
sisaruksista

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2022

TIIVISTELMÄ

Jenna Mertala: Kertomisen arvoinen elämä – Mikrohistoriallinen ryhmäbiografia erään perheen sisaruksista
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Historia
Toukokuu 2022

Tavallisistakin ihmisistä voi kirjoittaa elämäkerran. Biografian monet toteutustavat antavat tilaa muidenkin kuin suurmiesten tai julkisuuden henkilöiden elämäntarinoiden tulkitsemiselle. Kainuulaisella maaseudulla vuosina 1881–1901 syntyneen sisarussarjan ryhmäbiografia on mikrohistoriallinen tutkimus tavallisista ihmisistä. Sisarusten elämäntapahtumien selvittämisen ja heidän mahdollisuuksiensa analysoimisen kautta hahmottuu myös yleisempi näkökulma suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja ihmisten elämään noin sadan vuoden ajalta. Samalla piirtyy kuva siitä, minkälaisia mahdollisuuksia heidän kaltaisillaan ihmisillä elämässä oli.

Sukututkimuksen metodeja hyödyntäen ja mikrohistoriallista tutkimustapaa soveltaen olen selvittänyt mitä nämä viisi sisarusta elämässään tekivät. Aineisto kostuu ensisijaisesti virallisista tietolähteistä, kuten kirkonkirjoista, henkikirjoista, väestönlaskennoista ja tuomiokirjoista, mutta myös yksityisistä lähteistä, joita ovat kirjeet, äänitteet ja muistot. Aineiston pohjalta olen tulkinnut sisarusten elämän merkittävimmät käännekohtat, joihin kytketty mahdollisuuksia ja valintoja. Jokaisen sisaruksen elämässä oli tilanteita, joiden kautta avautuvaa mahdollisuuksien horisonttia tutkimalla olen pyrkinyt valottamaan jokseenkin samanlaisista lähtökohdista eri suuntiin pyrkineiden sisarusten vaiheita. Aineisto muovautui tutkimuksen edetessä, sillä uusia lähteitä löytyi koko tutkielman kirjoittamisen ajan. Yksi tutkimuksen saavutuksista on siten myös lähdeaineiston kokoaminen. Aineisto täytyi pilkkomisen ja jäsentämisen sijaan etsiä ja koota.

Tavallisuus on tämän tutkielman läpileikkaava käsite. Yksikään tavallinen ihminen ei silti ole samanlainen kuin toinen. Tavallisuuden määrittäminen on melko haastavaa, sillä lopulta kaikki ovat jollakin tapaa ainutlaatuisia. Sisaruksista jokaisen elämästä löytyi jotakin erityistä, joka tekee heistä myös eräänlaisia poikkeuksia tavallisuudesta. Mikrohistoriallinen tarkastelu, jossa näkökulma pienennetään yksilötasolle, paljasti yksityisestä elämästä jotakin yleistä ja tavallisuudesta jotakin poikkeavaa. Tutkimuksesta muotoutui elämäkerta, jossa henkilöitä käsitellään paitsi ryhmänä myös yksittäisinä henkilöinä. Yhdistämällä biografiaan paikallishistoriaa, siirtolaisuuden historiaa ja sukututkimusta, voidaan liikkua yksityisestä yleiseen – ja toisin päin. Sisarusten elämät eriytyivät toisistaan poikkeaviin suuntiin, luoden varsin laajan kuvan monista erilaisista mahdollisista elämänkuluista voimakkaasti muuttuvassa Suomessa ja maailmassa.

Tavallisten ihmisten elämästä kertominen on tärkeä tehtävä, joka auttaa ymmärtämään yhteiskuntaa yleisemmin. Elämän käsitteleminen suhteessa aikaan ja paikkaan paljastaa sen, mitä henkilö on tehnyt, ja tavallaan sitä kautta myös sen, mitä hän on ajatellut, vaikkei siitä olisikaan hänen itsensä tuottamia lähteitä olemassa. Muodostuva tulkinta – elämäkerta – on aina kaikesta huolimatta repaleinen ja katkonainen esitys oikeasta elämästä.

Avainsanat: biografia, mikrohistoria, mahdollisuuksien horisontti, tavallinen ihminen, siirtolaisuus, paikallishistoria

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaiheen valinta ja aiempi tutkimus	3
1.2. Metodi ja aineisto	6
1.3. Tutkimuskysymykset ja tutkimuseettiset linjaukset	11
2. SIELLÄ MISSÄ KOTI ON	13
2.1. Jalkovaaran talo, sisarusten koti	13
2.2. Tipasojan kylä	17
2.3. Sotkamo, pitäjä Kainuussa	20
3. ELÄMÄN PYÖRTEISSÄ	24
3.1. Isompiin ympyröihin	26
3.2. Amerikkaan	29
3.3. Omaan kotiin	34
4. ELÄMÄNKULKU INSTITUUTIoidEN KAUTTA	39
4.1. Avioliitot ja lapset	42
4.2. Kuolema	49
5. TAVALLISTA ELÄMÄÄ	55
5.1. Sota muutti elämän	58
5.2. Siirtolaisten elämää	63
5.3. Erikoinen tavallinen	66
6. MITÄ JÄÄ MEISTÄ JÄLKEEMME	70
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	74

1. JOHDANTO

Taivaalta leijaili hiljalleen lumihiutaleita tyynenä ja leutona maaliskuisena aamuna 18.3.1914, kun kainuulainen Hanna Piirainen valmistautui kenties elämänsä ensimmäiseen merimatkaan Hangossa.¹ Keskiviikkoisin iltapäivällä neljän aikaan lähtevä Suomen Höyrylaivayhtiön alus, Arcturus, veisi hänet Englantiin, josta matkan oli määrä jatkaa Atlantin yli kohti Amerikkaa.² Ensin pysähdyttiin perjantaiamuna Kööpenhaminassa, jonka jälkeen saavuttiin Hulliin sunnuntaina päivällä. Englannissa Hanna vietti vajaan viikon, jonka aikana hän matkusti Hullista Liverpooliin, josta Cunard Linen Mauretania-laiva lähti kohti Yhdysvaltoja lauantaina 28.3.1914. Matka Suomesta siirtolaisen määränpäähän kesti kaikkiaan 17 päivää.³ Mauretania, kyydissään 'Hanna Purainen', saavutti New Yorkin Ellis Islandin viikon kuluttua Liverpoolista lähdöstä, lauantaina 4. huhtikuuta.⁴

Hannan elämän suurin käännekohta ajoittuu aikaan, jolloin koko läntinen maailma oli menossa kohti suuria mullistuksia. Sotkamolainen Hanna aloitti matkansa kohti ”suurta länttä” keväällä 1914, jolloin maailma oli ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä. Ruutitynnyri ei ollut vielä räjähtänyt, mutta kesä toisi sodan autonomiseen Suomeenkin, jossa elettiin sittemmin toiseksi sortokaudeksi kutsuttua aikaa. Venäjä oli lujittanut valtaansa suhteessa Suomeen, jota repivät myös voimistuvat sisäiset ristiriidat. Vaikkeivat aikalaiset voineet tietää mitä oli tulossa, voisi kuvitella ilmapiirin olleen vähintäänkin epävarma tulevaisuuden suhteen. Sääty-yhteiskunta oli murentunut ja työläiset kasvavana luokkana peräsivät oikeuksiaan. Vaatimukset tasa-arvoisemmasta yhteiskunnasta olivat saaneet aikaan isoja muutoksia, kuten yleisen äänioikeuden säätämisen, mutta maata omistamattoman kansanosan asema oli yhä ahtaampi. Maaseudullakaan leipä ei ollut leveää, eikä työmahdollisuuksia ollut edes tavalliselle talonpojalle kovin monenlaisia, talon tyttärestä puhumattakaan.⁵ Amerikan siirtolaisuus oli edellisenä vuonna saavuttanut Kainuussa huippunsa.⁶ Suurin osa lähtijöistä oli nuoria naimattomia talollisen poikia ja tyttäriä⁷, kuten Hannakin.

¹ Ilmatietoja, Helsingin Sanomat 19.3.1914, 10.

² SHO, Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892 – 1960.

³ Esim. Kööpenhaminan – Hullin linja, HS 19.3.1914, 16.

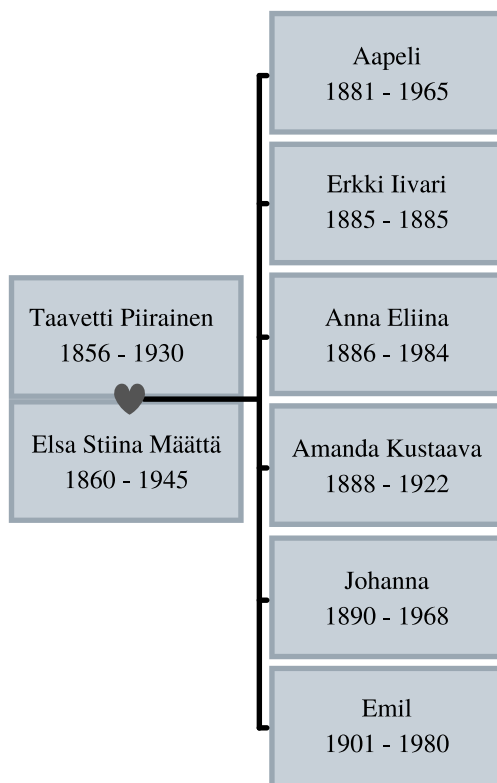
⁴ SHO, Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892 – 1960; SOLEIF, Passenger records, Ship manifests.

⁵ Vrt. Stark 2006, 10 – 11.

⁶ Komulainen 2001, 36.

⁷ Mt, 16, 18, 22 – 23.

Hanna oli isoisoisäni sisko ja yksi viidestä sisaruksesta, joiden elämää tämä tutkielma käsittelee. He olivat niin sanottuja tavallisia ihmisiä, joiden elämään ei kuulunut mitään täysin poikkeuksellista tai edes julkista, jonka vuoksi he olisivat erottuneet joukosta. Tutkiessani sisarusten vaihteita, kävi kuitenkin ilmi, ettei näiden viiden sisaruksen elämä ollutkaan niin täysin tavanomaista, ettei siitä löytyisi kerrottavaa. Heidän elämänsä olivat keskenään erilaisia, kukin edustaen yhdenlaista tavallisuutta. Niinpä yhden sisarussarjan elämät käsittävät hyvin kokonaisuutena tarkastellen ne vaihtoehdot, joita heidän kaltaisillaan oli. He syntyivät tunnetusti köyhässä Kainuussa sotkamolaisen suurperheen lapsiksi, varttuivat maaseudulla ja elivät aikaa, jolloin maailma muuttui hurjaa vauhtia, antaen mahdollisuuksia ja luoden paineita. Sisarusten erilaiset, erisuuntiin kuljettaneet elämäntiet toimivat esimerkkeinä, joiden kautta tarkasteltuna avautuu melko laaja näkymä vuosisadan⁸ vaihteessa syntyneiden ihmisten maailmaan, mahdollisuuksiin ja valintoihin.

Kuva 1: sisarukset (ristimänimiseen) ja heidän vanhempansa.

⁸ 1800- ja 1900-lukujen

1.1. Tutkimusaiheen valinta ja aiempi tutkimus

However singular a person's life may be, the value of examining it lies not in its uniqueness, but in its exemplariness, in how that individual's life serves as an allegory for broader issues affecting the culture as a whole.⁹

Isoisäni isä eli varsin tavallisen elämän kainuulaisella maaseudulla 1900-luvulla. Hän oli syntynyt vuonna 1901, elätti perheensä maanviljelyksellä, soti sodassa ja kuoli 79-vuotiaana syöpään. Hän oli menehtynyt jo vuosia ennen syntymääni, mutta hänestä kerrotut tarinat ovat saaneet hänet tuntumaan minulle läheiseltä. Olin nähnyt hänestä vain valokuvia, jotka on otettu hänen ollessaan jo yli seitsemänkymmenen. Lopulta löytyi isoisovanhempieni vihkikuva, jossa nuori mies katsoo kameraan kasvoillaan levollinen, mutta hieman ujo ilme. Piirteet ovat pehmeät ja olemus elinvoimainen. Minulle kertomuksista tutun isoukin ja tämän kuvan nuorenmiehen välillä on kokonainen elämä: ainutlaatuinen ja kiinnostava, silti täysin tuntematon. Kuvassa nuoren miehen vierellä istuu nuori nainen, jonka piirteet kyllä tunnistin, vaikka olin nähnyt hänet vain muutaman kerran melkein 30 vuotta sitten, hänen ollessaan jo yli 90-vuotias. Olin jo aiemmin kiinnostunut sukututkimuksesta ja selvitin sukuni aiempien sukupolvien vaiheita. Erityisen kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi paljastui juuri isoisäni ja hänen sisaruksensa.

Tämän mikrohistoriallisen tutkimuksen tutkimustyyli on pitkälti genealoginen eli sukututkimuksen käytänteitä hyödyntävä. Tutkimus on samalla yhdistelmä paikallishistoriaa, siirtolaisuuden historiaa ja henkilöhistoriaa. Yhtymäkohtia arjen historiaan ja perhehistoriaan löytyy. Tutkin yhden perheen sisaruksia, jotka olivat syntyneet vuosina 1881–1901. Vaikka tutkimuskohteena ovat sisarukset, en niinkään keskity heidän keskinäisiin suhteisiinsa, vaan tutkin heidän elämäänsä suhteessa aikaan ja paikkaan¹⁰, jossa he elivät. Tavallisten ihmisten elämänkaaria tutkinut Viljo Rasila on todennut, että jokainen tavallinen ihminen on ”yksi yhteiskuntamme peruspilari”, joka osallistuu omalla henkilökohtaisella työpanoksellaan yhteiskuntaan; ”rivikansalainen”, jonka elämä voi tavallisuudesta huolimatta olla hyvinkin vaiherikasta. Jokainen ihminen, jota voidaan pitää omalle ajalleen tyypillisenä, on silti omanlaisensa eikä toista täysin samanlaista voi olla.¹¹ Tavallisetkin ihmiset ansaitsevat tulla muistetuiksi: heidänkin elämäntarinansa kertominen on merkityksellistä ja voi auttaa meitä ymmärtämään muuttuvaa maailmaa ja luomaan yhteyttä toisiin ihmisiin.¹² Tutkimuksen

⁹ Lepore 2001, 133. Kuinka hyvänsä ainutlaatuinen yksittäisen henkilön elämä voikin olla, sen tutkimisen arvo ei ole sen uniikkiudessa, vaan siinä, kuinka se voi toimia esimerkkinä siitä, kuinka yksilön elämä tarjoaa vertauskuvan koko kulttuuria koskevista laajemmista ilmiöistä. (Käännös oma.)

¹⁰ Suomi ja Yhdysvallat

¹¹ Rasila 1991, 157 – 158.

¹² Esim. Leskelä-Kärki 2017, 244; Corbin 2001, xiii.

edetessä kävi selväksi, että kirjoitan eräänlaista elämäkertaa. Koska sisarukset muodostivat jo eläessään luonnollisen ryhmän, johon he kuuluivat sukulaisuussuhteensa vuoksi, on kyseessä ryhmäbiografia. Sisarukset väistämättä vaikuttivat toistensa tekemisiin ja valintoihin, heidän elämänsä muovautuivat paitsi erillisinä yksilöinä, myös yhdessä ja toistensa kautta. Usein ryhmäbiografiat pohjautuvat lähdeaineistolle, jossa on mukana henkilöiden itsensä tuottamaa materiaalia, kuten kirjeenvaihtoa tai yhteisiä projekteja. Tässä tutkimuksessa sellaista aineistoa oli erittäin vähän, joten vaikutussuhteet on etsittävä vähemmän itsestäänselvistä lähteistä, kuten aineistosta, joka kertoo heidän valinnoistaan ja mahdollisuuksistaan, siitä, mitä he tekivät ja mihin he päätyivät. Tarkastelin tutkimieni henkilöiden kautta laajempia kokonaisuuksia, kuten omistussuhteiden muuttumista, kuolemankulttuuria ja avioliittoa yhteiskunnan kehittyessä modernimmaksi.¹³

Ylipäätään tutkielman yksi suurimmista haasteista on ollut tutkittavien henkilöiden itsensä tuottaman lähdeaineiston puute. Sinänsä se ei ole este, onhan kyseessä tapaustutkimuksen kaltainen esitys yhden sisarusparven elämänkuluista suhteessa ympäröivään aikaan ja paikkaan. Genealoginen tutkimusote nostaa valitut henkilöt tutkimuksen keskiöön, muttei suinkaan heidän itsensä vuoksi, vaan kuvana jostakin yleisemmästä.¹⁴ Silti ihan tavallisten ihmisten (eli sellaisten, jotka eivät ole esimerkiksi syyllistyneet rikokseen tai tehneet uutiskynnyksen ylittäviä tekoja) tutkiminen on siinä mielessä haastavaa, että heidän elämänsä koskeva lähdemateriaali on usein toisten ihmisten tuottamaa ja vieläpä ihan toiseen tarkoitukseen.¹⁵ Siinä mielessä sukulaisuussuhteesta tutkittavaan henkilöön ei ole paljon hyötyä, jos kirjeitä tai päiväkirjoja ei ole, sukualbumit ovat täynnä nimettömiä kuvia – tai pahimmassa tapauksessa ne on heitetty kaatopaikalle. Yli sata vuotta sitten syntyneiden henkilöiden vaiheiden selvittäminen sukulaisten kertomien tarinoiden pohjalta on epävarmaa, sillä usein tiedot ovat hataria, mahdollisesti väärin muistettuja, toisen (tai ties monennen) käden tietoja tai muuten vain ylisukupolvisesti välitettynä virheellisesti yhdisteltyjä. Muutamista muistojen fragmenteista on jopa koitunut selvitystyölle haittaa, sillä on paljastunut, ettei ”tiedoille” löydy vastaavuutta lähteistä. Usein sukulaisia haastatellessa myös törmää senkaltaisiin toteamuksiin kuin ”hän ei ollut kiinnostunut” tai ”minä en ole kirjoittanut muistiin”, kun tiedustelee, mitä joku sukulainen muistaa itse tai muistelee vanhempiensa kertoneen. Lopulta turhautuneisuus lähdemateriaalin vähyyteen ja epävarmuuteen kääntyi innostukseksi, kun päätin lähteä selvittämään sisarusten vaiheita puuttuvista tiedoista

¹³ Hakosalo 2014, 43 – 45.

¹⁴ Vrt. Häggman 1994, 32.

¹⁵ Peltonen 2005, 84 – 92.

huolimatta, haastaen itseni löytämään mahdollisimman paljon virallisista rekistereistä ja avoimista tietokannoista.

Mikrohistorialliseen tutkimukseen kuuluu usein tällainen tiedon vähyys, joka ei silti ole lähtökohtainen este tutkimukselle. Esimerkiksi Alain Corbin ja Anna Kortelainen ovat tutkineet henkilöitä, joista ei oikeastaan tiedetä yhtään mitään. Corbinin tutkimukset perustuvat metodiin, jossa tutkittava henkilö nähdään ikään kuin aukkona, jonka ympäriltä selvitetään kaikki mahdollisimman tarkasti, jolloin esiin piirtyy hahmotelma tutkimuskohteesta itsestään.¹⁶ Samaa tutkimuskeinoa on kehitellyt Tiina Miettinen, joka naimattomia maaseudun naisia ja heidän perheitään tutkiessaan rinnastaa tutkimuskohteensa ”aukoiksi” asiakirjoissa. Miettinen tutkii väestökirjassaan paitsi naisten ”näkymättömyyttä” asiakirjoissa, myös asiakirjoja sinänsä ja niiden soveltumista perhehistorialliseen tutkimukseen.¹⁷ Samaa vaativaa asiakirjoista tunnistamisen tehtävää jatkaa Pirita Frigren väitöskirjassaan, joka keskittyy merimiesten vaimoihin 1800-luvulla.¹⁸ Kaikki mainitut tutkimukset ovat omalta osaltaan viitoittaneet sitä metodista tietä, jonka olen tämän tutkimusprosessin myötä kulkenut, vaikka tutkimukseni aihe ja aika eroavatkin niistä.

Väestökirjanpidolliset asiakirjat, kuten rippi- ja henkikirjat, ovat esim. 1600–1800-luvun tutkimuksien peruslähteitä, mutta soveltuvat tutkimukseen hyvin myös tultaessa lähemmäs nykyaikaa. Käyttöön liittyy tietysti sekä tutkimuseettisiä kysymyksiä, että lähteiden luonteeseen ja alkuperäistarkoitukseen kiinnittyviä ongelmia.¹⁹ Päästäkseen kiinni esimerkiksi (julkisten) kirkonkirjojen tietoihin, täytyy ensin selvittää tiedot henkilöstä, joka on syntynyt yli 100 vuotta sitten. Tässä tapauksessa tämä oli helppoa, sillä suvustamme on tehty sukukirja. Piiraisen sukukirjassa²⁰ on seuraavat tiedot isoisoisäni Eemil Piiraisen vanhemmista ja sisaruksista: sotkamolainen talollinen Taavetti Piirainen ja vaimonsa Elsa Stiina Määttä saivat viisi lasta, joista Emil on nuorin. Vanhin lapsista on Aapeli, joka näyttäisi jääneen asumaan Sotkeroon ja saaneen kuusi lasta. Eemilin siskoja on kolme, joista vanhin, Anna Eliina on muuttanut Parikkalaan ja mennyt naimisiin. Toinen siskoista, Amanda Kustaava, näyttäisi olevan syntynyt ja kuollut samana päivänä vuonna 1888. Kolmas sisko Johanna (edellä mainittu Hanna) on muuttanut Amerikkaan vuonna 1914. Kuopus, Emil, meni naimisiin ja sai viisi lasta. Eemilin pojasta muodostuu uusi sukutaulu, samoin hänen pojastaan²¹.

¹⁶ Peltonen 2005, 86 – 89.

¹⁷ Miettinen 2012, 9 – 10.

¹⁸ Frigren 2016, 31.

¹⁹ Näistä asioista lisää luvussa 1.3.

²⁰ Piirainen 2011, 146, taulu 201.

²¹ Mt. taulut 205 ja 207.

Minun nimeni on tuossa viimeksi mainitussa. Näiden tietojen pohjalta lähdin selvittämään sisarusten vaiheita.

Antero Heikkinen on kirjoittanut rippi-, henki- ja tuomiokirja-aineistojen pohjalta Kirveskansatrilogiansa, jossa hän kertoo kuhmolaisten ihmisten elämästä 1800-luvulla. Erityisesti hänen ihan tavallisia ihmisiä koskevat kertomuksensa ovat innoittaneet minua tähänkin tutkimukseen, sillä Heikkisen teoksessa *Kirveskansan murros* käsitellään myös tämän tutkimuksen sisarusten esipolvien vaiheita. Tutkimieni sisarusten isoisoisän perhe oli yksi Heikkisen tutkimuskohteista.²² Pirjo Markkola on tehnyt paljon tutkimusta naisten elämänvaiheista ja elinkeinoista. Jo varhaisimmissa tutkimuksissaan hän käsitteli maaseudun naisten mahdollisuuksia ja työtä. Kai Häggmanin perhehistorialliset tutkimukset ovat antaneet paljon näkökulmia perheen ja sukulaisuuden käsittelyyn. Leonore Davidoff ja Barbara Caine ovat teoksissaan nostaneet tarkastelun keskiöön sisarukset ja sisaruussuhteet. Siirtolaisuuden historiasta on tehty useita tutkimuksia, erityisesti suomalaisten siirtolaisuudesta Amerikkaan. Sakari Sariolan ja Oiva Turpeisen teokset antavat pohjatietoa lähtijöistä ja heidän elämästään siirtolaisina. Moni suomalainen siirtolaisuustutkimus näyttäisi kuitenkin keskittyvän enimmäkseen työväenliikkeen ja poliittisen järjestäytymisen tutkimiseen, mikä ei tämän tutkimuksen kannalta vaikuta niin oleelliselta.

1.2. Metodi ja aineisto

Historiantutkijan koko tutkimusprosessi on se tie, mitä pitkin hän on kulkenut päästäkseen tutkimustuloksiinsa. Ville Vuolanto nimittää tätä tietä tutkimuksen metodiksi. Metodilla voidaan myös tarkoittaa niitä analysoinnin keinoja, joilla aineistoa tulkitaan. Nämä keinot jakautuvat lähdekriittisyyteen sekä käsitteellistämiseen ja kontekstointiin. Metodi voi myös olla se ennakkoletusten ja teoreettisten perusteiden joukko eli näkökulma, joka ohjaa tutkijaa tutkimuksessa. Lopulta metodiksi käsitetään myös koko tutkimuksen esittämisen tapa ja argumentointi.²³ Laajimmillaan metodiksi voidaan siis määritellä tutkimusprosessin kuvaus, toisaalta se voi pitää sisällään muita mainittuja metodeja. Erilaiset menetelmät toimivat tutkimuksessa monella eri tasolla. Osa metodologisista valinnoista ja tutkijaa ohjaavista teorioista on tiedostettuja, osa voi olla jopa tiedostamattomia.²⁴ Perinteisesti historiantutkimuksessa on harvemmin kirjoitettu auki

²² Piiraisten suurperhe Katerman Kuvajala 12 –talosta esiintyy useassa kohdassa Heikkisen tutkimuksissa. Tästä lisää luvussa 2.2.

²³ Vuolanto 2007, 305.

²⁴ Mt. 304 – 316.

tutkimusprosessia tai harrastettu itsereflektiota. Sittenkin myös lisää esimerkkejä tästä on ilmaantunut²⁵. Vaikka itsereflektio ei ole tavallista, saattaisi se silti hyödyttää sekä tutkijaa että lukijaa.²⁶ Itse koen auki kirjoitetun tutkimusprosessin kuvauksen ja tutkimuksen herättämien kysymysten ja valintojen refleктоimisen mielenkiintoisena tapana avata tutkimusta lukijalle. Mielestäni se kuuluu yhtenä osana tämänkaltaiseen tutkimusprosessiin. Tässä tutkielmassa olen valinnut avoimen tien, jolla tarkoitan, että kuvaan tutkimusprosessini avoimesti ja reflektoin tekemiäni tutkimuksellisia valintoja. Siten tuon tutkimusprosessiini läpinäkyvyyttä, joka sopii opinnäytetyöhön. Lisäksi se korostaa historian olemusta humanina ja filosofisena tieteenalana. Kortelaisen mukaan mikrohistoriallisen tutkimuksen tyyliin kuuluu, että tutkija tekee oman työnsä näkyväksi lukijalle. Tutkija paljastaa työnsä vaiheet ja jopa erehtymisensäkin. Tutkija on tällöin täysin altis kritiikille työnsä jokaisessa vaiheessa.²⁷ Lisäksi tutkimusprosessin avaaminen voidaan nähdä tutkimusteoreettisena kannanottona, joka kytkeytyy ajatukseen siitä, pitäisikö tieteellisen tutkimuksen olla helpommin lähestyttävää ja yleistajuisempaa.²⁸

Historiantutkimuksessa on aina pohjimmiltaan kysymys ihmisestä (ja hänen kokemuksistaan). Tutkimalla näiden viiden ihmisen elämää ja valintoja, voi tutkia myös sitä yhteiskuntaa, jossa he elivät. Heitä tarkastellaan tapaustutkimuksen keinoin, selvittämällä ensin kaikki saatavissa oleva lähdeaineisto, jonka pohjalta kuvataan yhteiskuntaa, jossa he elivät.²⁹ Aineiston pilkkominen osiin ja esityksen muodostaminen osien analyysin kautta toimii tässä ikään kuin toisin päin: ensin etsitään palat, joista kokonaisuus muodostuu.³⁰ Näistä paloista, irtonaisista tiedonmuruista ja pienistä johtolangoista alkoi muodostua kuva kunkin sisaruksen elämästä, yhdessä ja erikseen. Tutkielmani on siten elämäkerta, tarkemmin ryhmäbiografia, jossa on myös yksilöbiografisia ominaisuuksia. Tutkin heidän elämänsä paitsi sisarusryhmänä, myös yksilöinä. Kaikista heistä ei ole löytynyt yhtä paljon tietoa, joten kaikkia heitä ei voi tutkia samalla tavoin. Lisäksi näkökulman vaihtaminen ryhmästä yksilöön voi paljastaa erilaisia asioita, joita aiemmin ei huomannut.³¹

Elämäkerrassa eli biografiassa on kyse siitä, että joku toinen kirjoittaa jonkun toisen elämästä. Kirjoittaja ikään kuin katsoo siinä toista läheltä ja käyttää näkemäänsä tulkitessaan valtaansa suhteessa tähän toiseen. Monet elämäkerralliset lähteet ovat sellaisia, joiden ei koskaan ole ollut

²⁵ Vuolanto 2007, 306; Frigren 2016; Sulkunen 1999.

²⁶ Mt. 306, 314.

²⁷ Kortelainen 2002, 106.

²⁸ Vrt. Keskiarja 2011, kohdassa 4 min 16 s.

²⁹ Ks. esim. Häggman 1994, 27 – 28.

³⁰ Esim. Frigren 2016, 54.

³¹ Ks. Hakosalo 2014, 43 – 49.

tarkoitus päätyä julkisiksi. On mietittävä, onko oikein, että toisen ihmisen yksityiset asiat kaivetaan esille, tutkitaan ja tulkitaan kertomukseksi.³² Historiantutkimuksessa biografiasta voidaan myös erottaa historiallinen biografia³³. Siinä määritelmänä on, että kerrottavan henkilön elämä on jo päättynyt. On kuitenkin otettava huomioon, onko henkilön läheisiä vielä elossa, ja miten käytetään heitä koskevia tietoja.³⁴ Elämäkertaa verrataan ja samaistetaan usein henkilölähtöiseen historiantutkimukseen. Useimmiten on vaikeaa erottaa, kumpi on kyseessä. Kysymys on myös näkökulmasta. Henkilölähtöinen historiantutkimus kuvaa aikaa ja sen tapahtumia, laajempia kokonaisuuksia tutkittavan henkilön avulla. Elämäkerrassa huomio on sen sijaan henkilössä itsessään. Eroa on joka tapauksessa vaikea ilmaista tyhjentävästi, joten jää usein lukijan harkittavaksi, mikä puoli tutkimuksessa nousee enemmän esille.

Elämäkerta on lajina moninainen ja muuttuva, mutta tutkimusperustaisen elämäkerran erottaa populaarista nimenomaan kontekstointi, lähteiden käyttö ja niihin perustuva tulkinta.³⁵ Biografiassa kerrottava elämä täytyy siis sijoittaa ajalliseen ja paikalliseen yhteyteensä, jotta voidaan arvioida henkilön mahdollisuuksia ja vaikutuksia. Elämäkerran yksi määre onkin, että siinä tutkitaan sitä, miten henkilö on vaikuttanut ympäristöönsä ja millaisia muistoja hänestä on jäänyt elämään. Kerronta etenee usein kronologisesti, mutta ei välttämättä. Tässä tutkimuksessa olen edennyt osittain aikajärjestyksessä elämänkulkuun nähden, mutta myös sijoittanut elämäntapahtumia valittujen teemojen alle. Joskus, kuten tässä tapauksessa, henkilön oma ääni ei välttämättä pääse kuuluviin niin voimakkaasti kuin useimmissa elämäkertoissa. Elämäkerta on hyvin monella tapaa toteutettava laji, joten painotuseroja tulee väistämättä – ja saakin tulla.³⁶ Biografia on saanut ajoittain taistella paikastaan oikeutettuna ja oikeana historiantutkimuksena, samoin kuin mikrohistoria, jonka tutkimuskohteet on joskus koettu liian vähäpätöisiksi. Uusien historian tutkimussuuntauksien ja aiheiden tavoin biografian monenkirjavat muodot, perinteestä poikkeavat kohteet ja kirjoittamisen tavat ovat aiheuttaneet kritisointia akateemisessa piirissä.³⁷

Tärkein analyysin työkalu tutkimuksessani on *mahdollisuuksien horisontin* käsite. Mahdollisuuksien horisontti tarkoittaa Heini Hakosalon mukaan niitä vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia, joita yksilöllä on tietyissä elämänsä vaiheissa. Mahdollisuuksien horisonttiin vaikuttaa historiallinen aika ja paikka

³² Leskelä-Kärki 2017, 11, 15.

³³ Birgitte Possingin käyttämä termi.

³⁴ Mt. 9 – 10, 15. Ks. myös Possing 2001.

³⁵ Hakosalo et al 2014, 6 – 7.

³⁶ Mt. 6.

³⁷ Leskelä-Kärki 2017, 15 – 19; Hakosalo et al 2014, 7 – 9.

sekä yksilön ikä, sukupuoli ja asema. Horisontti muuttuu elämän eri vaiheissa ja tilanteissa.³⁸ Samaan mahdollisuuksien analysointiin liittyy Päivi Kososen käyttämä käsite *kuvittelemisen horisontit*. Toisen elämästä kirjoittaessa täytyy pitää mielessä ajan asettamat reunaehdot eli se, minkä kuvittelemisen on kunakin aikana ollut ylipäättään mahdollista, luvallista tai suotavaa. Mikäli jonkin asian kuvittelemisen ei ollut mahdollista tutkittavana aikana, ei ole mielekästä osoitella nykyajastakaan käsin mahdottomiin suuntiin.³⁹ Olen valinnut kunkin henkilön elämästä yhden tai useamman käänteentekevän kohdan, jonka aikaista mahdollisuuksien horisonttia yritän hahmottaa. Mikäli tällaisen kohdan nimeäminen on osoittautunut epätarkoituksenmukaiseksi, olen analysoinut henkilön mahdollisuuksia yleisemmin. Tutkimusta tehdessäni ja aineistoa kootessani tiedostin alusta asti, että suhtautumistani tutkittavien joukkoon ja siten koko lähdeaineiston tulkintaan ohjaavat omat ennakko-oletukseni ja hypoteesini. Katsoin aineistoa omien odotusteni läpi, antaen niiden ohjata näkökulmaani.⁴⁰ Pidin itsestään selvänä, että esimerkiksi tietyt mahdollisuudet olivat poissuljettuja vaihtoehtoja tutkimilleni henkilöille. Sain kuitenkin yllättyä yhden henkilön kohdalla, mikä oli varsin virkistävää ja ehdottomasti itsereflektion paikka.

Koen, että historiantutkija tavoittaa vain osan tavallisen elämän moninaisuudesta menneisyydessä. Vaikka yrittää ymmärtää aikaa, on aina nykyajan ja oman käsitystavan kahleissa. Koskaan ei voi nähdä tai edes käsittää kaikkia vaihtoehtoja. Myös virhearvioita voi tulla sen suhteen, mikä todella oli mahdollista ja mikä ei. Nöyryys on tärkeää menneisyyden edessä, tulkintoja tehdessä ja vaihtoehtoja kartoittaessa. En voi tietää, pysähtyikö ihminen harkitsemaan, oliko hänellä mielestään vaihtoehtoja, näkikö hän niitä. Joudun miettimään, näenkö tulkitsijana kaikkia vaihtoehtoja tai esteitä. Voiko jokin asia näyttää nyt selvältä, mutta se ei aikanaan sitä ollut. Onko käsityksemme menneisyyden ihmisten kokemuksesta oikea vai nykypäivästä katsottuna jotenkin väritynyt tai vääristynyt? Voiko jokin asia näyttää selkeämmältä nyt kuin silloin? Filosofi Ilkka Niiniluoto on kiteyttänyt humanististen tieteiden tavoitteet siten, että kyse on siitä, että tutkimme historiallisessa kontekstissa sitä, miten ihminen toimii tietoisesti ja minkälaisia tuloksia toiminnasta syntyy. Niiniluodon mukaan ihminen on olento, joka tietää, tuntee ja haluaa, ja jonka menneisyyden tutkimisen arvo on siinä, että siten paljastuu, minkälaisia inhimillisiä valintatilanteita ja mahdollisuuksia ihmisen elämään yleisesti kuuluu.⁴¹

³⁸ Hakosalo 2014, 38.

³⁹ Kosonen 2004, 9 – 10; Leskelä-Kärki 2017, 9.

⁴⁰ Ks. Vuolanto 2007, 308.

⁴¹ Niiniluoto 2020, kohdassa 40 min 57 s.

Tutkielman pääasiallisen lähdeaineiston muodostavat seurakuntien kirkonkirjat (lasten- ja rippikirjat, syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot sekä muuttokirjat), läänien henkikirjat sekä tuomiokuntien ilmoitusasioiden pöytäkirjat. Näistä vapaasti saatavissa ovat noin sata vuotta vanhemmat lähteet, uudemmat löytyvät luvanvaraisesti seurakuntien arkistoista ja Kansallisarkistosta. Matkustamista ja Yhdysvaltoja koskevaa aineistoa ovat siirtolaisasiakirjat: passiluettelot ja matkustajaluettelot sekä väestönlaskentatiedot ja kansalaisuushakemukset ja -päätökset. Muita Yhdysvalloista löydettyä digitoitua lähdeaineistoa ovat syntymä- ja kuolintodistukset, osoitetiedot, sosiaaliturvaan liittyvät hakemukset, armeijan kankortit, kiinteistöihin liittyvät asiakirjat sekä vihkitodistukset.

Olen käyttänyt lähdeaineistona ja tutkimisen apuna myös Suomessa ja Yhdysvalloissa julkaistuja lehti- ja kuolinilmoituksia sekä kiinteistöihin liittyviä asiakirjoja, kuten kauppakirjoja⁴². Isoisäni varastoista on löytynyt kauppakirja sukutilasta (sisältäen syytinkisopimuksen ja tietoa perinnönjaosta), muutamia valokuvia ja yksi kirje⁴³. Tutkimuksen edetessä olen löytänyt myös yhden kirjeen ja postikortin sekä useampia valokuvia, jotka liittyvät tutkimusaiheeseen⁴⁴. Lopulta löytyi myös äänitallenne, jossa haastatellaan yhtä sisaruksesta.⁴⁵ Eemil Piiraisen rauhan- ja sodanaikaiset sotilasasiakirjat ja kunniamerkit löytyivät hänen jäämistöstään. Lisäksi luen lähdeaineistoon kuuluvaksi jo mainitun sukukirjan⁴⁶. Tutkimuksen apuna ja johtolankoina ovat toimineen pienet yksittäiset kerrotut muistot, joita olen sisarusten jälkeläisiltä kuullut. Näitä muisteluita en kuitenkaan ole laajemmin kerännyt aineistokseni, sillä kyseessä ei ole muistitietotutkimus tai varsinaisesti kokemusten tutkiminen. Käytän ohjenuoranani enemmänkin sitä tapaa, josta Rasila kertoo tavallisia ihmisiä tutkiessaan. Olen yrittänyt selvittää, mitä nämä ihmiset ovat tehneet, miten he ovat reagoineet ja mitä he ovat valinneet. Ihmisen muisti on valikoiva ja aika värittää muistot, mutta toiminta, joka on tallentunut asiakirjoihin, on vähemmän vääristynyttä. Rasilan mukaan toiminta paljastaa tietyllä tavalla myös ajattelun, vaikkei siitä olekaan varsinaisia lähteitä. Esimerkiksi hän nostaa kaunokirjallisuuden klassikot Seitsemän veljestä ja Tuntematon sotilas, joita pidetään ansiokkaina tavallisen elämän kuvauksina, vaikkei niissä varsinaisesti kerrotakaan mitään siitä, mitä jokin henkilö ajattelee.⁴⁷

⁴² Kauppakirjoista osa löytyy myös tuomiokirjojen ilmoitusasioiden pöytäkirjoista.

⁴³ Elina Roihalla Aino Piiraiselle vuonna 1945.

⁴⁴ Fanny Kilpeläisen kirje veljenpojalleen Markku Piiraiselle sekä Adam Bayn postikortti veljelleen Eliakselle.

⁴⁵ Aapeli Piiraisen (konitohtorin) haastattelu, Sotkamon kunnan kotiseutuarkisto.

⁴⁶ Piirainen, Jorma ja Tuula (toim.) *Eskilin jälkeläisiä: Piira – Piirainen – Piironen – Piironen*.

⁴⁷ Rasila 1991, 161 – 162.

1.3. Tutkimuskysymykset ja tutkimuseettiset linjaukset

Pääasiallinen tutkimuskysymys on, minkälaisia mahdollisuuksia näillä sisaruksilla oli elämänsä käännekohdissa? Minkälaiset vaihtoehdot ja valinnat olivat mahdollisia? Olen määritellyt käännekohdat siten, että ne ovat tapahtumia tai vaiheita elämässä, joissa tapahtuu jokin muutos. Tutkimustehtävääni kuuluu sisarusten elämänvaiheiden ja -tapahtumien selvittäminen saatavissa olevista lähteistä ja heidän yksityisten vaiheidensa läpikäyminen suhteessa vallitsevaan aikaan ja paikkaan. Tämä asettaa tutkijalle vaatimuksen selvittää, minkälaisia tutkimuseettisiä rajoituksia muun muassa henkilötietojen suoja-aika asettaa aineiston käytölle.

Yksinkertaisimmillaan henkilötietojen ja yksityisten asioiden käsittelyä säätelee arkistojen julkinen saavutettavuus. Suomessa kirkonkirjat ja henkikirjat ovat julkisia pääsääntöisesti 100 vuoden jälkeen. Yhdysvalloissa suoja-aika julkaisun suhteen on (osavaltioista riippuen) yleensä 75 vuotta. Esimerkiksi Michiganin osavaltiossa kuolintodistukset tulevat sähköisesti saataviksi 75 vuoden kuluttua kuolemasta ja liittovaltiotasolla väestönlaskentatiedot yksityiskohtineen julkaistaan 72 vuoden kuluttua laskennasta.⁴⁸ Sekä Suomessa että Yhdysvalloissa arkistoista saa tietyin edellytyksin ns. virkatodistuksia sukulaisistaan, mutta ne ovat maksullisia eikä niitä ole tarkoitettu tieteelliseen tutkimukseen. Seurakuntien kirkonkirjojen 100 vuotta uudempia tietoja luovutetaan hakemusta vastaan tieteellistä tutkimusta varten. Henkilötietoja käsittävien tietojen keräämistä, käyttämistä ja säilyttämistä säädellään tietosuojalaissa, joka ei kuitenkaan koske kuolleiden henkilöiden tietoja. Jää siis tutkijan itsensä pohdittavaksi, miten vastuu yksityisyydensuojasta ja henkilötietojen kunnioituksesta toteutuu tutkimuksessa.⁴⁹ Julkisuuslaissa todetaan, että yksityiset tiedot tulisi pitää suojassa vähintään 50 vuotta henkilön kuoleman jälkeen, arkaluontoiset tiedot jopa 130 vuotta.⁵⁰ Kuitenkin on osittain tulkinnanvaraista, mitkä ovat täysin yksityisiä tietoja. Onko esimerkiksi henkilön kuolinaika tai -syy yksityinen tieto, jos se on julkaistu kuolinilmoituksessa sanomalehdessä? Tieteellisessä tutkimuksessa yksityisten ja arkaluontoisten (kuten esimerkiksi seksuaalinen suuntautuminen, rikokset, terveys, uskonto) tietojen käsittelyä säädellään elävien osalta, mutta kuolleiden kohdalla vedotaan eettisyyteen.

⁴⁸ Lisätietoja esimerkiksi National Archives: [archives.gov](https://www.archives.gov).

⁴⁹ Esim. Vainio-Korhonen 2018, [vastuullinentiede.fi](https://www.vastuullinentiede.fi)

⁵⁰ Kokko 2017, 77.

Tässä tutkimuksessa tutkittaviksi henkilöiksi valikoituivat omat sukulaiseni. Heidän elämästään ei löydy suurta draamaa, vaan pitkälti ihan tavallista elämää, iloineen ja suruineen. Juuri sen koen tarpeelliseksi tuoda esille, näkyväksi ja uudelleen eläväksi. Kuolleiden ihmisten vaiheiden tutkimuksessa on oltava varovainen, ettei loukkaa tai halvenna tutkimuksen kohteiden muistoa, sillä se on ainoa asia mitä heistä on jäljellä⁵¹. Näen näistä tavallisista ihmisistä kertomisen tärkeänä tehtävänä. He ovat humanista näkökulmasta katsottuina yhtä tärkeitä ja ainutlaatuisia kuin kuka tahansa suurmies, ja oikeutettuja siihen, että heidät muistetaan. Ihmisestä jää niin vähän jälkeen, kun hän siirtyy ajasta iäisyyteen – joidenkin näkemysten mukaan ei yhtään mitään⁵². Kun henkilön elämä tutkitaan, tulkitaan ja kerrotaan, tulee hän jälleen tavallaan eläväksi. Eikö juuri se ole yksi historian tutkimuksen filosofisista tehtävistä: tehdä mennyt eläväksi. Maarit Leskelä-Kärki nostaa juuri näitä muistamisen ja merkityksellisyyden pohdintoja esille teoksessaan *Toisten elämät: kirjoituksia elämäkerroista*. Leskelä-Kärjen mukaan elämäkerta on tapa muistaa, mutta se on myös keino, jolla muodostaa kuva ihmisen inhimillisestä olemisen tavasta suhteessa muihin ja itseen.⁵³ Tavallisten ihmisten elämästä kirjoittaminen liittyy paitsi mikrohistoriallisen tutkimuksen tapaan, myös elämäkerran demokratisoitumiseen, jossa mielenkiinto on kääntynyt arkeen ja aiemmin tutkimuksen marginaalissa olleisiin kohteisiin.⁵⁴ Henkilöhistoriallisiin tutkimuksiin mikrohistoriallinen tutkimusote on omiaan, jos halutaan samalla kertoa henkilöiden kautta siitä ajasta ja ympäristöstä, missä nämä elivät. Kun mikrohistorialliseen tutkimusasetelmaan yhdistetään ryhmäbiografia, jossa tutkitaan myös yksilöitä, voidaan käyttää vertailua menetelmänä, joka voi tuoda esiin uusia huomioita. Kahta tai tässä tapauksessa useampaa samaan aikaan elänyttä henkilöä ja heidän valintojaan vertailemalla pääsin tutkimaan muun muassa sukupuolen vaikutusta tasa-arvoon ja mahdollisuuksiin.⁵⁵

Koska käsittelen tutkimuksessani henkilöitä, joista suuri osa on syntynyt 1800-luvulla, on useimpien aineistossa mainittavien henkilöiden kuolemasta kulunut jo (edellä mainittu) yli 50 vuotta. Aineistossa kuitenkin käsitellään myös henkilöitä, joiden kuolemasta ei ole vielä kulunut viittäkymmentä vuotta. Olen joutunut pohtimaan, millaisen rajanvedon teen tähän liittyen, ja päätynyt siihen, että en piilota jo kuolleiden tutkimukseni päähenkilöiden tietoja. Yhden henkilön lapsista kaksi on edelleen elossa. Myöskään heidän nimiään en piilota, sillä he ovat antaneet suostumuksensa nimiensä käyttämiseen. Kuolleiden jälkeläisten osalta päädyin siihen, että en piilota nimiä, mikäli ne

⁵¹ Vainio-Korhonen 2017, 29.

⁵² Sadinmaa 2019.

⁵³ Leskelä-Kärki 2017, 8 – 9.

⁵⁴ Mt. 23 – 25.

⁵⁵ Kinnunen 2014, 175 – 177.

on julkaistu sukututkimuksessa, tai jos kuolemasta on yli 50 vuotta. Näiden rajausten myötä osa nimistä jää kuitenkin mainitsematta. Päädyin tähän ratkaisuun siksi, ettei näiden nimien julkaiseminen välttämättä toisi mainittavaa lisäarvoa tutkimukselle eikä olisi näin ollen tarpeellista.

Erityisesti niiden osalta, joiden kuolemasta on kulunut alle 50 vuotta, olen joutunut miettimään, miten yksityisyydensuoja vaikuttaa tutkimukseni sisältöön. Tutkielmani kannalta suoja-aikaraja on ylipäättään melko yhdentekevä, sillä en kerro yhdestäkään henkilöstä mitään halventavaa tai arkaluontoista. Kaikkien tutkimuksessa mainittujen henkilöiden kohdalla käsitellään ainoastaan asioita, joista ei pitäisi olla harmia kenellekään. Aineiston osalta kirje, postikortti, kauppakirja ja valokuvat ovat julkaisemattomia yksityisiä lähteitä. Niiden osalta olen ajatellut, että nekään eivät millään tavalla loukkaa tutkittavien henkilöiden muistoa, vaan päinvastoin ovat heidän muistolleen kunniaksi.

2. SIELLÄ MISSÄ KOTI ON

2.1. Jalkovaaran talo, sisarusten koti

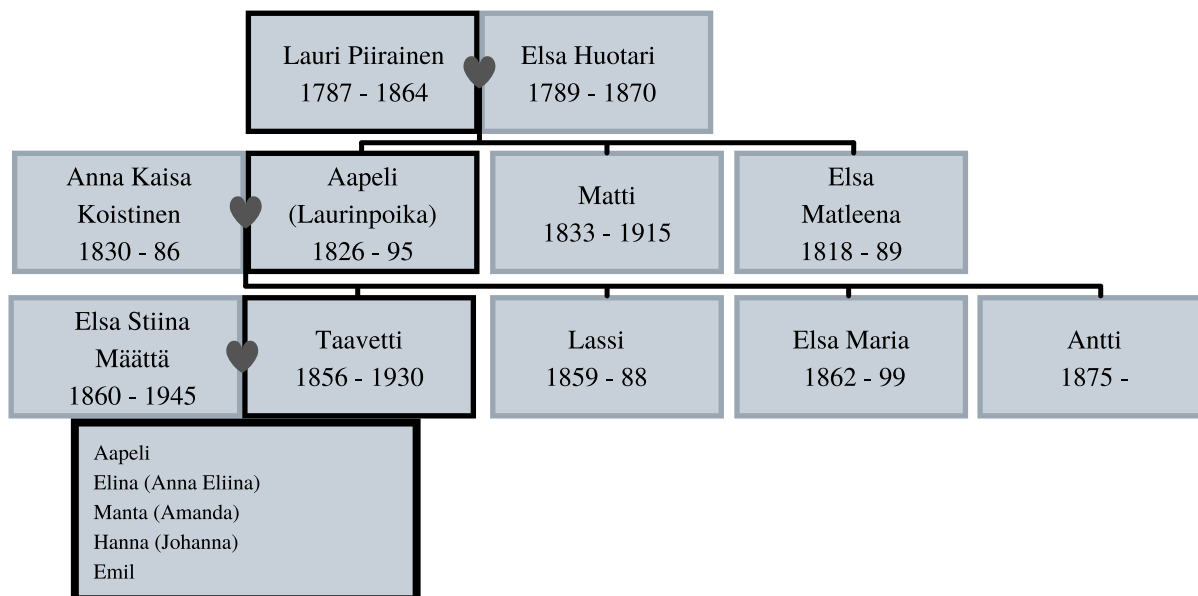
Sunnuntaina 12.12.1880 vihittiin Sotkamon pappilassa avioliittoon talollisen poika, 24-vuotias Taavetti Aapelinpoika Piirainen ja 20-vuotias piika Elsa Stiina Eerontytär Määttä Alasotkamon Laajaniemestä.⁵⁶ Tuore aviopari asettui asumaan Taavetin kotitaloon Sotkamon pitäjän Tipasojan kylän Jalkovaaran tilalle. Tila oli varsin tavallinen kainuulainen maalaistalo, jolla oli jopa pari torppaakin maillaan 1880–90 -luvuilta lähtien. Jalkovaara 42 (myöhemmin Jalkovaara 46)⁵⁷ oli monen sukupolven koti. Samassa pihapiirissä elelivät Taavetin vanhempien lisäksi setä, täti, sisko ja kaksi veljeä.⁵⁸ Vanhasta talosta ei ole enää mitään jäljellä, ei edes valokuvia. Jalkovaara paloi vuonna 1947. Sitä ennen pihapiirissä oli ollut monia rakennuksia, ilmeisesti peräti 13 kappaletta. Pihapiirin muodostivat talo, navetta, sepän paja ja useampi aittarakennus.⁵⁹

⁵⁶ Sotkamo vihityt 1853-1880 (IK101).

⁵⁷ Talot numeroitiin kirkonkirjoissa.

⁵⁸ Sotkamo rippikirja 1881-1890 (MKO140-180), 682; 1891–1900 (MKO181-224), 812 – 813.

⁵⁹ Kallen pojanpoika 3.12.2021, Jalkovaaran nykyinen omistaja.

Kuva 2: sukupuu sisarusten isälinjasta.

Tilan olivat ostaneet vuonna 1865 Taavetin isä ja setä. Matti-setä eli Jalkovaarassa elämänsä loppuun saakka, vuoteen 1915 asti⁶⁰. Rippikirjoista selviää, että lisäksi talossa asui Taavetin täti (eli Aapelin ja Mattin sisko) Elsa Matleena Laurintytär Piirainen, joka pysyi naimattomana ja josta on henkikirjaan⁶¹ merkitty tieto sairaalloisuudesta. Tilalla asuivat myös Taavetin niin ikään naimaton⁶² sisko Anna Leena Aapelintytär Piirainen ja veli Lassi Aapelinpoika, jonka kohdalle rippikirjaan ja kutsuntaluetteloon on lisätty määre ”mielivaivainen”.⁶³ Vuoden 1886 henkikirjassa Lassin kohdalle on merkitty sana *fänig*⁶⁴. Yksi siskoista, Elsa Maria, muutti Kontiolahteen vuonna 1880 ja meni naimisiin⁶⁵. Yllä olevaan sukupuuhun kuuluisi Elsan Marian viereen vielä kaksi sisarta, Saara ja Hanna, jotka kuolivat vauvoina vuonna 1868 ja 1873. Taavetin nuorin veli Antti syntyi vuonna 1875. Antti oli vasta 10-vuotias äidin, Anna Kaisan, kuollessa keuhkokuumeeseen 13.3.1886.⁶⁶ Antti jäi isänsä, sisarustensa sekä tätinsä ja setänsä kasvatettavaksi.

⁶⁰ Sotkamo kuolleet 1881-1926 (AP I F:7), 314.

⁶¹ Vuonna 1864.

⁶² Rippikirjoista selvisi, että Anna Leena oli kuulutettu avioliittoon vuonna 1902, mutta ilmeisesti sulhanen pakeni asevelvollisuutta ja häät peruttiin.

⁶³ Oulun läänin kutsuntapiirin arkisto, Kutsuntaluettelot.

⁶⁴ Oulun läänin henkikirjat, Henkikirja 1886.

⁶⁵ Sotkamo muuttaneet 1880-1884 (MKO11 Ba1), 2; Kontiolahti vihityt 1879-1886 (MKO904 I Eb:4).

⁶⁶ Sotkamo kuolleet 1881-1889 (AP I F:3), 40 – 41; Sotkamo kuolleet 1858-1880 (IK101); Sotkamo rippikirja 1866-1875 (MKO71-96), 299; Sotkamo rippikirja 1876-1880 (MKO97-120), 577.

Taavetti vanhimpana poikana oli todennäköisesti Jalkovaaran tuleva isäntä. Tosin tälle tavalliselle oletukselle on tutkimuksessa esitetty haastaviakin argumentteja. Laajaa kirkonkirja-aineistoa tutkimuksissaan käyttänyt Viljo Rasila toteaa, että vanhimman pojan isännöisyys ei olekaan niin yleistä kuin on kuviteltu. Jos perheessä oli useita sisarusia, oli vielä 1800-luvun lopulla yleistä, että vanhin poika lähti muualle töihin ja nuoremmat sisarukset jäivät työvoimaksi kotitaloon.⁶⁷ Taavetin kohdalla isännöisyys toteutui, tosin ensin veljensä, sitten poikansa kanssa yhdessä. Vuonna 1892 veljekset Taavetti ja Antti ostivat Matti-sedältä puolet Jalkovaarasta ja seuraavana vuonna toisen puolen Aapeli-isältä. Kauppahinta oli yhteensä 3000 markkaa, sisältäen sopimuksen elinikäisestä syytingistä eli eläkkeestä ostajien luona.⁶⁸ Vuonna 1900 Antti meni naimisiin ja perusti perheen Elsa Loviisa Kyllösen kanssa⁶⁹. Yhteinen tilanpito ei kuitenkaan jostain syystä sujunut veljesten kesken. Jalkovaaraan haettiin kiinnitys syksyllä 1900 ja seuraavana keväänä Antti myi osuutensa talosta.⁷⁰ Vuoden 1901 henkikirjan mukaan Antti ja Elsa asuvat loisina Jalkovaarassa.⁷¹ Sitten Antti ja Elsa lapsineen löytyvät rippikirjasta itsellisten puolelta. Vuosien 1904–05 välillä Antti perheineen muutti mäkitupalaiseksi Talvilahteen/-niemeen⁷², joka kuului tipasojalaisen Vetelän talon maihin. Siellä he asuivat vielä ainakin 1920-luvulla. Henkikirjoissa vaimon nimen perään on lisätty lyhenteet, jotka tarkoittavat varattomuutta ja henkirahasta pienten lasten vuoksi vapautettua.⁷³ Perheen poika Antti Kusti oli 1910-luvulla renkinä Jalkovaarassa⁷⁴.

Jalkovaarassa syntyi 2.8.1881 Taavetin ja Elsa Stiinan esikoinen, joka sai perinteitä kunnioittaen nimekseen Aapeli (Taavetinpoika)⁷⁵. Rippikirjan mukaan Aapeli oli sotaväkeen kelpaamaton⁷⁶, mutta kutsuntaluettelosta vuodelta 1903 selviää syykin: hän oli kutsuntojen aikaan perheen ainoa aikuinen poika. Aapelin pieni veli, Erkki Iivari, menehtyi parin kuukauden iässä vuonna 1885.⁷⁷ Sukukirjassa Erkkiä ei ole mainittu. Kolmantena syntyi Anna Eliina (Elina) 14.6.1886, noin vuoden kuluttua siitä, kun Erkki oli kuollut.⁷⁸ Sukukirjan mukaan Taavetin ja Elsa Stiinan seuraava lapsi, Amanda Kustaava

⁶⁷ Rasila 1991, 166.

⁶⁸ Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat (HMA), KO b:48 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat 1895-1895, jakso 148.

⁶⁹ Sotkamon seurakunnan arkisto, Rippikirjat 1891 – 1900.

⁷⁰ Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat (HMA), Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, KO b:81 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Syyskäräjät 1916-1916, jakso 817.

⁷¹ Oulun läänin henkikirjat, Henkikirja 1901.

⁷² Talviniemeen liittyy sellainen mielenkiintoinen yksityiskohta, että Emilin poika Teuvo osti ystävänsä kanssa tämän pahoin rapistuneen tilan kesäpaikaksi joskus 1980-luvulla.

⁷³ Henkikirjat.

⁷⁴ Sotkamon seurakunta, Rippikirjat 1911 – 20.

⁷⁵ Myös ruotsinkielinen versioita Abel/Aabel käytetty lähteissä.

⁷⁶ Sotkamon seurakunta, Rippikirjat 1881 – 90.

⁷⁷ Sotkamo kuolleet 1881-1889 (AP I F:3), 32.

⁷⁸ Sotkamo syntyneet 1884-1900 (MKO23-37), 293.

(Manta), syntyi ja kuoli samana päivänä, 9.9.1888.⁷⁹ Selvisi kuitenkin, ettei asia ollut näin. Kaksi vuotta Mantan jälkeen, 11.9.1890, syntyi Johanna, joka lähti Amerikkaan vuonna 1914, käyttäen nimeä Hanna.⁸⁰ Sisarussarjan kuopus oli 5.9.1901 syntynyt Emil (Johannes). Emilistä käytettiin myös nimiä Eemi⁸¹, Eimi, Emil, Emeli ja Eemeli. Hänellä oli ikäeroa isoveljeensä Aapeliin jopa 20 vuotta, ja Emil oli setä jo syntyessään.

Vanha ajatus vanhimman pojan osasta oli Aapelinkin kohdalla selvä: tila jatkuisi hänen käsissään, ainakin aluksi yhdessä Taavetti-isän kanssa. Naimisiin Aapeli meni 19-vuotiaana, itseään puolitoista vuotta vanhemman talontyttären Eeva Tiina Tuomaantytär Korhosen kanssa tammikuussa 1901.⁸² Pari kuukautta myöhemmin he ostivat puolet Jalkovaarasta Aapelin sedältä Antilta.⁸³ Pihapiirissä asui nyt useampi perhe. Nuori pari asui omassa piharakennuksessaan.⁸⁴ Isän ja pojan yhteinen tilanpito kesti vain noin 15 vuotta, sillä Jalkovaara myytiin vuonna 1916 Kaarlo (Kalle) ja Anna Piiraiselle. Sukunimestään huolimatta he eivät olleet läheistä sukua. Suvussamme kerrotaan tarinaa, että Jalkovaara menetettiin, sillä se oli Taavetin velkojen tai takauksien panttina. Varmennusta tälle teorialle ei ole selvinnyt, mutta tilan myyntiin liittyvistä asiakirjoista voi saada varovaisen vahvistuksen tarinalle. Tilan myyntihinta suhteessa uuden tilan ostohintaan kertonee rahavaikeuksista.

Kajaanin kihlakunnan tuomiokirjoista, syyskäräjien ilmoitusasioiden pöytäkirjoista vuodelta 1916 löytyy lainhuudatus ja kauppakirjajäljennös edellä mainitusta kaupasta. Heinäkuussa vuonna 1916 Kalle ja Anna Piirainen ostivat puolet Jalkovaarasta Taavetilta ja Elsa Stiinalta 10 000 kultamarkan hintaan. Kaupan ehdot ja osapuolien vastuut määriteltiin tarkoin. Hallinta siirtyi ostajille heti, mutta saivat jäädä asumaan tilalle enintään vuodeksi. Kauppahinnasta sovittiin ensin maksettavaksi 4000 markkaa ja myöhemmin loput kahdessa erässä. Aapelin ja Eevan puolikkaasta tehtiin erillinen kauppakirja, jossa myyntihinta on 12 500 markkaa. Summa jaettiin neljään maksuerään. Ehdot olivat myös tässä sopimuksessa tarkat, ostajalle tila siirtyi rästittömänä. Myyjä sai jäädä asumaan talon huoneisiin vuoden 1917 toukokuun loppuun asti.⁸⁵ Kallen ja Annan tytär Fanny Maria muisteli Jalkovaaran asukkaiden vaihdosta kirjeessään vuonna 1997. Kalle ja Anna olivat molemmat alun perin Kuhmosta kotoisin. He olivat tavanneet Amerikassa ja tulleet vuonna 1908 takaisin Suomeen,

⁷⁹ Piirainen 2011, 146.

⁸⁰ Siirtolaisrekisteri, matkustajaluettelot, www-tietokanta, Siirtolaisuusinstituutti.

⁸¹ Sotkamo syntyneet 1901-1908 (MKO38-43). Toista nimeä, Johannesta, ei kirkonkirjoissa mainita.

⁸² Sotkamo vihityt 1889-1914 (AP I Eb:3), 189.

⁸³ Tämä käy ilmi Jalkovaaran myyntiin vuonna 1916 liittyvistä tuomiokirjoista.

⁸⁴ Fannyn kirje.

⁸⁵ Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat (HMA), Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, KO b:81 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Syyskäräjät 1916-1916, jakso 817.

koska Kallen isä oli saanut sairauskohtauksen. Kallen perheen koti Katermassa oli palanut ja uudelle Amerikan reissulle lähtenyt isäntä itse saapunut Amerikasta maailmansodan vuoksi takaisin kotimaahan. Muutto Jalkovaaraan tapahtui tammikuussa 1917, jolloin Taavetti perheineen kirjeen mukaan vielä asui siellä. Asiat Jalkovaarassa eivät tainneet olla kovin hyvällä tolalla. Kirjeessä Fanny muistelee, kuinka hän nuorena kauhisteli talon sotkuisuutta. Nuorin polvi emännöi, kun Eeva Tiina oli sairaana.⁸⁶

Jalkovaara oli sisarusten lapsuuden koti, jonka menetys on täytynyt olla heille merkittävä asia, vaikka kaikki muut Emiliä lukuun ottamatta olivat jo aikuisia. Päivi Granö on tutkinut omien sukulaistensa kirjeiden kautta kotia paikkana sekä kodin tuntua ja sen rakentumista 1900-luvun alussa. Granön mukaan hänen tutkimansa Wecksellin sisarukset kokivat lapsuudenkotinsa muodostuvan vanhempiensa ympärille. Kun isä heikkeni ja kuoli, alkoi lapsuudenkodin menetys näyttää vääjäämättömältä, ja kun äiti ei enää muutamia vuosia tämän jälkeen ”jaksanut olla perheensä kokoava henkilö”, hajosi koti lopullisesti. Fyysisesti lapsuudenkodista oli luovuttu isän kuoltua, mutta myös sen tuntu katosi, kun äidin asema perheessä muuttui tämän ikääntyessä.⁸⁷ Ajatusta soveltaen Piiraisten sisarusten kohdalla lapsuudenkodin fyysinen menetys tapahtui ensin. Kaikki eivät enää asuneet yhdessä, mutta koti on ollut läsnä ihmisten välisissä suhteissa. Lopullisen sinetin lapsuudenkodille antoi Jalkovaarasta lähtö, jolloin Aapelin perhe lähti omille teilleen, eikä perheestä ollut enää Karvolassa jäljellä kuin vanhemmat sekä lapset Manta ja Emil, sillä Elina ja Hanna olivat muuttaneet omilleen jo aiemmin. Sisarukset olivat yhdessä tiettävästi viimeisen kerran vuonna 1914, sillä Hanna ei koskaan tullut käymään Amerikasta.

2.2. Tipasojan kylä

’Tipakselle’ pääsee, kun lähtee Sotkamon kirkonkylältä kohti Kuhmoa. Paikkakuntien rajaseudulla sijaitsee Sotkamon puolella Tipasojan kylä, jonne matkaa kirkonkylältä on noin 22 km, ja sen naapurina nykyisen Kuhmon kunnan alueella Katerman kylä, jonne kirkolta matkaa tulee noin 35 km ja Tipakselta 15 – 25 km, reitistä ja kulkuneuvosta riippuen. Nämä kylät ovat tutkimukseni päähenkilöiden ja heidän esi-isiensä kotiseutu. Sisarukset olivat syntyneet Tipasojalla, mutta heidän isänsä Taavetti Aapelinpoika Piirainen oli syntynyt Katermassa Karjanlahden mäkituvassa⁸⁸. Suvun

⁸⁶ Fannyn kirje.

⁸⁷ Granö 2004, 110 – 111.

⁸⁸ Kuhmo rippikirja 1855-1865 (MKO1-11 I Aa:12), 53.

vaiheet linkittyvät usean sukupolven ajalta näiden kahden kylän välille. Katerma tulee tässä mainituksi myös sen vuoksi, että vaikka sisarukset eivät siellä koskaan itse asuneet, suvun juuret ovat tiukasti katermalaiset ja kuhmolaiset. Seuraavaksi muutama sana suvun aiemmista vaiheista ja päätyemisestä Jalkovaaran taloon Tipasojaan kylään.

Vuonna 1787 syntyi Katermassa suureen Kuvajalan taloon Lauri Laurinpoika Piirainen, ensimmäiseksi kolmestatoista lapsesta.⁸⁹ Veljet olivat riitaisia⁹⁰, joten ehkäpä juuri siksi Lauri luopui perinnöstään, myyden osuutensa verotilasta isälleen ja neljälle veljelleen⁹¹, muuttaen perheineen Tipasojalle Karvolan kruununtilalle vuonna 1819.⁹² Jotain kuitenkin tapahtui ja perheen tilanne kurjistui. Vuonna 1825 Karvolan isännöyden otti Heikki Klemettinen.⁹³ Suurten nälkä- ja tautivuosien (moruvuodet v. 1832–33) aikaan Laurin perhe kirjataan takaisin Katermaan, sukutilan torppaan.⁹⁴ Pian torppa vaihtuu mäkituvaksi⁹⁵ ja perheen tilanne jatkaa huononemistaan. Sairaudet, kuolemat ja köyhyys koettelevat kerjäläisiksi päätynyttä perhettä.⁹⁶ Laurin pojat näyttäisivät kuitenkin nostaneen perheen talouden jaloilleen, sillä kuten edellisessä luvussa kerroin, Aapeli ja Matti ostivat Tipasojalta Jalkovaaran tilan⁹⁷, jonka isännöisyys siirtyi myöhemmin Aapelin pojalle Taavetille ja tämän pojalle Aapelille. Niin Piiraiset päätyivät (takaisin) Tipasojalle, tarkemmin sen syrjäiseen kolkkaan Pohjois-Tipakselle, jonka voisi myös lukea kuuluvaksi samaan kyläalueeseen Katerman kanssa.⁹⁸

Syrjäisestä sijainnistaan huolimatta laaja-alainen Tipasoja ei ollut erämaata, vaan vuosisatojen vaihteen aikaan kasvava maaseutupitäjän kylä. Välimatkat olivat pitkiä ja tiet mutkaisia metsäteitä ja kärrypolkuja. Talvisin liikkuminen oli helpompaa talviteitä ja latuja pitkin. Tipasojan kylä tunnetaan asiakirjoissa jo vuodesta 1625 lähtien, mutta vesistön nimenä sen historia tiedetään vuoteen 1555 asti. Tipasoja, joka nimenä on karjalaista perua, tarkoitti alun perin Tipasjokea, joka laskee Isosta ja

⁸⁹ Kuhmon seurakunnan arkisto, Rippikirja 1787-1793 (IAa:3), 8 ja Syntyneet 1785-1790 (IK114); Piirainen 2011, 144-145.

⁹⁰ Heikkinen, Antero (1997) Kirveskansan murros: elämää Kuhmossa koettelemusten vuosina 1830-luvulla. Yliopistopaino, 56 – 57.

⁹¹ Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Ilmoitusasioiden pöytäkirjat 1813-1823, asia 16, sivut 27 – 30.

⁹² Sotkamo rippikirja 1815-1824 (IK95 Iaa:14), 244.

⁹³ Oulun läänin henkikirjat, Henkikirja 1825 (Ou:17), jakso 77.

⁹⁴ Sotkamon seurakunnan arkisto, Rippikirja 1833-1840 (IAa:16), 267; Kuhmon seurakunnan arkisto, Rippikirja 1826-1832 (IAa:8), 37.

⁹⁵ Kuhmon seurakunnan arkisto, Rippikirja 1848-1854 (IAa:11), jakso 43, sivu 38.

⁹⁶ Oulun läänin henkikirjat, Henkikirja 1833 (Ou:25), jakso 101; 1834 (Ou:26), jakso 99; 1835 (Ou:27), jakso 85, sivu 85; 1836 (Ou:28), jakso 75 ja *Kuolleiden luettelot*.

⁹⁷ Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Ilmoitusasioiden pöytäkirjat 1865, asia 196, sivulta 130 alkaen.

⁹⁸ Tervo 2008, 281.

Pienestä Tipasjärjestä.⁹⁹ Tipaksen alue on myös arkeologisesti merkittävä, sillä sieltä on tehty kivi- ja rautakautisia löytöjä.¹⁰⁰ Paikkakuntalaisten suussa Tipasojan kylä on useimmiten lyhentynyt muotoon 'Tipas', joka tarkoittaa koko laajaa aluetta. Elinkeinoina 1900-luvun alussa olivat maanviljelys ja lisääntyvät metsätyöt. Miehet kulkivat puusavotoissa talvella, ja kesällä puut uitettiin vesistöä pitkin pois.¹⁰¹ Kylällä työskenteli myös monia käsityöläisiä ja hoitotyötä tekeviä, kuten puuseppä, tinuri, suutari, länkien tekijä, kuppari, hieroja ja kätilö. Maanviljelyksen ohella tehtiin hevosajoa ja muita fyysisiä taitoja vaativia töitä. Monenlaisille toimille löytyi tekijänsä, halkojen hakkuusta valokuvaukseen. Sekatyömiesten joukko kasvoi sekin koko ajan. Pääasiallisesti nämä tekivät rakennustöitä.¹⁰²

Tipasojan kaltaiset maaseutukylät eivät ole kyliä siinä merkityksessä, jossa kylät nykyään ymmärretään. Tipasojalla ei ole varsinaista keskustaa tai talouskeskittymää, vaan taloja on harvakseltaan tai pienissä rykelmissä. Kylän sisällä on ikään kuin pienempiä kyliä, kuten esimerkiksi Karvolankylä ja Räätäjärven rantakylä¹⁰³. Kauppoja on ollut historian kuluessa muutamia, joista viimeisin toimi vielä 1990-luvulla maantien varressa lähellä koulua ja urheilukenttää.¹⁰⁴ Tähän koulun ja kaupan kohdalle voisi sijoittaa Tipasojan myöhemmän ”keskustan”, sillä 1940-luvulla kaupan yhteydessä toimi pieni kahvila, ja postikin toimitettiin kaupalle. Läheisessä talossa oli valtion puhelin ja linja-autot kulkivat päivittäin.¹⁰⁵ Vielä 1900-luvun alussa kulkeminen ”kylällä” tapahtui hiihtäen, kävellen, hevosella ja myöhemmin polkupyörällä, mutta tietttömiä taipaleiden ylityksessä on menty luonnon ehdoilla. Henkilöautoja kerrotaan olleen vuonna 1930 kolmessa talossa.¹⁰⁶ Vesistöjä hyödynnettiin sekä sulana aikana että talvella. Kelirikkojen aikaan kulkeminen hankaloitui. Välimatkat olivat pitkiä, sillä alue on hyvin laaja. Asukkaita Tipasojalla oli vuonna 1910 vähän yli 1000. Taloja oli 60, ja niistä useimmilla torppia maillaan.¹⁰⁷ Koko Sotkamon asukasluvu oli tuolloin alle 10 000 henkilöä.¹⁰⁸

⁹⁹ Räisänen 2002, 40 – 41.

¹⁰⁰ Tervo 2008, 347.

¹⁰¹ Esim. Vinha-Mustonen 1999, 44, 69.

¹⁰² Vinha-Mustonen 1999, 14 – 16, 115 – 117; Wilmi 1997, 316.

¹⁰³ Tervo 2008, 54.

¹⁰⁴ Vinha-Mustonen 1999, 6 – 13.

¹⁰⁵ Mt. 28.

¹⁰⁶ Esim. Heikkinen 1986, 239; Vinha-Mustonen 1999, 28.

¹⁰⁷ Oulun läänin henkikirjat, Henkikirja 1910, jakso 241.

¹⁰⁸ Wilmi 1997, 291.

2.3. Sotkamo, pitäjä Kainuussa

Tipaksen alue kuuluu Sotkamon kuntaan. Kainuun ”etelässä”¹⁰⁹ sijaitseva Sotkamo on paikkana tunnettu jo ainakin 1600-luvun alusta lähtien. Aluksi Sotkamo-nimitystä käytettiin yhdestä Paltamon suurpitäjän¹¹⁰ kylästä, joka oli nykyisen Sotkamon kirkonkylän tienoilla. 1600-luvun puolivälin aikoihin Sotkamo erottautui omaksi seurakunnakseen, joka vielä seuraavat kaksi sataa vuotta käsitti myös nykyisen Kuhmon¹¹¹ – aiemman Kuhmoniemen – alueen. Sotkamon (ja Kainuun maakunnan) historian kehitysvaiheet kertovat alueen syrjäisestä sijainnista. Maantie Sotkamoon valmistui samaan aikaan kun isojako siellä alkoi, molemmat vasta 1850-luvulla, rautatie saatiin 1900-luvun alussa¹¹². Vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla tervanpoltto oli tärkeä elinkeino Kainuussa, vaikka se jo muualla Suomessa oli hiipunut.¹¹³ Sotkamossa kaskeaminen viljelysmenetelmänä vähentyi 1850-luvulta alkaen, mutta säilyi silti vielä seuraavalle vuosisadalle, varsinkin kaikkein syrjäisimmissä kolkissa, kuten Tipasojalla.¹¹⁴

Kainuun maakunta sijaitsee Suomen ’vyötäisillä’, Oulun läänissä. Kainuu rajautuu lännessä ja pohjoisessa Pohjois-Pohjanmaahan. Oulun lääni yltää Ruotsin rajalta Venäjän rajalle, jossa Kainuun itäisimmät sopukat kohtaavat ikiaikaiset laulumaat Vienan Karjalassa. Etelässä maakunta rajautuu Pohjois-Savoon ja -Karjalaan. Kainuulaisten kulttuuriperintö on muovautunut saamelaisten, karjalaisten, pohjalaisten ja savolaisten naapurien puristuksessa, liikkuvien ihmisten tuomien vaikutteiden myötä omanlaisekseen, muttei sisäisesti täysin yhtenäiseksi. Esimerkiksi Kainuun murre saa eri sävyjä siirryttäessä vaikkapa Sotkamosta Suomussalmelle, etelästä pohjoiseen. Kainuulaisten yhteisiksi piirteiksi on kuvailtu periksiantamattomuutta ja vähällä toimeen tulemistä. Kainuu on väkiluvultaan pieni ja harvaanasuttu maakunta. 1900-luvun alussa näitä muinaisen ”Ylämaan” saloja kierrellyt Kalle Kajander antoi tälle köyhälle seudulle nimen Nälkämaa. Samanimisen maakuntalaulun kirjoittanut Ilmari Kianto kutsui tätä seutua nimellä Korpi-Kainuu, erotuksena muualle paikantuvien ”kainulaisten” alueista. Varsinaisesti Kainuu-nimitys vakiintui maakunnan nimeksi 1910-luvulla. Vuonna 1918 perustettiin myös Kainuun Sanomat, joka osaltaan virallisti alueen nimen. Kainuunmaa-nimi, jota jo 1860-luvulla käytettiin oppikirjoissa, alkaa olla vanhentunut ja vie mielikuvat Perämeren jokilaaksoon.¹¹⁵

¹⁰⁹ Tervo 2008.

¹¹⁰ Käsitti koko nykyisen Kainuun alueen.

¹¹¹ Nimi virallisesti vasta 1937.

¹¹² Wilmi 1997, 305.

¹¹³ Mt. 357 – 359.

¹¹⁴ Mt. 321.

¹¹⁵ Vilkuna 1957, 20 – 22, Lukkari 2019.

Itärajan läheisyys on tuonut oman mausteensa kainuulaisten elämään kautta vuosisatojen. Ruotsin ja Venäjän monien sotien aikana Kainuu on milloin jäänyt lännen, milloin idän puolelle valtakuntien rajaa. Rajalla on käyty ”rappasotaa” ja paettu ryöstäjiä¹¹⁶. Onpa Kainuun asuttaminenkin tehty jopa pariin kertaan, vihollisten hävitettyä korprien vähät asumukset.¹¹⁷ Venäjälle on myös menty etsimään parempaa elämää tai paettu nälkää ja köyhyyttä. Vanhaa erä- ja kauppareittiä Vienan Karjalasta tulleet ovat jo varhain tuoneet vaikutteita Kainuuseen ja osaltaan muovanneet sen nimistöä ja kulttuuria.¹¹⁸ Kainuussa ja rajantakaisessa Vienassa kierrellyt, aikoinaan Kainuussa piirilääkärinä toiminut Lönnrot kokosi seutujen kansanperinteen koko Suomen yhteiseksi eepokseksi.

Tutkimani sisarukset ovat todellakin Nälkämaan kasvatteja. Heistä neljä oli syntynyt 1880-luvulla, jolloin sotkamolaisten yleisin kuolinsyy oli imeväisikäisen lapsen tuntematon sairaus¹¹⁹. Lapsia olikin perheessä kaikkiaan kuusi, mutta kuten mainitsin edellä, vuonna 1885 syntynyt Erkki kuoli parin kuukauden ikäisenä määrittämättömään tautiin.¹²⁰ Nälkä ja taudit olivat sukupolvi toisensa jälkeen verottaneet sotkamolaisten elämää. Takana olivat perheen vanhempien lapsuuden kovat nälkävuodet¹²¹, jolloin sotkamolaisista neljännes menehtyi, eikä tulevaisuuskaan tuonut helpotusta, sillä vielä vuosina 1890–93 sotkamolaisia piinasivat kato ja nälkä, sekä niiden myötä taudit, kuten tulirokko. Vaikeina aikoina kainuulaiset ovat turvautuneet pettuleipään, jota viimeksi tarvittiin vielä vuoden 1918 aikaan.¹²²

Ensimmäinen sotkamolainen kansakoulu avasi ovensa vuonna 1882. Ennen kansakouluja lasten opettaminen oli ollut kirkon ja kodin vastuulla, sekä kinkeripiireittäin toteutetun kiertokoulun varassa. Kiertokoulua pidettiin vielä vuoteen 1949 asti, jolloin kiertokoululaitos lakkautettiin. Asetus kansakoulujen perustamisesta oli annettu jo 1865, mutta vasta kuvernöörin patistuskirje sai sotkamolaiset toimimaan. Tipasojan lapset olivat ensimmäisten oman kansakoulun saaneiden joukossa, kun koulu Tipasojalle valmistui vuonna 1894.¹²³ Koulu oli Sotkamon neljäs kansakoulu ja se toimi tuossa rakennuksessa vuoteen 1959 asti. Silloin vanha koulu purettiin ja tilalle rakennettiin uusi, jossa koulua käytiin vuoteen 2010 asti, jolloin koulu lakkautettiin.¹²⁴

¹¹⁶ Vrt. Nälkämaan laulu, san. Ilmari Kianto.

¹¹⁷ Wilmi 1997, 80 – 86.

¹¹⁸ Wilmi 1997, 106 – 110.

¹¹⁹ Mt. 314.

¹²⁰ Sotkamo kuolleet 1881-1889 (AP I F:3), 32.

¹²¹ 1860-luvulla.

¹²² Wilmi 1997, 313; Vinha-Mustonen 1999, 45.

¹²³ Wilmi 1997, 494 – 496.

¹²⁴ eMuseo, Korvesta koulutielle – Sotkamon kansakoulut, Tipasoja.

Koulujen perustaminen lykkääntyi koko Kainuussa varsin myöhäiseksi, mutta lopulta juuri sotkamolaisten koulunperustusinto oli maakunnan suurinta. Alkuun koulua vastustettiin ja pidettiin turhana, mutta viimein niitä intouduttiin perustamaan jokaiselle kyläpiirille.¹²⁵ Koulutus oli Kainuussa Suomen autonomian aikana harvojen etuoikeus. Toisaalta, sitä ei välttämättä aina nähty sellaisena, vaan vieroksuttiin. On tulkittu, että maaseudun kulttuuriin kuului säädysään pysymisen ihanne, eikä säätyläisiä ja sellaisiksi pyrkiviä välttämättä arvostettu. Heidät nähtiin herroina, jollaiseksi muuttui, jos meni kouluun.¹²⁶ Vuosisadan vaihteessa koulunkäynnille oli myös vielä paljon käytännön esteitä, sillä perheillä ei ollut varaa varustaa lasta koulutielle tarvittavilla vaatteilla ja eväillä.¹²⁷

Piiraisen sisaruksista kansakoulua kävi tiettävästi kaksi, Elina ja Emil. Emilin koulunkäynti sujui siskoaan heikommin ja hän lopettikin sen kesken. Elina sen sijaan näyttäisi menestyneen koulussa erinomaisesti. Elina sai päästötodistuksen kansakoulusta (neljännen luokan jälkeen) vuonna 1904.¹²⁸ Hän myös opiskeli kansakoulua pidemmälle, päätyen karjakkokurssien opettajaksi tietopuoliseen karjanhoitokouluun Kurkijoelle.¹²⁹ Sisaruksista muutkin ovat saattaneet käydä koulua, mutta valitettavasti kansakoulun arkistoissa on puutteita 1900-luvun alussa, ja on toki mahdollista, että he ovat käyneet kiertokoulua, jota pidettiin kinkeripiireissä kirkon valvomana, muutama viikko kerrallaan.¹³⁰ Jalkovaarakin toimi myöhemmin, sotien jälkeen koulurakennuksena, kun Pohjois-Tipaksen koulupiiriä perustettiin eikä varsinaista koulurakennusta vielä ollut.¹³¹ Joka tapauksessa koulunkäynti syrjäseudulla ei ollut niin yksinkertaista kuin suurimpien kaupunkien keskustoissa. Matka oli usein vaivalloinen eikä kotoa ehditty kyytejä järjestelemään. Näin oli maaseudun lasten tilanne vielä pitkään sisarusten kouluvuosien jälkeenkin.¹³²

Kansakoulua käytiin neljässä sotkamolaisessa koulussa 1800-luvun lopulla. Oppilaita oli yhteensä vain 146.¹³³ Ylioppilaaksi kirjoittaminen oli koko maakunnassa harvinaista, eikä sotkamolaisia ylioppilaitakaan ollut kovin monia. Vuosina 1868–1917 vain 16 sotkamolaista valmistui

¹²⁵ Heikkinen 1986, 168, 171-179, Wilmi 1997, 496.

¹²⁶ Moilanen 2008, 160. Laura-Kristiina Moilanen on tutkinut talonpoikaisuutta, säädyllisyyttä ja suomalaisuutta sen pohjalta, miten se 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomalaisessa kaunokirjallisuudessa ilmenee. Myös Heikkinen 1986, 172.

¹²⁷ Esim. Heikkinen 1986, 176.

¹²⁸ Oppilasluettelo, Tipasojan koulu, Sotkamon kunnan arkisto.

¹²⁹ Kaikuja Kajaanista -lehti, nro 140, s. 3, 4.12.1913.

¹³⁰ Heikkinen 1986, 165.

¹³¹ eMuseo, Korvesta koulutielle – Sotkamon kansakoulut, Pohjois-Tipas.

¹³² Kaarninen 1995, 24.

¹³³ Heikkinen 1986, 174.

ylioppilaksi¹³⁴. Luvut eivät ole aivan kattavia, mutta mainittuna ajanjaksona koko Kainuusta ylioppilaita tuli 101, joista vain 17 isä oli ”ruumiillisen työn tekijä”¹³⁵, eli käytännössä maaseudun väestölle koulutus oli hyvin harvinainen vaihtoehto. Lyseon käyneet olivat pääasiassa säätyläisten lapsia. Täyspitkä ja valtion ylläpitämä oppikoulu Kainuuseen saatiin vasta vuonna 1919. Oppilaita oli alle 300 ja heistä alle viisi prosenttia sotkamolaisia. Vähitellen tie jatko-opintoihin ja korkeakouluopintoihin kävi kuitenkin yhä useammalle mahdolliseksi ja hiljalleen myös ammatillinen koulutus alkoi vetää nuorisoa koulunpenkille. Kainuun omaa koulutustarjontaa olivat Kajaanin opettajaseminaari, Seppälän maatalouskoulu sekä Kainuun opisto.¹³⁶

Vuoden 1918 tapahtumat eivät Kainuussa järkyttäneet ihmisten elämää niin paljon kuin monessa muussa Suomen kolkassa. Sotaan lähteneiden joukkojen ja siten myös aiheutuneiden uhrien määrä suhteessa koko Suomen määriin oli pieni. Järjestäytyminen Sotkamossa oli maltillista, jopa hidasta. Suojeluskuntakin perustettiin paikkakunnalle vasta sisällissodan jälkeen.¹³⁷ Maanomistaminen ja -omistamattomuus eivät jakaneet väestöä niin pahoin kuin eteläisemmässä Suomessa. Sotkamossa oli paljon pientiloja ja hyvin vähän suurtiloja. Vuokraviljelijät saivat sopimuksensa yleensä kirjallisina ja pitkäksi määräajaksi. Sotkamossa päästiin sopimukseen, jonka mukaan alustalaisen taloon tekemät päivätyöt voitiin korvata rahana. Torppari-kysymys ei siis ollut kaikista kärjistynein Sotkamossa, mutta vuokralla-asujia kiristivät kuitenkin metsänkäyttöoikeuksien rajoitukset, jotka olivat muuta pohjoista Suomea tiukemmat.¹³⁸ Vuoden 1918 sota kosketi kainuulaisia erityisesti elintarvikepuulan muodossa. Kun eteläisemmässä Suomessa vielä taisteltiin sodan ratkaisevia taisteluja, Kainuussa nälkä piinasi ihmisiä.¹³⁹

Veljeksistä Aapeli oli vuoden 1918 aikaan jo lähempänä keski-ikää ja perheellinen, Emil vasta nuori poika, joten voisi ajatella, etteivät he ikänsä puolesta olleet otollisimpia aseisiin tarttujia. Sotkamosta tiedetään värväytyneen jääkäreitä, joiden keskimääräinen ikä oli 20-30 vuotta. Jääkärien värväykseen käytetty itäisen etapin pääreitti kulki läpi Sotkamon.¹⁴⁰ Myöhemmiltä sodilta ei Emil kuitenkaan säästynyt. Talvi- ja varsinkin jatkosodan rintamat tulivat Kainuuseen asti. Kainuun itäisimmät kolkat jäivät sodan alle ja väestöä evakuoitiin Kuhmosta ja Suomussalmelta. Evakkojunat lähtivät matkaan

¹³⁴ Vertailun vuoksi sanottakoon, että vuosien 1940-61 välillä heitä valmistui 37. Heikkinen 1986, 328.

¹³⁵ Mt. 188.

¹³⁶ Heikkinen 1986, 74 – 75, 187 – 188, 196 – 202, 323 – 325, 328 – 344.

¹³⁷ Mt. 245 – 246, 250 – 251.

¹³⁸ Wilmi 1997, 273 – 275.

¹³⁹ Heikkinen 1986, 250.

¹⁴⁰ Wilmi 1997, 568 - 570.

Sotkamosta, jonka kautta siviiliväestö siirtyi sodalta suojaan.¹⁴¹ Sisaruksista nuorimmainen, Emil, palveli talvisodassa hevosajomiehenä mm. Raatteentiellä, mutta pääsi jatkosodasta kotiin ensimmäisenä syksynä täytettyään 40 vuotta. Aapeli oli sotien aikaan jo vanha mies, eikä hänen tarvinnut sotaan lähteä. Emil selvisi sodasta hengissä ja vailla näkyviä vammoja. Hän kuitenkin tiettävästi haavoittui selkään, ja sinne uponnut kranaatinsirpale veti ryhdin vanhemmiten kumaraksi.¹⁴²

Isäni muistaa ukkinsa, Emilin, kertoneen, että tämä oli sodassa ajanut hevosella ruokaa rintamalle. Todellisuudessa kuormana oli ehkä ammuksia¹⁴³, mutta yhtä kaikki, Aapeli ja Emil ovat mitä ilmeisimmin olleet taitavia hevosten käsittelijöitä, sillä Aapelia on kutsuttu myös ”hevostohtoriksi”¹⁴⁴. Emilin pojan mukaan tämä tarkoitti sitä, että kun hevosia oli lähes joka taloudessa, piti jonkun osata niitä hoitaa ja parantaa.¹⁴⁵ Hevonen oli suomalaisille tärkeä apu työssä vielä pitkälti 1950-luvulle asti, jolloin hevosten määrä Suomessa oli korkeimmillaan. Maa- ja metsätaloudessa hevonen antoi käyttövoiman laitteille ennen koneellistumista. Vähitellen hevosten määrä väheni, traktorien ja muiden polttomoottorikäyttöisten ajoneuvojen yleistyessä myös maaseudulla.¹⁴⁶ Aapelin hevosten ja muiden eläinten parantamis- ja käsittelytaidoista löytyi lopulta paljonkin aineistoa.¹⁴⁷ Aapelin lapsenlapsenlapselta sain kuultavaksi osan haastattelusta, jossa ”konitohtori” Aapeli Piirainen kertoo, kuinka eläimiä hoidetaan ja parannetaan. Aapelin jälkipolvet muistavat hänet poppamiehenä, joka osasi monia ihmeellisiä taitoja.¹⁴⁸

3. ELÄMÄN PYÖRTEISSÄ

Tavallisista ihmisistä jää jälkiä historiaan sellaisten tapahtumien vuoksi, jotka on kirjattu ylös johonkin. Muutot, matkat, kaupanteot ja perinnönjaot kertovat muutoksista ihmisten asuinpaikassa tai asemassa. Elämään kuuluvat ilot ja surut on nekin tallennettu varsin kattavasti. Tiedot on listattu kirkonkirjoihin ja siviilirekistereihin. Kirkonkirjat eli seurakuntien ylläpitämät rippi- ja lastenkirjat

¹⁴¹ Mt. 577 – 581, Heikkinen 1986, 265 – 269.

¹⁴² Lisää Emilin sota-ajasta luvussa 5.1.

¹⁴³ Sotilaspassi, tekijän hallussa.

¹⁴⁴ Turunen, Heikki, valokuva vuodelta 1935, Ea: 59, Sotkamon kotiseutuarkisto.

¹⁴⁵ Keskustelu Teuvon kanssa 6.11.2021.

¹⁴⁶ Lith 2006.

¹⁴⁷ Lisää haastattelusta luvussa 5.

¹⁴⁸ Sähköposti Kari Piiraiselta 14.3.2022.

sekä syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot¹⁴⁹ ovat yksi tärkeimmistä tietolähteistä tutkittaessa Suomessa asuneita ihmisiä. Sata vuotta sitten käytännössä kaikki ihmiset merkittiin kirkonkirjoihin, vaikka vuoden 1923 uskonnonvapauslaki muutti tilannetta vähitellen siten, että kirkkokuntiin kuulumattomat merkittiin jatkossa siviilirekisteriin. Kirkonkirjoista puhuttaessa tarkoitetaan yleensä lähtökohtaisesti rippikirjoja, jotka ovat talokohtaisia asiakirjoja, joihin on listattu samassa taloudessa asuvat henkilöt. Tilaton väestö merkittiin joko sen talon sivulle, jossa he olivat työssä tai vuokralla tai sitten omaksi luettelokseen aakkosjärjestykseen talollisten jälkeen.¹⁵⁰ Merkitsemisen käytännöt ovat vaihdelleet ja niistä näkee hyvin sääty- ja luokkayhteiskuntaan kuuluneen tiukan hierarkian omistavan ja omistamattoman väestön välillä. Joissakin seurakunnissa on rippikirjojen lisäksi pidetty lastenkirjaa, johon lapset merkittiin, kunnes he pääsivät ripiltä¹⁵¹. Rippikirja on yleensä 10 vuoden ajanjakson käsittävä asiakirja perheen elämästä. Niihin on merkitty aikakaudesta riippuen esimerkiksi ripille pääsy, avioliittoon kuuluuttaminen ja vihkiminen, uskonopin osaaminen, luku- ja kirjoitustaito sekä rokotukset. Kirkonkirjoissa myös esiintyy määritelmiä ja toteamuksia ihmisten henkisestä ja fyysisestä terveydestä sekä lasten syntymisestä avioliiton ulkopuolella. Rippikirjoja täydentävät historiakirjat, eli luettelot eri elämäntapahtumista, kuten kasteesta ja hautauksesta.¹⁵²

Yhdysvalloissa asuneiden osalta väestönlaskentojen listat yhdessä syntymä-, kuolin- ja avioliittotodistusten kanssa vastaavat jokseenkin suomalaisten kirkonkirjojen antamaa kuvaa ihmisten elämästä. Suomessa pelkkiä väestönlaskentataulukoita vastaavat lähinnä henkikirjat, joissa ihmiset on lueteltu osoitteensa mukaisessa järjestyksessä, mutta koska henkikirjojen tarkoitus on verotuksellinen kirjanpito, ei lapsia mainita nimeltä eikä määrästäkään voi aina olla varma. Yhdysvalloissa väestönlaskennat eli 'censukset' on toimitettu liittovaltion laajuisesti joka kymmenes vuosi. Census sisältää aina tiedot ihmisen nimestä, osoitteesta, iästä ja siviilisäädystä, sekä vuosikymmenestä riippuen tietoja esimerkiksi ihmisten kansalaisuudesta ja kansallisuudesta, tuloista, työstä, avioitumisiästä, oleskeluajasta Yhdysvalloissa ja vanhempien syntymämaasta. Asiakirjat tulevat julkisiksi 72 vuoden kuluttua laskennasta ja niitä voi tutkia esimerkiksi Archives-palvelun kautta, joka toimii yhteistyössä Yhdysvaltain Kansallisarkiston kanssa.

Sekä Suomen että Yhdysvaltojen asiakirjoissa on puutteita ja varsinaisia virheitäkin. Käsikirjoitetut – ihmisten tekemät – asiakirjat eivät koskaan voi olla täydellisiä. Suomessa henkikirjojen ja

¹⁴⁹ Myös muuttokirjoja, ripitettyjen luetteloita, perukirjoja yms.

¹⁵⁰ Ks. Esim. Happonen 2004, 44.

¹⁵¹ Mt. 43 – 44.

¹⁵² Mt. 44; ks. myös Happonen 2009, 20.

kirkonkirjojen välillä on toisinaan havaittavissa ristiriitaisia tietoja samoista henkilöistä. Tällaisissa tapauksissa on syytä pohtia lähteen alkuperäistä tarkoitusta. Kirkonkirjat olivat viime vuosituhannen vaihteeseen asti virallisia väestörekistereitä, mutta ne oli laadittu kirkon omien intressien pohjalta eli ihmisten henkisen elämän valvomista ja ohjausta varten¹⁵³. Henkikirjat taas olivat verotusta varten laadittuja. Nykyaikaisen verotuslain syrjäyttäessä henkiveron 1920-luvulla, muuttuivat ne lähinnä muihin hallinnollisiin tarpeisiin tehdyiksi.¹⁵⁴ Vertaamalla lähteitä (toisiinsa sekä muihin mahdollisiin lähteisiin) voi löytää toisiaan täydentävät tiedot kohdehenkilöistä.

Kirkonkirjojen kohdalla epäselvyyttä on helposti vaikkapa asuinpaikan muutosta koskevilla ajankohdissa tai henkilön kuolinsyissä. Viimeksi mainitut olivat pitkään vainajan omaisten ilmoittamia, joten tiedot ovat hyvin viitteellisiä. Ensiksi mainittujen kohdalla päivämäärät ja muuttokirjat voivat puuttua, ihminen voi ”hävitä” lähteistä joksikin ajaksi tai esiintyä samana ajankohtana kahdessa paikassa. Rippikirjat ja historiakirjojen luettelot eivät välttämättä täysin vastaa toisiaan, vaikkakin ne on arvioitu luotettaviksi jo 1850-luvulta lähtien. Käytännössä kirkonkirjat on tehty siten, että pappi on virkatehtäviään hoitaessaan kirjannut tiedot muistilapuille, joilta ne on myöhemmin siirretty kirjaan, mutta rippikirjoja ja historiakirjoja ei ole välttämättä täydennetty samaan tahtiin, joten virheiden mahdollisuus on ilmeinen. 1800-luvun lopulta alkaen merkittiin esimerkiksi avioliittoon vihityt sen seurakunnan kirjoihin missä vihkiminen tapahtui eikä kotiseurakunnan kirjoihin.¹⁵⁵ Asiakirjat eivät myöskään ole ”tasa-arvoisia” eli ne eivät sisällä yhtä paljon tietoja kaikista ihmisistä toisiinsa verrattuna. Tiina Miettinen on muun muassa väitöskirjassaan tuonut esille, kuinka erityisesti naiset jäävät usein ”näkyttömiksi” mainituissa asiakirjoissa, joissa ihmiset listataan perheenpään eli lähes aina miehen mukaan. Naimattomat naiset mainitaan tyttärenä tai elätteinä ja he tulevat näkyviksi ainoastaan avioliiton, äitiyden tai jonkin rikosasian ohella.¹⁵⁶

3.1. Isompiin ympyröihin

Sisaruksia oli siis kaikkiaan kuusi, joista neljä eli pitkän elämän. Kolmesta veljeksestä kaksi jäi asumaan kotipaikkakunnalleen Sotkeroon, yksi kuoli vauvana. Kolmesta siskosta kaksi lähti maailmalle ja yksi jäi paikkakunnalle kuollen nuorena. Syntymän sanotaan ratkaisevimmin määräävän ihmisen elämän suunnan. Rasilan mukaan ratkaisevaa on, millaisen tien varrelle kukin

¹⁵³ Happonen 2004, 36.

¹⁵⁴ Mt. 29.

¹⁵⁵ Mt. 139 – 140.

¹⁵⁶ Miettinen 2012, 9 – 10.

syntyy. Kodin sijainnilla voi olla merkitystä. Vilkkaasti liikennöidyn tien varrelta ihmisen on helpompi lähteä kotoaan, ja sitä suuremmat mahdollisuudet hänellä elämässä yleensä on.¹⁵⁷ Tätä ajatusta seuraten vaikutuksia voisi olla sisarustenkin syntymäpaikalla. Vaikka Jalkovaara oli syrjäkylällä, se oli silti kulkureitin varrella. Aivan tilan vierestä kulkee kuntien välinen maantie, joka on ollut olemassa jo ainakin vuonna 1909.¹⁵⁸

Kaikkien sisarusten elämässä yksi suurimmista käännekohtista ja kasvunpaikoista oli varmasti Jalkovaarasta pois lähteminen. Sisaruksista kaksi lähti maailmalle ja loput jäivät paikkakunnalle. Muualle muuttaneet lähtivät ennen talon myyntiä, paikkakunnalle jääneet vasta myynnin jälkeen, mutta lopulta kaikki joutuivat kuitenkin jättämään synnyinkotinsa. Ensimmäisenä Jalkovaaran kodista omilleen muutti Elina, joka lähti Sotkamosta töihin Padasjoelle. Itseasiassa muutto ei ollut Elinan ensimmäinen, vaan hän oli todennäköisesti jo aiemmin ollut pois kotoa karjakko-opintojen vuoksi. Hän oli saanut päättötodistuksen kansakoulusta ja pääsi opiskelemaan karjakkokouluun. Karjala-lehdessä ja Wiipurin Sanomissa ilmoitettiin elokuun alussa vuonna 1905, että Elisenvaaran maanviljelyskoulun karjakkokouluun on otettu 21:n pyrkijän joukosta 10 oppilasta, joukossaan tuolloin 19-vuotias Elina¹⁵⁹. Koulusta valmistuttuaan Elina on ehkä työskennellyt kotiseudullaan, sillä muuttokirja löytyy vasta muutosta Padasjoelle vuonna 1909. Joka tapauksessa tätä opiskelua, ja sitä seurannutta muuttoa voi pitää Elinan elämän käännekohtana, määrittävänä ratkaisuna, joka ohjasi koko hänen elämänsä jatkoon. Elina oli karjakon työhön lähtiessään 23-vuotias ja naimaton. Hän meni karjaksi Padasjoelle Saksalan kartanoon, jonka omisti perheineen kunnallisneuvos Karl Fieandt ja vaimonsa Ines. Rippikirjassa Elinan nimi on ensimmäisenä heti herrasväen jälkeen, joten voisi ajatella toimen olleen arvostettu muihin palkollisiin nähden.¹⁶⁰ Loppuvuodesta 1910 Elina muutti Padasjoelta Kurkijoelle. Hänen uusi toimensa oli opettajattaren työ Itä-Karjalan tietopuolisessa karjanhoitokoulussa Kurkijoen Elisenvaarassa, samassa opinahjossa, jossa hän itse oli opiskellut. Tuolloin koulussa pidettiin karjakkokursseja, jotka olivat kestoltaan vuoden. Kurkijoki sijaitsee nykyään Venäjän puolella, ja Suomen puolella rajaa sen naapurina on Parikkala. Vuoden 1913 joulukuussa ilmoitettiin ainakin neljässä sanomalehdessä¹⁶¹, että sotkamolainen Anna Elina Piirainen ja parikkalalainen Juho Roiha ovat kihlautuneet 2.12.1913. Toukokuussa 1914 Elina anoi

¹⁵⁷ Rasila 1991, 162 – 163.

¹⁵⁸ Wilmi 1997, 436.

¹⁵⁹ Karjala-lehti 4.8.1905, Wiipurin Sanomat 5.8.1905.

¹⁶⁰ Padasjoen seurakunta, Rippikirja 1901-1910.

¹⁶¹ Kajaanin lehti, Kaikuja Kajaanista, Parikkalan Sanomat, Karjala-lehti.

muuttokirjaa Parikkalaan ja sitten Sotkamoon, missä häät pidettiin kesällä.¹⁶² Pari vihittiin avioon Jalkovaarassa 14. kesäkuuta 1914, Elinan 28-vuotispäivänä.¹⁶³

Elina eli pitkän ja vaiherikkaan elämän. Hän ehti asua elämänsä aikana usealla paikkakunnalla ja tehdä monenlaista työtä. Hyvä menestys kansakoulussa¹⁶⁴, opiskelu ammattiin ja muutto työn perässä toiselle puolelle Suomea olivat valintoja, joilla hänen elämänsä suunta kääntyi keskimääräistä sotkamolaista erilaisemmaksi. Toki ihmiset muuttivat vuosisadan vaihteessa paljonkin, varsinkin työn vuoksi, mutta Elinan ratkaisut olivat silti epätavallisemmasta päästä. Tällaisen syntyperän omaavien ihmisten keskuudessa pelkästään opiskelemaan lähtökin oli hyvin epätavanomaista, vaikkei kysymyksessä ollutkaan korkeakoulutus, vaan ”vain” ammattitutkinto. Myöhemmin 1900-luvulla ammattikoulutus nähtiin ratkaisuna ammattitaidon kehittämiseen ja sekatyöläisten joukon kontrolloimiseen. Ammattitaito nähtiin avaimena toimeentuloon.¹⁶⁵ Kenties Elinakin on kokenut näin, ja halunnut varmistaa itselleen paremman työpaikan ja aseman koulutuksen avulla. Sisarusjoukon ensimmäisenä lähtijänä ja hyvin todennäköisesti koko suvun ensimmäisenä opiskelijana Elina oli tienraivaaja, esimerkki, joka kenties vaikutti Hannankin päätökseen lähteä tavoittelemaan parempaa elämää kotiseudun mahdollisuuksien sijaan. Pirjo Markkolan mukaan 1800-luvun loppupuolella syntyneet talollisten tyttäret lähtivät kotoaan suhteellisen myöhään ja päätyivät useimmiten suoraan naimisiin ja emännäksi. Harvat Elinan ikätoverit päätyivät palkollisiksi, sillä keskimäärin kolme neljästä ei mennyt työhön kodin ulkopuolelle.¹⁶⁶

Mahdollisuuksien horisontti näyttäytyi Elinalle laajempaan kuin monille hänen ikätovereilleen. Hänen on täytynyt nähdä mahdollisuuksia enemmän ja hänellä on ollut uskallusta tarttua niihin. Valtavirrasta poikkeavien valintojen tekeminen oli hänelle mahdollista, sillä hän oli menestynyt kansakoulussa, johon hän ensimmäisien sotkamolaisten joukossa pääsi, ei ollut mennyt naimisiin vielä yli kaksikymmentävuotiaana eikä mitä ilmeisimmin halunnut jäädä työvoimaksi kotitalalleen. Hänen maailmansa rajat eivät piirtyneet kotikylään, vaan se kotitalon vierestä kulkeva tie vei hänet kauas Kainuusta. Hän ei myöskään odotellut, että joku tulisi hänet kotoa hakemaan ja veisi emännäksi johonkin naapuruston taloista, hän teki ratkaisunsa itse ja oli vastuussa oman elämänsä suunnasta, tietyin rajoituksin. Naiset olivat vuonna 1897 säädetyin lain mukaan 21-vuotiaina täysivaltaisia aikuisia, aivan kuten miehetkin. Kuitenkin monet tasa-arvon edistysaskeleet olivat vielä ottamatta,

¹⁶² Käkisalmen Sanomat, 13.5.1914, Maakansa 16.5.1914.

¹⁶³ Sotkamo vihityt 1889-1914 (AP I Eb:3), 308.

¹⁶⁴ Tipasojan kansakoulun arkisto.

¹⁶⁵ Kaarninen 1995, 67 – 69.

¹⁶⁶ Markkola 1986, 74 – 77.

vaikka esimerkiksi yleinen äänioikeus oli säädetty Elinan tullessa täysi-ikäiseksi. Naisten oli silti mahdollista toimia vain tietyissä ammateissa eikä heillä ollut mahdollisuutta kaikkeen siihen, mihin miehillä oli. Varsinkin naimisissa olevan naisen mahdollisuudet päättää itsenäisesti asioistaan laajenivat vasta 1920- ja 1930-luvuilla.

3.2. Amerikkaan

Tämän tutkielman johdannossa esitin kuvan siirtolaiseksi lähtevästä Hannasta, joka suuntasi suureen länteen keväällä 1914. Hanna, ristimänimeltään Johanna, oli sisaruksista toiseksi nuorin. Hanna syntyi Jalkovaarassa 11.9.1890.¹⁶⁷ Hän oli pitkään sisarusarjan kuopus, sillä ”iltatähti” Emil syntyi vasta 11 vuotta myöhemmin. Vuonna 1914 Hanna oli 23-vuotias, naimaton ja asui edelleen vanhempiensa ja veljensä luona. Hän päätti lähteä Amerikkaan, jossa häntä oli vastassa niin ikään sotkamolainen Lyyti eli Lydia Klemetti, joka oli saapunut New Yorkiin siskonsa luokse vuoden 1911 lopulla.¹⁶⁸ Lydia oli itseasiassa myös kotoisin Jalkovaarasta, sillä hänen kotinsa oli ollut tilan mailla sijaitseva Tomperin torppa, jonne perhe oli muuttanut vuosien 1904–05 välillä.¹⁶⁹ Tytöt olivat lähes ikätovereita, Lydian ollessa Hannaa kaksi vuotta nuorempi. Vaikka tyttöjen välillä olikin nimellinen ero statuksessa, olihan toinen talollisen tytär ja toinen torpparin tytär, voidaan silti olettaa heidän olleen hyviä ystäviä. Tomperi oli Tipaksen mittapuulla läheinen naapuri, jonka kanssa on varmasti tehty paljon yhteistyötä. Sotkamossa ei ollut juurikaan suuria kartanoita tai mahtitaloja, vaan talot olivat useimmiten melko pieniä ja torppien sopimukset vakituisia. Piiraisten sukutaustan huomioon ottaen heiltä varmasti löytyi näkemystä tilattoman elämään, joten siltäkin pohjalta arvioiden välit torppaan ovat varmasti olleet luontevat.

Amerikan siirtolaisuuden syiksi on usein esitetty maaseutuväestön köyhtymistä ja omistamattoman luokan kasvua. Sakari Sariola on yksi siirtolaisuutta jo 1980-luvulla tutkinut siirtolaisuuden sosiaalhistorian tuntijoista. Hänen mukaansa siirtolaisuus ei ollut suoraa seurausta köyhistä oloista. Sariolan mukaan esimerkiksi Kainuusta lähti siirtolaisia tähän nähden vähän. Siirtolaisuudella oli kuitenkin syitä, jotka liittyivät vuosisadan vaihteen tukalaan tilanteeseen: Venäjän kiristi otettaan autonomisesta Suomesta ja maata omistamaton väestö oli ahtaalla. Osa lähti siirtolaiseksi välttääkseen kutsunnat ja arvannoston, osa etsimään parempaa toimeentuloa. Myös aatteelliset syyt

¹⁶⁷ Sotkamo syntyneet 1884-1900 (MKO23-37).

¹⁶⁸ SHO, Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892-1960; SOLEIF, Passenger records, Ship manifests.

¹⁶⁹ Henkikirja 1905 (1904 puuttuu).

olivat yleisiä: Amerikka oli vaihtoehto kotimaan vallankumoukselle ja siirtolaiset olivatkin ahkeria järjestäytymään uudessa kotimaassaan. Siirtolaiset lähettivät kotiin kirjeitä ja kuvia, joissa uutta menestystä esiteltiin. Toisaalta, huonosti pärjänneistä kuultiin jälkeensä vähemmän.¹⁷⁰

Hannan elämän käännteentekevä kohta oli siis siirtolaiseksi lähteminen, suurimmaksi kannustimeksi päätökselle voisi olettaa ystävän esimerkin. Lisäksi Hanna ei suinkaan ollut suvun ensimmäinen Amerikan siirtolainen. Kymmenkunta vuotta aiemmin olivat Amerikkaan muuttaneet isä-Taavetin siskon poika Julius ja tytär Niina sekä hänen perheensä. Taavetin sisar Elsa Maria, oli muuttanut Sotkamosta Kontiolahteen vuonna 1880, menen naimisiin itsellisen Iisakki Iisakinpoika Kettusen kanssa.¹⁷¹ Elsa kuoli vuonna 1899 vatsakatarrin¹⁷² ja seuraavana vuonna tytär Niina Kettunen meni vihille Kalle Blomfeldtin kanssa Jääskessä.¹⁷³ Niina ja Kalle muuttivat Amerikkaan heti uuden vuosisadan alussa¹⁷⁴, samoin Niinan veli Julius, joka matkasi Amerikkaan vuonna 1903.¹⁷⁵ Serkun esimerkki saattoi sekin olla suuri vaikutin Hannan lähdölle, vaikeivat he asuneetkaan samalla paikkakunnalla Yhdysvalloissa. Tiedetään, että Elina-sisko piti yhteyttä sekä Hannaan että Niinaan, jotka hän mainitsee kirjeessään Emilin vaimolle Ainolle vuonna 1945. Yksi lisärohkaisija Hannan lähdölle saattoi olla Kalle Piirainen, joka oli käynyt Amerikassa parikin kertaa, ja juuri hän perheineen osti Jalkovaaran pari vuotta Hannan lähdön jälkeen. On mahdollista, että perheet olivat vanhoja tuttuja jo ennestään.¹⁷⁶

Voitaneen olettaa, että suurimpana vetävänä voimana Hannan Amerikkaan lähtemiselle oli suunnilleen samanikäisen ystävän esimerkki, kuten myös esim. sanomalehdistä ja kuulopuheista välittyvä ”amerikankuume”. Edellinen vuosi oli ollut Kainuussa siirtolaisuuden huippuvuosi, vaikka monessa muussa osassa maata suurin siirtolaisuusaalto oli ollut jo aiemmin. Kaikille matka ei kuitenkaan olisi ollut mahdollinen. Hannan matkalippujen hinta oli 52 dollaria, mikä tekee silloisina markkoina noin 274 markkaa ja nykyrahaksi muutettuna reilut 1000 euroa. Rahat oli hankittava jostain tai saatava Amerikasta jonkin tuttavien kautta ”prepaid-lippu” laivayhtiölle. Rajaviranomaiset pitivät ainakin joidenkin saapuneiden osalta kirjaa siitä, paljonko heillä oli rahaa saapuessaan Yhdysvaltoihin. Jos rahaa oli vaikkapa 10–50 dollaria ja lisäksi lasketaan vielä matkakuluihin

¹⁷⁰ Sariola 1982, 12 – 15.

¹⁷¹ Kontiolahti muuttaneet 1880-1892 (MKO747-749), 5; Kontiolahti vihityt 1879-1886 (MKO904 I Eb:4).

¹⁷² Kontiolahti kuolleet 1886 – 1901 (MKO934-939).

¹⁷³ Kontiolahti rippikirja 1891 – 1900 (MKO229-245 I Aa:22), 144; Jääski vihityt 1885 – 1905.

¹⁷⁴ 1900, 1902, 1907. Kävivät Suomessa 1907, 1938. SHO, Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892-1960.

¹⁷⁵ SHO, Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892-1960;

Lääninhallitusten ja kaupunkien maistraattien passiluettelot 1890-1920.

¹⁷⁶ Markku on siinä käsityksessä, että olivat tuttuja. Kallen Amerikan reissuista kertoo Fanny kirjeessään.

vaikkapa 10 dollaria, niin lähtijällä täytyisi olla noin 70–120 dollaria taskussaan. Suuruusluokan hahmottamiseksi matkalippujen hintoja on verrattu tuon ajan työmiehen vuosipalkkaan, joka on ollut keskimäärin 1000 markkaa.¹⁷⁷ Noin puolet vuosiansiosta lienee riittänyt matkaanlähtöön, mutta mistä nuori naimaton nainen on tuon rahan voinut hankkia? Perintö, jonka Hanna sai kotoa vasta 1920-luvulla, oli suuruudeltaan vain 200 markkaa, joten kotoa rahallista apua tuskin oli mahdollista saada¹⁷⁸. Vaikka sisaruksilla voisi periaatteessa olla samanlaiset lähtökohdat elämään, muun muassa sukupuoli tosiasiallisesti määrittää paljon sitä, miten erilaisia mahdollisuuksia sisaruksilla on. Kiinnostavaa on, voivatko esimerkiksi mahdollisuuksien erilaisuuden luomat jännitteet olla syynä joihinkin elämässä tehtyihin valintoihin¹⁷⁹. Ajatteliko Hanna lähteä, ettei jäisi kenenkään ”vaivoiksi”?

Kainuussa elettiin sata vuotta sitten maaseudulla varsin omavaraisesti. Naisten työmahdollisuudet rajoittuivat pitkälti kotiin ja vieraan luona tehtävään palvelukseen. Jälkimmäisen ratkaisun oli tehnyt sisar Elina viisi vuotta aiemmin, saman ikäisenä kuin Hanna lähtiessään. Hannan kotona leipä tuskin oli kovin leveää, sillä asukkaita tilalla oli paljon vielä tuolloinkin: vanhemmat Taavetti ja Elsa Stiina, sisarukset Manta, Emil ja Aapeli, sekä hänen perheensä, vaimo Eeva Tiina ja viisi lasta sekä isän vanha ”eläkesetä” Matti. Pois työntävää voimaa ei siirtolaisuuden suhteen tule vähätellä. Vaikkei Amerikka olisikaan osoittautunut unelmien ”kultalaksi”, oli siellä silti monelle parempia mahdollisuuksia kuin kotiseudulla. Suomalaiset siirtolaiset perustivat Suurten järvien alueelle useita suomalaiskyliä, joissa myös järjestäytyttiin poliittisesti. Kaikki siirtolaiset eivät kuitenkaan halunneet asua näissä joskus sisäisten ristiriitojen repimissä ”finntowneissa”, joiden vuoksi suomalaissiirtolaisilla oli pitkään huono maine Yhdysvalloissa. Toisen polven siirtolaiset tahtoivat irtautua vanhempiensa tavoista ja sulautua yhteiskuntaan. Suomalaisen perisynnin, viinanjuonti ja remuaminen, saattoivat alkaa jo siirtolaislaivassa ja leimata elämää siirtolaisyhteisöissä. Suomalaisyhteisöjen huono maine ja köyhyys karkottivat menestyneemmät yksilöt pois. Vain harvat asettuivat asumaan suurempiin kaupunkeihin, kuten Detroitiin, joihin kyllä niihinkin kehittyi myöhemmin suomalaisten suosimia alueita.¹⁸⁰ Siirtolaisten osa oli päätyä raskaisiin ja huonopalkkaisiin töihin. Yhteiskunnallinen nousu oli ensimmäisen polven siirtolaisille hankalaa.¹⁸¹ Sikäli tilanne muistuttaa pitkälti myös nykyaikaa, tuleehan monissa maissa halpa työvoima edelleen ulkomailta.

¹⁷⁷ Korkiasaari 2018.

¹⁷⁸ Kauppakirja 1921.

¹⁷⁹ Ilmakunnas, 2016, 114.

¹⁸⁰ Sariola 1982, 15; 256 – 259; 268 – 270.

¹⁸¹ Sariola 1982, 18 – 21.

Vaikka Hannan Amerikkaan lähtemistä voidaan pitää epätavanomaisena ratkaisuna sotkamolaiselle nuorelle naiselle, ei se silti täysin erikoista ollut. Suurin osa lähtijöistä oli miehiä, mutta muuten Hanna tuntuu edustavan keskimääräistä siirtolaista. Vuosina 1898–1914 Sotkamosta lähti Pohjois-Amerikkaan 506 henkilöä. Lähteneen keski-ikä oli 23,9 vuotta ja useimmiten lähtijät olivat talollisia naimattomia. Mikään ryntäys sotkamolaisten siirtolaisuus ei ollut, sillä edellä mainittujen vuosien aikana lähteneiden keskiarvo oli 4,2 asukasta/vuosi/1000 asukasta. Sotkamossa asui tuolloin keskimäärin 8203 asukasta/vuosi, joten vuosittainen muuttoliike kohti ”suurta länttä” oli keskimäärin 35 henkilön luokkaa.¹⁸² Itseasiassa vuoden 1914 lähtijöiden määrä on hyvin lähellä tuota keskiarvoa, ollen 32 henkilöä.¹⁸³ Koko Suomen siirtolaismäärä oli 1800-luvun lopun ja ensimmäisen maailmansodan välillä yli 300 000 lähtijää¹⁸⁴. Hanna oli siis lähtijöiden myöhäisempää joukkoa, sillä raivaajasukupolvi oli jo mennyt edellisen vuosisadan puolella. Ennen vuoden 1914 korjauksia, olivat siirtolaislaivojen olot kurjia. Lähtijäjoukko oli sekalaista ja meno sen mukaista.¹⁸⁵

Hannan matka alkoi siis maaliskuussa 1914. Matkaan lähteäkseen siirtolaiseksi aikovan piti hakea passia. Passihakemukseen tarvittiin virkatodistus seurakunnasta ja esteettömyystodistus nimismieheltä. Lähes kolmannes siirtolaisista matkusti aiemmin mainitsemallani ennakkoon maksetulla lipulla, joka tarkoitti, että joku tuttava Amerikasta oli lähettänyt maksusitoumuksen lippua varten. Tällöin lippua ei tarvinnut ostaa siirtolaisasiamieheltä tai lipputoimistosta, vaan saapua satamaan laivayhtiön ilmoittamana ajankohtana.¹⁸⁶ Siirtolaisinstituutti ylläpitää siirtolaisrekisteriä, jonne on tallennettu passi- ja matkustajaluetteloita. Rekisteri on tutkittavissa instituutin verkkosivuilla, alkuperäiset asiakirjat löytyvät Åbo Akademin kirjaston arkistosta¹⁸⁷. Hanna oli hakenut passia nimenomaan nimellä Hanna, joten Johanna nimeä hän ei enää käyttänyt¹⁸⁸. Hanna matkusti ensin Sotkamosta Kajaaniin hevoskyydissä ja sieltä rautateitse Hankoon. Matka on todennäköisesti tehty juurikin junalla, sillä junarata Kajaaniin oli valmistunut 10 vuotta aiemmin¹⁸⁹. Matkustaminen junalla on vienyt aikaa, sillä matkaa Hankoon on reittivalinnasta riippuen ollut vähintään 650 kilometriä, eivätkä senaikaiset junat olleet paljon hevoskyytiä nopeampia. Matkaan on siis täytynyt mennä vähintään vuorokausi.

¹⁸² Komulainen 2001, 9, 12 – 13, 16 – 18, 22 – 24.

¹⁸³ Turpeinen 2002, 99.

¹⁸⁴ Sariola 1982, 11.

¹⁸⁵ Sariola 1982, 15.

¹⁸⁶ Korkiasaari 2018.

¹⁸⁷ SHO, Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892-1960.

¹⁸⁸ SHO, Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892-1960.

¹⁸⁹ Turpeinen 2002, 6. Lisäksi rautateiden historiasta löytyy paljon yksityiskohtaista tietoa kartoineen ja aikatauluineen rautatieharrastajien Resiina-lehdestä ja verkkosivuilta vaunut.org. Vierailtu 15.12.2021.

Hangossa siirtolaiset yöpyivät erityisessä siirtolaishotellissa ja kävivät maksullisessa terveystarkastuksessa. Reitti Hangosta jatkui laivalla ensin Kööpenhaminan kautta Hulliin Englantiin, josta matkustettiin maitse toiselle puolelle saarta Liverpoolin satamaan. Terveystarkastus tehtiin myös lähtösatamassa Englannissa sekä määränpäässä New Yorkin Ellis Islandilla.¹⁹⁰ Terveystarkastuksella haluttiin varmistaa, ettei siirtolaisiksi lähtenyt henkilöitä, jotka sairautensa vuoksi palautettaisiin lähtömaahansa. Yhdysvallat halusi maahan vain terveitä, itsensä työnteolla elättämään pystyviä tulijoita. Sairaot joko palautettiin tai laitettiin eristykseseen, joka saattoi koitua kohtaloksi. Vuosisadan vaihteessa Amerikkaan saapui noin kolmenkymmenen vuoden aikana jopa 12 miljoonaa siirtolaista. Ellis Saaren karanteeni, terveystarkastukset ja kyselyt veivät aikaa ja voimavaroja muutenkin rasittavan ja pitkän matkan päätteeksi. Tulijoiden seulonnan tarkoitus oli sairaiden lisäksi estää poliittisesti ei-toivottujen tulokkaiden pääsy maahan.¹⁹¹ Kuulustelujen pohjalta tiedot saapujista kirjattiin ylös *ship manifesteihin* eli laivojen matkustajaluetteloihin, joihin on myöhemmin lisätty tietoja muun muassa kansalaisuushakemusten käsittelyn yhteydessä.¹⁹² Näitä asiakirjoja voi tutkia verkkopalvelun kautta.¹⁹³ Sieltä Hannan tiedot löytyivät nimellä Hanna Purainen. Väärin kuullut ja kirjoitetut suomalaisten nimet aiheuttivat monia sekaannuksia ja jopa nimenmuutoksia. Vaikeat suomalaiset nimet saattoivat siis vaihtua jo heti saavuttaessa, jääden sitten käyttöön jatkossakin. Onpa tapauksiakin, joissa siirtolainen ei koskaan saanut itselleen Yhdysvaltain kansalaisuutta, koska nimi laivan luettelossa ei vastannut passissa olevaa nimeä.¹⁹⁴

Hannan tapauksessa näyttää siltä, että juuri ystävä Lydia Klemetti maksoi Hannan liput. Hätäisesti sutaistussa laivan matkustajaluettelossa lukee todennäköisesti matkan maksajan kohdalla ”friend”. Rahaa Hannalla näyttää olleen mukana 25 dollaria.¹⁹⁵ Oletettavasti Hanna on aikonut maksaa lippurahat takaisin saatuaan töitä. Kenties Lydia oli jo hankkinut Hannalle työn tai ainakin auttoi sen löytämisessä. Hanna näyttäisi asuneen seuraavan vuoden 1915 väestönlaskennan aikaan New Yorkin osavaltion Westchesterissä, Ryen kaupungissa ja olleen työssä palvelijana. Täysin varmaa tämä ei ole, sillä ikä ei täysin täsmää, mutta nimi ja oleskeluaika Yhdysvalloissa puhuvat sen puolesta, että kyseessä todella on sama Hanna.¹⁹⁶ Myös väestönlaskennat kirjattiin käsin, joten virheitä varmasti on sekä oikeinkirjoituksessa että -ymmärtämisessä. Syynä saattaa olla avioituminen ja sukunimen

¹⁹⁰ Korkiasaari 2018.

¹⁹¹ Korkiasaari 2018; Sariola 1982, 16 – 18. Myös Turpeinen 2002, 9.

¹⁹² Ks. esim. A Guide to Interpreting Passenger List Annotations. Historian, U.S. Immigration and Naturalization Service, Marian L. Smith, Elise Friedman, Flora Gursky and Eleanor Bien. Sivustolla jewishgen.org. Luettu 15.12.2021.

¹⁹³ SOLEIF, Passenger records, Ship manifests.

¹⁹⁴ Piirainen 2011, 105.

¹⁹⁵ SOLEIF, Passenger records, Ship manifests.

¹⁹⁶ Census 1915.

muutos. Nimi vaihtui usealla siirtolaisnaisella avioliiton myötä, mutta myös uusia nimiä otettiin ja suomalaisia nimiä käännettiin englanniksi. Esimerkiksi Lydia Klemetti ”katosi” dokumenteista, sillä hän oli avioituessaan vaihtanut nimensä.¹⁹⁷ Siirtolaisinstituutin tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaari on listannut siirtolaisten nimenmuutosten perusteita. Nimeä saatettiin lyhentää (yhdyssanasta toinen sana pois), kirjoitusasua muuntaa enemmän englanninkieliseksi, muuttaa nimi englanninkielen ääntämyksen mukaisemmaksi tai kääntää nimi enemmän tai vähemmän vapaasti englanniksi. Nimiä myös muutettiin täysin toisenlaisiksi, eikä uuden nimen alkuperää välttämättä voi jäljittää mihinkään.¹⁹⁸

3.3. Omaan kotiin

Kolme sisaruksista jäi Sotkamoon. Piiraiset muuttivat pois Jalkovaarasta vuonna 1916 tai 1917. Uusi koti oli niin ikään Tipasojalla ja nimeltään Siirtola, joka oli ollut osa Karvolan tilaa. Karvola oli vanha kruununtila, jonne Taavetin isoisä Lauri perheineen oli noin sata vuotta aiemmin muuttanut Katermasta, myytyään perintöosansa Kuvajalan suurtalosta. 1900-luvun alussa Karvolassa asui useampi perhe. Tila oli jälleen talousvaikeuksissa. Tila halottiin ja ositettiin vuosina 1911–13, ja siitä muodotui neljä erillistä tilaa, ¼ manttaalien tiloja jokainen. Siirtola, jonka Piiraiset ostivat, oli siten osuus Karvola 19² -tilasta, joka oli entisen maakirjatalon neljännesosa ja veroltaan 0,0625 manttaalia.¹⁹⁹ Siirtolan manttaaliluku oli 0,0507. Myyjinä olivat Wihtori ja Leena Sirviö, joille Taavetti ja Elsa Stiina maksoivat Siirtolasta 3400 markkaa.²⁰⁰ Emil oli tuolloin vasta noin 15-vuotias, mutta perimätiedon mukaan ”joutui” taloon isännäksi.

Isoveli Aapeli perheineen muutti Tipaksella Jalkovaarasta Uitto/Uittola-nimiselle tilalle. Kaupat Uittolasta on tehty samalla viikolla kuin Siirtolasta ja Jalkovaarasta, joten suunnitelma on ollut selvä: Emil pitää huolen vanhemmistaan ja siskostaan Mantasta, Aapeli perheineen muuttaa heistä erilleen. Uittola (numero 22), josta myös käytettiin nimeä Uitto, oli alun perin Tipasojan Piiraalan (22) kuuluva torppa. Piiraalan perintötalo oli halottu useampaan osaan ja Uittolakin puoleksi. Aapeli ja

¹⁹⁷ Löysin hänen kuolintietonsa sattumalta Sotkamon seurakunnan kuolleiden luettelosta vuodelta 1936, hän oli sukunimeltään Härkönen.

¹⁹⁸ Korkiasaari 2018. Tuohon aikaan nimiä ylipäätään oli helppo vaihtaa, sitä tapahtui Suomessakin muun muassa muuttojen yhteydessä. Nimet eivät myöskään olleet kirjoitusasultaan niin vakiintuneita kuin nykyaikana. Nimistä kerron lisää luvussa 4.

¹⁹⁹ Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat (HMA) - KO b:84 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Talvikäräjät II 1917-1917, jakso 53.

²⁰⁰ Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat (HMA) - KO b:84 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Talvikäräjät II 1917-1917, jakso 58.

Eeva ostivat Uittolan tilan molemmat puolikkaat 12.7.1916. Hintaa tilalla oli yhteensä 5000 markkaa ja sen manttaaliluku oli 0,0493.²⁰¹ Aapeli rakensi tilalle talon, joka kuitenkin paloi parin vuoden kuluttua, jolloin hän perheineen muutti Ylisotkamon Pajusalmeen muutaman kymmenen kilometrin päähän Tipakselta.²⁰² Pajusalmissa perheen useampi sukupolvi asutti Kuvalahti ja Alanko -nimisiä taloja.²⁰³

Jalkovaaran jälkeisessä asumisjärjestelyssä vanhemmat ja aikuinen sisko jäivät alaikäisen pojan, perheen kuopuksen talouteen. Toteutui siis juurikin se, mitä Rasila pitää varsin tavallisena tapahtumien kulkuna: vanhimman, jo perheellisen pojan muuttaessa muualle nuoremmat sisarukset jäävät taloon työvoimaksi.²⁰⁴ Aapelillahan oli jo oma suuri perhe, mutta he olivat eläneet yhdessä muiden kanssa tähän asti. Voi olla, että Aapeli olisi ottanut isännyyden, mikäli elo Jalkovaarassa olisi jatkunut. Jos syynä Jalkovaaran menetykselle todella oli velkaisuus, on isän ja pojan välille voinut tulla jotakin kiistaa, joka on aiheuttanut erilleen muuton. Karvolan Siirtola ja Uittola eivät ole järin kaukana toisistaan, joten mistään dramaattisesta pesäerosta tuskin oli kysymys, mutta silti perheen tiet erkanivat. Jalkovaara oli iso talo torppineen, joten on selvää, että muutto sieltä on ollut niin sanotusti askel alaspäin. Manttaaliverotuslukujen perusteella Uittola oli Siirtolaa pienempi tila, mutta toisaalta Uittolan ostohinta oli suurempi. Manttaali oli verotukseen kehitetty mittayksikkö, joka kyllä antaa osviittaa tilan koosta, mutta tarkoitti alun perin talon mieslukua.²⁰⁵ Siirtola oli valtaosa Karvola 19²-tilasta, mutta ei kokonainen tila. Toisen, Louhikoski -nimisen osuuden Karvolasta (19²) osti hankasalmelainen Emil Kauppinen Juha M. ja Ida Westerlundilta vuonna 1917. Westerlundit olivat vuonna 1912 myyneet Siirtolan osuuden Sirviöille, joilta Piiraiset sen ostivat, kuten edellä mainittiin.

Mahdollisuuksien horisontin kautta ajateltuna Emil saattoi olla olosuhteiden vanki. Hän oli jäämässä ainoaksi vanhempiensa huolehtijaksi, sillä ainoa kotona yhä asuva sisar oli naimaton. Käytännössä Manta olisi voinut ottaa vanhemmat ja tilan hoitaakseen, mutta ajanmukaisesti taloon olisi tarvittu vävy. Manta menikin naimisiin vuonna 1920, tilallisen leskimiehen Hannes Korhosen kanssa, joka oli ollut aviossa jo kahdesti aiemmin. Manta muutti miehensä luokse, jolla oli aiemmista liitoistaan yhteensä kuusi elossa olevaa lasta.²⁰⁶ Emil oli siis poikana etuoikeutettu, mutta tavallaan myös muiden sisarusten lähdettyä pakotettu ottamaan perijän vastuut harteilleen. Toisaalta voidaan ajatella,

²⁰¹ Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat (HMA) - KO b:85 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Syyskäräjät 1917-1917, jakso 704.

²⁰² Fannyn kirje.

²⁰³ Sotkamon seurakunta, Rippikirjat 1921 – 1960.

²⁰⁴ Vrt. edellä Rasila.

²⁰⁵ Lähde 2013, 24.

²⁰⁶ Sotkamo rippikirja 1911 – 1920, 627.

ettei sen parempaa vaihtoehtoa olisi ollutkaan. Tilan periminen ja nimellisen kauppahinnan maksaminen toivat Emilin elämään vakautta ja vaurautta, olkoonkin, että perintö ei ollut järin suuri, sillä velkaa oli taas kertynyt. Talon ja maan omistajuus oli tuohon aikaan kuitenkin vain vähemmistön saavutettavissa oleva status, jonka Emil varmasti otti ilolla vastaan. Vuosisadan alun ristiriitaisuudet Suomessa johtuivat pitkälti siitä, että maata omistamattoman luokan koko oli kasvanut erittäin suureksi ja tuloerot kasvaneet epätasa-arvoisessa yhteiskunnassa.²⁰⁷ Vanhemmista huolehtiminen oli ajan tapa. Vaihtoehtoisia mahdollisuuksia kotitilan jatkamiselle olisi ollut vuokralaisen tai itsellisen elämä, jotka todennäköisesti näyttäytyivät hyvin kurjina vaihtoehtoina. Emilin setä Antti oli päätenyt Jalkovaaran puolikkaan myytyään itselliseksi (ja mäkitupalaiseksi), samoin Kontiolahteen muuttanut tati Elsa Maria. Niinpä vuoden 1921 lokakuussa Taavetti ja Elsa Stiina myivät virallisesti Siirtolan Emilille. Kaupasta tehtiin erityinen kauppavälikirja, jossa Emilin uskottuna miehenä toimi Aapeli-veli, sillä Emil oli vielä alle 21-vuotias²⁰⁸. Kauppakirjan säilyneessä kappaleessa näkyy vielä holhouslautakunnan vahvistus kaupalle sekä tarvittavat lainhuudot. Viimeisellä sivulla on Emilin itsensä hyväksyntä, hänen tultuaan täysi-ikäiseksi.

Kauppakirja on samalla myös sopimus Taavetin ja Elsa Stiinan eläkkeestä. Ensinnäkin kaupan ehtona on, että Emil maksaa 10 000 markan kauppasummasta 1000 markan osuuden Sotkamon Säästöpankille, jolle vanhemmilla on sen suuruinen velka, sekä heidän muut velkansa, joista erityisesti on mainittu vain velat lainajvästölle. Sotkamon kunnalle tulee siis maksaa 12 hehtolittraa rukiita ja 11 hehtolittraa ohria. Lainajvästön velkaa voi pitää huomattavana, sillä 12 hehtaon vastaa noin 900 kiloa, mikä on ollut esimerkiksi yhden pienviljelijän vuositarve²⁰⁹. Lisäksi Emilin tulee maksaa kaikille neljälle sisarukselleen 200 markkaa kullekin, viiden vuoden sisällä. Laki poikien ja tyttären yhtäläisestä perintöosasta oli annettu vuonna 1878²¹⁰. Myös kaikki tilan menot kuuluivat tästä eteenpäin poikkeuksetta Emilille. Loppujäännös kauppasummasta kuitattaisiin siten, että Taavetti ja Elsa Stiina saavat nauttia Emilin luona elinikäistä eläkettä eli pääsevät syytingille. Eläkkeen ehdot on lueteltu kauppakirjaan tarkoin:

Pitää asuttavanamme yksi lämmin huone lämmöllä ja valolla, elättä ja hoitaa yksi lypsylehmä ja yksi lammas ympäri vuoden, joiden tuotteet me olemme oikeutetut hyväksemme käyttämään, sekä joka vuosi suorittaa 6 hl rukiita, 1 hl ohria, 8 hl perunoita, 30 kg palvattua raavaan lihaa, 20 kg palvattua lampaan lihaa, 1 nelikko suolatuita muikkuja, 1 hl suoloja, 15 kg kahvia, 20 kg sokeria, kahdet alusvaatteet kummallekin, villaiset päällysvaatteet kummallekin, kahdet kengät ja kahdet sukat

²⁰⁷ Esim. Peltola 2011, 124 – 125.

²⁰⁸ Vuoden 1898 holhouslaki (34/1898).

²⁰⁹ Rasila 2020, 102.

²¹⁰ Esim. Markkola 1986, 73.

molemmille, yhdet vantuut kummallekin, yksi vasikannahka, joka viides vuosi kummallekin päälyspaltoo, Taavetti Piiraiselle 5 kg tupakkaa vuodessa eläkkeensaajan määräämää lajia kulloinkin käytännössä olevaa lajia, luovuttaa käytettäväksemme hevonen tarpeellisia ajoja varten, sairaustapauksissa lääkärihoito ja lääkkeet, sekä muutenkin tarpeellinen hoito vanhuuden päivinämmme, sekä rahaa 500 markkaa vuodessa.

Syytinki oli maaseudun eläkejärjestelmä ennen kansaneläkkeitä tai kuntien tarjoamaa vanhustenhoitopalvelua. Syytingin takaamiseksi kauppakirjaan liitettiin lauseke, jonka mukaan myyjillä oli oikeus ostajaa kuulematta hakea myytyyn tilaan kiinnitys eläke-etujen turvaamiseksi. Vastaavissa sopimuksissa on myös käytetty ehtoa, jonka mukaan eläkkeen maksaminen siirtyy tilan mahdollisen edelleen myynnin myötä uudelle omistajalle²¹¹. Syytinkisopimuksia tehdään tilan sukupolvenvaihdoksissa nykyäänkin, toki niiden ehdot ovat nykyaikana erilaiset. Siirtolan omistuksen siirtyessä Emilin pojalle Teuvolle ja tämän vaimolle Vilmalle vuonna 1969, sisältyi kauppakirjaan sopimus Emilin syytingistä.

Vuoden 1921 kauppasumman, velkojen, eläkkeen tai muille lapsille määrättyjen perintöosien markkamäärät voidaan toki muuttaa erilaisten laskurien avulla nykyrahaksi, mutta suoraan vertaaminen ei sinänsä ole mielekäästä, sillä yhteiskunta ja sen elinkeinorakenne olivat sata vuotta sitten täysin erilaiset kuin nykyään. Viime vuosisadan alussa elettiin peruselintarvikkeiden suhteen omavaraisemmin, olihan suurin osa väestöstä työssä maa- ja metsätaloudessa. Erityisempien elintarvikkeiden, kuten meijerivoiin, kahvin, hedelmien, sokerin ja suolan hinta oli tuolloin korkeampi. Yksityisestä kulutuksesta lähes puolet suuntautui elintarvikkeiden ostamiseen, kun nykyään osuus on noin kymmenyksen. Huomionarvoista syytingin ehdoissa on, ettei esimerkiksi vihanneksista tai marjoista puhuta mitään. Syy lienee se, että tuolloin kasvikset kasvatettiin itse, marjat poimittiin omin käsin ja sato säilöttiin talvenvaralle. Tuoretta ravintoa sai sen mukaan, mitä jaksoi kerätä ja kasvattaa lyhyen kesän aikana. Monia erikoisempia tuoretuotteita, kuten banaaneja tai sitrushedelmiä tuskin oli maalaiskylissä saatavilla, sillä niiden tuonti Suomeen oli hyvin vähäistä.²¹²

Asumisen kustannukset sen sijaan olivat ennen nykyaikaa matalammat, varsinkin maaseudulla. Talot lämpisivät puulla ja vesi kannettiin kaivosta. Asumiseen meni vuonna 1920 alle 10% yksityisestä kulutuksesta, nykypäivänä osuuden ollessa lähes 30%. Ennen asunnot olivat keskimäärin pienempiä ja ruokakuntien koko suurempi. Ihmiset myös muuttivat vähemmän, pysyen usein koko ikänsä syntymäkuntansa asukkaana. Myös rahan ansaitseminen on erilaista, sillä työtä tehtiin usein omalla

²¹¹ Rasila 2020, 102.

²¹² Vuosisadan vertailut, Tilastokeskus, stat.fi.

tilalla tai palveluksessa vieraan luona, jossa myös asuttiin ja saatettiin olla talon ruoissa. Teollisuuden työpaikoissa, kuten tehtaissa, työpäivän pituus säädettiin työaikalaille vuonna 1917 kahdeksaan tuntiin päivässä ja 47 tuntiin viikossa. Maaseudulla sen sijaan tunteja tuskin laskettiin edes palkkatöissä. Sopimuksissa työt laskettiin päivissä, joiden pituus kyllä saattoi olla määritelty. Vuoden 1921 työmiehelle laskettu keskimääräinen tuntipalkka jäisi nykyrahassa alle kahden euron, kun nykyään se on jopa kymmenkertainen²¹³. Toisaalta, kuten edellä on todettu, summien vertailu ei kerro koko totuutta. Rahan arvo täytyy aina suhteuttaa johonkin ja ottaa huomioon sen muutokset. 1920-luvulle tultaessa markan arvo oli laskenut huomattavasti 1800-luvun loppuun verrattuna, ja lasku jatkui edelleen. Maailmanlaajuinen lama oli edessä ja myös Suomessa se tarkoitti pula-aikaa. Palkkojen vertailu nykyaikaan on ongelmallista myös siksi, että yhteiskunta on niin täysin erilainen nykyään. Esimerkiksi työtehtävien ja työllistävien alojen muutos on sadan vuoden aikana ollut valtava. Nykyään suurin osa työllisistä, jopa kolme neljästä, toimii palvelualoilla ja hallinnossa, kun ennen nämä alat työllistivät vain joka kymmenennen. Suurin osa suomalaisista myös koulutautuu johonkin ammattiin. Nykyinen oppivelvollisuus kestää täysi-ikäiseksi asti, mutta vuonna 1921 oppivelvollisuuslaki vasta säädettiin.

Ottaen huomioon Jalkovaaran talouteen liittyvät ongelmat, Emilin asema Siirtolan isäntänä ja vanhempiensa elättäjänä tuskin oli kadehdittava, mutta verrattuna itsenäisyyden ajan alkuvuosien yhteiskunnallisiin oloihin ja elintasoon, Emil sai hyvän alun aikuisuuteen. Työtä oli varmasti paljon ja monesta asiasta puutetta, mutta oma talo ja toimeentulo toivat elämään vakautta, jota ei suinkaan ollut kaikilla. Mantan kohdalla vaihtoehtoja oli oikeastaan kolme: jäädä vanhempiensa ja pikkuveljensä kanssa asumaan Siirtolaan, seurata Hannaa Amerikkaan tai avioitua ja muuttaa miehensä taloon. Manta oli lähes 32-vuotias mennessään naimisiin, eli ajan mukaisesti vanhapiika. Toki suvussa oli aiemminkin ollut naimattomia naisia ja miehiä, jotka olivat asuneet sisarustensa taloudessa, joten sekään ei olisi ollut epätavallinen vaihtoehto. Talollisten keskuudessa tämä muita useammin oli mahdollista ja työtä riitti kotonakin²¹⁴. Naimattomuus vaikutti kuitenkin asemaan, eikä naimaton nainen perinteisessä maaseutuyhteiskunnan yhteisössä yleensä kohonnut kovin arvostetuksi²¹⁵. Aviotumattomat sisaret, tädit, olivat monesti käytännössä palkattomia piikoja, joiden turva ja toimeentulo vanhuudessa saattoi olla erityisen epävarma.²¹⁶ Yksin asuminen sen sijaan olisi ollut tuohon aikaan ja noilla lähtökohdilla mahdotonta. Nuorten naisten itsenäistymisen

²¹³ Rahanarvolaskuri, Suomen pankin rahamuseo, rahamuseo.fi.

²¹⁴ Markkola 1986, 75.

²¹⁵ Mt. 77.

²¹⁶ Mt. 82.

mahdollisuudet olivat sidoksissa perheeseen ja työhön²¹⁷. Elina oli lähtenyt karjakoksi, eli ylimmäksi karjapiiksi kartanoon, mutta sielläkin hän varmasti asui työpaikkansa tarjoamissa tiloissa. Kaupunkiin olisi voinut muuttaa ja mennä töihin vaikkapa tehtaaseen, mutta tehdastyöläisetkin asuivat yhteisasunnoissa tai perheidensä kanssa. Vaihtoehdot huomioiden, Mantan paras vaihtoehto elintason kannalta oli löytää aviomies. Sellainen löytyikin varsin läheltä, sillä Hannes Korhonen oli Mantan källyn, Eeva Tiinan siskon leski.²¹⁸

4. ELÄMÄNKULKU INSTITUUTIOIDEN KAUTTA

Ihminen, joka on ollut sillä tavalla tavallinen, ettei hänestä ole kertynyt rekistereihin mitään ylimääräistä tai poikkeavaa tietoa, on vaikeammin 'jäljitettävä', kuin vaikkapa sellainen henkilö, jonka tekemisiin on puututtu tai joka on joutunut virkavallan kanssa tekemisiin. Tässäkin tutkimuksessa tutkimuksen kohteena olevista henkilöistä on käytettävissä eri määrä ja hyvin erilaista tietoa. Aluksi oletin, että Hannasta olisi vaikeinta löytää lähdemateriaalia, sillä hänen elämästään en alun perin tiennyt juuri mitään. Oletin myös, että Emiliin liittyen kertyisi eniten lähteitä, sillä hän oli ollut isälleni ja isoisälleni läheinen henkilö, joten hänen elämästään oli lähtötietojakin enemmän. Yllätyin etsiessäni arkistoista ja asiakirjoista sopivia lähteitä, sillä Hannan lähdöstä siirtolaiseksi, matkasta Amerikkaan, muutoista, asunnoista, avioliitoista ja muista elämäntapahtumista oli säilynyt hyvin paljon monenlaisia dokumentteja. Toki tietojen saavutettavuuteen voi vaikuttaa Suomen ja Yhdysvaltojen erilaiset arkistojärjestelmät ja niihin liittyvät salassapitosäädökset, mutta siltikin tietoja löytyi enemmän kuin uskalsin toivoa. Helppoa Hannan jäljittäminen ei ollut, mutta perusteellisella etsimisellä kuva hänen vaiheistaan alkoi rakentua. Ratkaisevaa kuitenkin oli, että tieto Hannan ja hänen aviomiehensä nimestä ja osoitteesta oli säilynyt kirjeessä, jonka Elina-sisko oli lähettänyt Emilin vaimolle Ainolle (eli isomummolleni) vuonna 1945. Kirjeen löytyminenkin oli sattumien summa: se oli ollut lähes 80 vuotta perheeraamatun välissä, josta sen lopulta löysin, kun kirja yhden muuton yhteydessä päätyi minulle alkuvuodesta 2021.

Hanna oli Suomesta lähdettyään vaihtanut sukunimeään kolmesti, joten ilman tietoa yhdestäkään uudesta nimestä jäljitys olisi saattanut epäonnistua. Emilin kohdalla ennakko-oletukseni oli, että kuvan rakentaminen hänen elämänvaiheistaan olisi verrattain helppoa, sillä hän ei koskaan muuttanut

²¹⁷ Mt. 73-74, 77-78.

²¹⁸ Sotkamo rippikirjat.

pois kotipaikkakunnaltaan. Asiakirjojen kautta tarkasteltuna asia ei ollutkaan niin yksinkertainen. Henkilö, jonka elämään ei sisälly useita muuttoja, avioliittoja tai mitään kovin erikoista, jättää virallisiin dokumentteihin melko vaatimattoman jäljen. Tällä tapaa katsottuna tavallisuus tuottaakin yllättävän vähän tietoa henkilön elämästä verrattuna sellaiseen kuten Hanna, joka matkusti kauas, muutti useasti ja avioitui kahdesti.

Henkilöt löytyvät kirkonkirjoista nimenomaan yhteiskunnallisten instituutioiden, kuten kasteen, avioliiton ja hautajaisten yhteydessä tehdyistä merkinnöistä. Edellisessä luvussa kiinnitin huomiota näiden väestöhistoriallisten lähteiden käytettävyyteen tutkimuksessa. Asiakirjat eivät ole täysin kattavia, eikä niistä välttämättä löydy juuri sitä tietoa, mikä henkilöhistorialliselle tutkimukselle olisi olennaisinta. Niistä löytyy kuitenkin se runko, mille esityksen ihmisen vaiheista voi rakentaa. Niihin sisältyvät pienet vihjeet, nimet, päivämäärät, merkinnät ja määreet toimivat johtolankoina, joita seuraamalla löytyy lisää informaatiota. Yksi tutkimuksellisista haasteista liittyy henkilöiden nimiin. Kirjurin käsiala on välillä vaikeasti luettavaa ja nimestä voi esiintyä monia eri muotoja. Myös suurin osa nimistä käännettiin ruotsalaiseen muotoon vielä 1800-luvun lopulle asti. Koneella kirjoitettuja henkikirjoja olen löytänyt vasta 1940-luvulta.

Sotkamon seurakunnan kirkonkirjoista on kuitenkin suhteellisen helppoa löytää etsimänsä ihmiset, sillä kaikilla oli sukunimi jo hyvin varhain. Kainuussa on kirkonkirjojen perusteella nähtävissä itäsuomalainen vanhojen, pysyvien sukunimien käytäntö, jossa sukunimi säilyy ja periytyy, eikä vaihdu esimerkiksi talon mukaan²¹⁹. Itäsuomalainen sukunimiperinne johtuu todennäköisesti siitä, että kaskiviljelyn alueilla ihmisten liikkuvuus oli suurempaa, jolloin verotus kohdistui henkilöön eikä taloon²²⁰. Piirainen-nimen alkumuoto on Piira. Suvun esi-isä Eskil Piira tuli Kuhmon Kiekinniemen Tornionjokilaaksosta 1600-luvulla. Piiralla oli 6 tai 7 poikaa, joiden myötä sukunimi muuttui muotoon Piirainen ja tuli Sotkamon ja Kuhmoniemen alueella yleiseksi, sillä jälkeläisiä oli paljon.²²¹ Suomessa sukunimi tuli lailla pakolliseksi vasta vuonna 1920, mutta kainuulaiset on merkitty varsin pysyvin sukunimin kirkolliseen kirjanpitoon jo ”alusta saakka” eli 1600-luvulta lähtien. Vanhimmat Sotkamon seurakunnan rippikirjat ovat vuodelta 1863. Vuoden 1868 kirkkolaissa määrättiin, että kaikista taloista ja asumuksista on alettava pitää kirjaa²²². Kirjanpidon kieli on aikojen kuluessa vaihtunut. Kirjaamiskieli oli ruotsi noin 1880-luvulle asti, jolloin se vähitellen muuttui suomeksi.

²¹⁹ Paikkala 1997:4.

²²⁰ Happonen 2004, 42.

²²¹ Piirainen 2011, 21 – 26.

²²² Väestötieteen perusteet, Tilastokeskus, tilastokoulu.stat.fi.

Kirjaamisissa on myös monia alueellisia eroja, esimerkiksi Sotkamonkin alueella naisten sukunimet on kirjoitettu *-tar*-päätteiseen muotoon²²³ vielä 1700-luvulla. Naiset esiintyvät kirjanpidossa isänsä sukunimellä jopa 1900-luvun alkuun asti. Aviopuolisoiden yhteisestä sukunimestä oli säädetty laissa jo 1700-luvun alkupuolella, mutta kansan käyttöön tapa tuli vasta myöhemmin²²⁴. Sukunimikäytäntö oli vähitellen 1800-luvulla alkanut muuttua siten, että vaimo saattoi ottaa miehensä nimen avioituessaan, mutta pakolliseksi tämä tuli vasta vuoden 1929 avioliittolain perusteella.

Ruotsinkielisenä aikana myös ihmisten etunimet kirjoitettiin ruotsinkieliseen muotoon, vaikka puhuttelunimi onkin ollut suomalainen. Taavetti-isän nimi 1800-luvun rippikirjoissa on David Abelsson, ja muutama sukupolvi aiemmin suvussa on monta Lars Larsonia ja jopa Laurentius, jonka poika on merkitty nimellä Lars Laurentii, vaikka kyseessä on ollut Lauri tai Lassi. Kirjatuissa nimissä on siis nähtävissä myös latinalaisia vaikutteita, mikä ei varmastikaan ollut ihmisten itsensä keksimä muoto, vaan kirjurin kulloistenkin ohjeiden mukainen kirjoitusasu. Kyseessä on niin sanottu normaalistaminen, mitä kirjurit ovat toteuttaneet. Tästä myös johtuu, että nimestä voi olla useita eri muotoja eri yhteyksissä. Kyseessä on tavallisesti ollut prosessi, jossa nimi muuntuu ainakin kahdesti. Suomalaiseen nimistöön on tullut nimiä muun muassa pyhimyskalenterista ja raamatusta. Nämä ovat yleistyneet ja henkilö on saanut nimensä vaikkapa pyhimyskalenteriin perustuvasta nimestä Laurentius, mutta kansanomaisen nimi on ollut Lassi. Esimerkiksi käräjille tullessaan hän on ilmoittanut tämän käyttämänsä nimen, josta kirjuri on (usein vähintäänkin vaillinaisella suomen taidolla) yrittänyt päätellä nimen alkumuodon ja kirjannut sen. Rahvaan kannalta on kyse nimen muokalaistamisesta, kirjurin kannalta normaalistamisesta.²²⁵

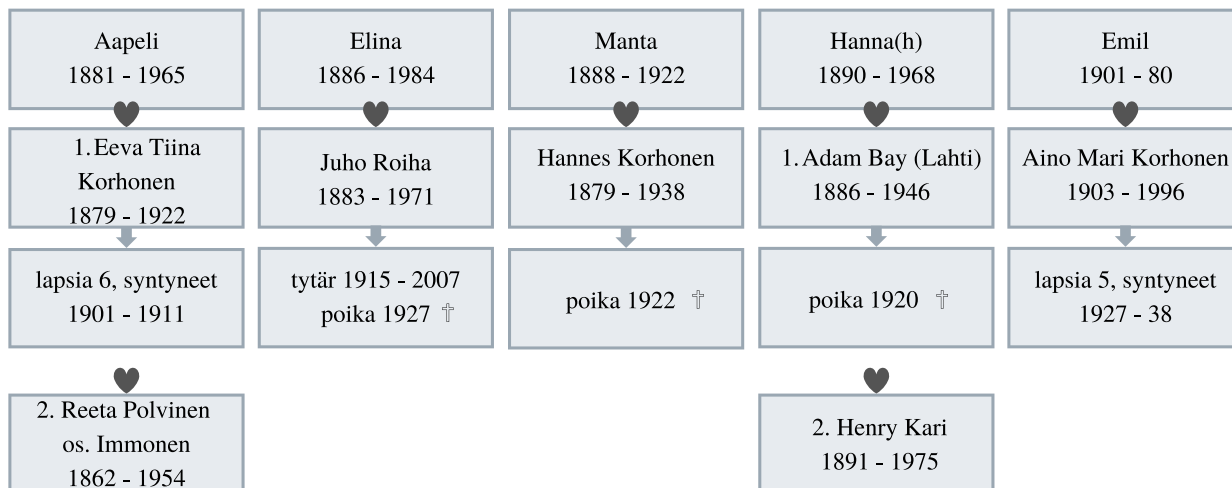
Piiraisen suvun monet Elsat on kirjoitettu muotoon Elin, Aapelit Abeleiksi ja Eskot Eskileiksi. Ihmiset saattoivat myös itse käyttää itsestään niin sanotusti virallisempaa nimeä sen mukaan, missä nimi mainittiin. Esimerkiksi Aapeli mainitaan vuonna 1921 tehdyssä kauppakirjassa nimellä Abel, mutta allekirjoituksena on Aapeli. Emil on virallisissa papereissa aina Emil tai Eemil, mutta kirjeissä hänestä käytetään nimeä Eemi ja Eimi. Isoisäni on aina käyttänyt isästään nimeä Emeli tai Eemeli, joista ensin mainittu on kirjattu kastettujen luetteloon. Nimistön asiantuntija Sirkka Paikkala on linjannut, että henkilön todellisesta ”oikeasta” nimestä parhaan vihjeen antaa se nimi, mikä hänestä on viimeisimmässä häntä koskevassa kirkonkirjamerkinnässä. Ylipäätään nimen muodosta ei oltu

²²³ esim. Piirainen > Piiratar, Näsänen > Näsätär, Waltanen > Wallatar

²²⁴ Happonen 2004, 42.

²²⁵ Alanen 1991, 18-25, 43; Paikkala 1997:1.

niin tarkkoja kuin nykyään, vaan nimi oli virallinen, sen muoto ei²²⁶. Patronyymeistä Paikkala on tullut siihen tulokseen, etteivät ne yleensä ole olleet henkilöiden virallisia nimiä, vaan pikemminkin lisänimiä ja tunnistamiseen liittyviä, usein hallinnon antamia. Siten esimerkiksi Johannan ristimänimi on ollut vain Johanna, ei *Johanna Taavetintytär*, kuten sukukirjassa lukee.²²⁷

Kuva 3: sisarukset (kutsumanimillä) sekä heidän lapsensa ja puolisonsa.

4.1. Avioliitot ja lapset

Sisarusten perheistä ja ihmissuhteista luotettavinta tietoa löytyy seurakunnan historiakirjoista, erityisesti vihittyjen ja syntyneiden luetteloista. Sata vuotta sitten oli varsin normaalia, että avioituminen ja ensimmäisen lapsen syntymä ajoittuivat jopa saman vuoden sisälle.²²⁸ Yhteiselämä oli saattanut alkaa jo kihlauksesta tai alkoi heti vihkimisen jälkeen. Perinteisintä perheen perustamisen mallia sisaruksista edustaa esikoinen, Aapeli, joka oli sisaruksista ensimmäinen avioon vihitty. Hän oli myös nuorimpana naimisiin mennyt, sillä hän oli vain 19-vuotias avioituessaan Eeva Tiina Korhosen kanssa, joka oli Aapelia noin 1,5 vuotta vanhempi. He olivat siis ikätovereita ja lähes naapureitakin, sillä Eeva Tiina oli kotoisin samalta kylältä, Tipasojan Särkkälän talosta.²²⁹ Maaseudulla kylän käsite on hieman erilainen kuin asutuskeskuksissa. Vaikka Tipasoja oli yksi

²²⁶ Paikkala 2014.

²²⁷ Paikkala 1997: 2.

²²⁸ Ks. esim. Miettinen 2012; Rasila 1983, 48.

²²⁹ Sotkamo vihityt 1889 – 1914 (AP I Eb:3), 189.

Sotkamon kylistä, saattoi naapuri olla kaukanakin. Toisaalta, ihmiset olivat tottuneet liikkumaan luonnossa, joten muutaman kilometrin matka ei välttämättä tuntunut erityisen pitkältä. Oman kylän väki tunnettiin ja ihmisten välillä oli yhteistyötä ja muuta kanssakäymistä. Sulhasta tai morsianta ei tarvinnut välttämättä etsiä kaukaa, kun lähes joka talossa oli paljon nuoria. Usein puoliso todella löytyi läheltä, esimerkiksi samassa paikassa asuvien tai työtä tekevien joukosta²³⁰. Nuorten seurustelupaikkoja olivat muun muassa tanssit, kirkkomatkat, talkoot, markkinat, seuratoiminta ja niihin liittyvät iltamat. Muita nuoria tavattiin rippikoulussa ja koulussa sekä vapaa-aikana urheilun tai muun harrastuksen parissa. Tapahtumasta tai harrastuksesta saattoi päästä saatile, jonka tarkoitus oli seuraavan tapaamisen sopiminen.²³¹

Aapeli ja Eeva Tiina asettuivat asumaan Jalkovaaraan, muistitiedon mukaan omaan piharakennukseensa²³². He eivät joko voineet tai halunneet lähteä kauemmas. Aapelilla oli kolme nuorempaa sisarusta kotona, eivätkä Taavetti ja Elsa Stiina olleet vielä vanhoja. Eevalla taas ei tainnut olla kotoaan juurikaan perittävää, sillä Särkkälän kotitalo esiintyy käräjien kiinnitysasioiden pöytäkirjoissa tämän tästä ja sisaruksiakin hänellä oli paljon²³³. Jalkovaara oli sen verran iso talo, että työmaata varmasti riitti sekä isälle että pojalle. Jalkovaaran talouskin taisi olla huonolla tolalla, sillä tila oli kiinnitetty edellisenä syksynä. Aapeli oli tuolloin vielä perheen ainoa poika, joten halu saada sukutila kannattamaan on varmasti ollut suuri. Niinpä pian häidensä jälkeen Aapeli osti setänsä puolikkaan tilasta. Aapelin ja Eeva Tiinan perhe-elämä lähti kehittymään perinteiseen tapaan²³⁴, lapsia syntyi parin vuoden välein, kymmenen vuoden aikana yhteensä kuusi, kaksi poikaa ja neljä tyttäätä. Yksi tyttäristä, Anna Mari, kuoli johonkin tautiin vain 2 vuoden ja 7 kuukauden iässä. Aapelin ja Eeva Tiinan kuopus oli tuolloin vasta alle puolivuotias.²³⁵

Sisaruksista jokainen avioitui elämänsä aika vähintään kerran. Kaksi heistä meni uusiin naimisiin leskeksi jäätyään, yhden avioliitto päättyi eroon. Avioituminen oli 1900-luvun alun yhteiskunnassa normi, jonka sivuuttamisesta tai venyttämisestä koitui seurauksia. Seurustelusuhteiden odotettiin johtavan vihille menoon ja lasten syntyvän avioliitossa. Mikäli lapsi syntyi ennen avioliittoa, hänet merkittiin kirkonkirjoihin äpäränä. Vielä 1800-luvulla äpära-merkintä seurasi ihmistä ikuisesti²³⁶, mutta modernina aikana tilanne vähitellen muuttui. Jos äpäräksi merkityn lapsen vanhemmat

²³⁰ Esim. Rasila 1988, 164 – 165.

²³¹ Heikinmäki 1981, 59 -64.

²³² Fannyn kirje.

²³³ Sotkamo rippikirja 1876-1880 (MKO97-120), 590.

²³⁴ Esim. Markkola 1986, 81.

²³⁵ Sotkamo kuolleet 1890-1913 (AP I F:3), 278.

²³⁶ Rasila 2020, 113.

myöhemmin menivät keskenään naimisiin, muuttui merkintä lapsen kohdalla muotoon *ante nuptias*, eli ennen vihkimistä syntynyt²³⁷. Tällainen oli tilanne Emilin ensimmäisen lapsen syntyessä.

Emil meni naimisiin vuoden 1927 joulukuussa tipaslaisen Aino Mari Korhosen kanssa.²³⁸ Aino oli kotoisin varsin läheltä Siirtolaa, Alatalosta, joka oli aluksi torppa Piiraalan talon mailla, kuten aiemmin mainittu Uittolakin. Aino oli Emiliä kaksi vuotta nuorempi, hän oli syntynyt vuonna 1903. Valokuvaamossa otetussa vihkikuvassa nuorenparin kanssa istuu pieni tyttö. Esikoinen, Maija Orvokki²³⁹, syntyi alkuvuodesta 1927. Alatalon rippikirjaan vuosilta 1921-30 on aluksi kirjoitettu, että Maija olisi Ainon äpärarytär, mutta myöhemmin asiasta on rippikirjoissa mainittu vain merkinnällä *ante nuptias*. Merkinnät tuntuvat nykyajasta katsottuna varsin karkeilta. Kyseessä on kuitenkin kirkollinen asiakirja, jossa asioiden kulku saattaa näyttää dramaattisemmalta kuin onkaan. Kirkolla ei kuitenkaan enää 1800-luvun puolivälin jälkeen ole ollut oikeutta asettaa rangaistuksia esiaviollisista suhteista. Laissa kahden aviottoman suhde tuomittiin salavuoteudeksi vielä 1926 asti, vaikka todellisuudessa laki oli jo vanhentunut ja valvoton.²⁴⁰

Ei ole tietoa siitä, oliko nuorenparin alkutaipaleessa jotakin epävarmuutta, mutta naimisiin on kuitenkin lopulta menty. Mikään ei osoita, että kyseiset henkilöt olisivat olleet kovin hartaasti uskonnollisia, joten asiasta koettua häpeää on vaikea lähteä arvioimaan. Toisaalta, tuolloinkin avioliitto oli sellainen instituutio, jonka merkitys oli sekä yksilöllinen, yhteisöllinen että yhteiskunnallinen. Avioliiton solmimisen motiivit eivät välttämättä ole olleet lainkaan uskontoon liittyviä. Tiina Miettinen on väitöskirjassaan huomauttanut, että kotitalouden eli tässä perheen todellisen kokoonpanon selvittämiseksi on kriittisesti arvioitava lähdeaineistoa siltä pohjalta, että kuvaako se todellisuutta vai ihannetta, johon virallisen tahon puolelta on haluttu pyrkiä²⁴¹.

Myös Emil ja Aino olivat syrjäkylän mittapuulla kotoisin naapuritaloista, joiden välillä on todistetusti ollut yhteydenpitoa jo vähintään edellisellä vuosikymmenellä²⁴², joten voidaan myös ajatella, ettei vihille vain ole pidetty kiirettä, kun kaikki ovat tienneet, mikä on suhteen laatu. 1800-luvun lopun aviottomia raskauksia maalaisyhteisöissä tutkinut Pasi Saarimäki toteaa, että yhteisö saattoi hyväksyä yhteiselämän, jos aikomus avioitumisesta oli tiedossa tai jos pari oli kihloissa. Kirkon ja kyläyhteisön

²³⁷ Esim. Happonen 2004, 242.

²³⁸ Sotkamo rippikirja 1921 – 1930.

²³⁹ Kirkonkirjoissa Maiju Orvokki, mutta sanottu aina Maijaksi.

²⁴⁰ Saarimäki 2012, 161 – 162.

²⁴¹ Miettinen 2012, 23.

²⁴² Aapelin perhe muutti Uittolaan, joka Alatalo tavoin oli alun perin Piiraalan torppa.

näkemykset aviottomuudesta ja yhteiselämän aloittamisen ajankohdasta saattoivat erota toisistaan.²⁴³ Emilin ja Ainon kihlautumisen ajankohdasta ei ole tietoa, mutta toisaalta, ei ole myöskään tietoja, joiden mukaan suhteen alussa olisi ollut mitään sopimatonta. Kun rippikirjoja vertaa henkikirjoihin, ei asiaan tule sen enempää lisävaloa: virallisesti yhteenmuutto on tapahtunut vasta avioitumisen myötä. Kuitenkaan pariskunnan yhteiselämä ja lastensaanti ennen avioliittoa ei ole ollut erikoista²⁴⁴. Talollisten kesken solmituissa avioliitoissa esiaviollinen suhde on ollut harvinaisempi, vaikka se muuten onkin ollut melko yleistä vuosisadan vaihteessa.²⁴⁵

Emilin ja Ainon tapauksessa vaikuttaisi siltä, että avioliitolle ei ole yksityisessä elämässä annettu sitä painoarvoa, jota kirkko korosti. Heidän avioitumisensa vasta lapsen saamisen jälkeen oli vastoin tuon ajan yleistä käytäntöä, vaikkei se tavatonta ollutkaan. Nykyaikana tilanne ei olisi edes huomionarvoinen, mutta omassa ajassaan tarkasteltuna se aiheuttaa ihmetystä ja kysymyksiä. Emil ja Aino olivat yhdessä noin 40 vuotta, jonka jälkeen he erosivat. Alkuvuonna 1969 Siirtolassa tehtiin sukupolvenvaihdos, heidän poikansa Teuvon ottaessa tilan hoitoonsa. Kauppakirjassa Siirtolan myyntihinta on 40 000 markkaa, josta yhteensä 15 000 markkaa Teuvo maksoi sisarilleen. Vähän yli 10 000 markkaa meni tilan velkoihin ja 11 000 markkaa Teuvo suoritti äidilleen. Jäljelle jäävä vajaa neljä tuhatta kuitattiin siten, että Emil sai asua tilalla ja nauttia eläkettä talossa.²⁴⁶ Aino oli siis jo lähtenyt talosta ja ero astui voimaan joitakin vuosia myöhemmin. Avioero oli mahdollista saada asumuseron perusteella ilman syyllisten nimeämistä. Vaikka avioeroja tapahtuikin 1970-luvulla kiihtyvällä tahdilla, ei se silti ollut kaikkein perinteisin ratkaisu tuon ajan eläkeläisille.²⁴⁷ Ennen 1970-lukua Sotkamossa erosi vain muutama pariskunta vuosittain.²⁴⁸

Avioliitto oli 1800-luvun aikana muuttunut sukulaisten sopimasta liiketoimesta rakkauden vuoksi solmittavaksi liitoksi. Varsinkin ylempien luokkien keskuudessa perinteistä avioliittoinstituutiota ja kirkon ylivaltaa sen valvojana kritisoitiin.²⁴⁹ Naisten asema ja oikeudet kehittyivät vähitellen vuosisadan lopulla. Myös avioliittoon liittyvät lait muuttuivat, ja esimerkiksi naittajan rooli avioliiton järjestelijänä painui unohduksiin, kun avioliitosta tuli puolisojen välinen sopimus. Naiset saivat vähitellen oikeuden perintöön, ansioihinsa, työhön ja korkeakoulutukseen.²⁵⁰ Naimisissa olevan

²⁴³ Saarimäki 2012, 160 – 161.

²⁴⁴ Esim. Rasila 2020, 116.

²⁴⁵ Miettinen 2012, 201; Rasila 1983, 48.

²⁴⁶ Kauppakirja 14.5.1969.

²⁴⁷ Castrén et al. 2019, 350 – 351.

²⁴⁸ Wilmi 1997, 300 – 301.

²⁴⁹ Esim. Vainio-Korhonen 2015, Räisänen 1995, 38; Häggman 1994, 15.

²⁵⁰ Männistö, 38 – 44.

naisen oikeus määrätä omista asioistaan ja omaisuudestaan parani huomattavasti kuitenkin vasta uuden avioliittolain myötä. Tämä laki poisti vuonna 1929 aviomiehen edusmiehisyyden vaimoon nähden, ja siten tasa-arvoisti ja yksityisti avioparin elämää entiseen verrattuna. Kansakuntaa rakennettiin perhekeskeisten arvojen kautta ja naisten tärkeimmäksi tehtäväksi määriteltiin äitiys.²⁵¹ Tytöt kasvatettiin äitiyteen, joka korostui myös kansakoulujen opetuksessa.²⁵²

Lasten synnyttäminen ja kasvattaminen nostettiin entistä enemmän naiseuden ihanteeksi ja mittariksi. Äitiys valjastettiin itsenäistyneessä Suomessa naisten yhteiskunnalliseksi tehtäväksi, joka osaltaan kertoo sellaisesta kansallisuusaatteen ja kansakunnan rakentamisen kehityksestä, jossa yksilöille varatut roolit yhteiskunnassa määrittyivät oletetun yhteisen edun mukaan²⁵³. Avioliiton ihanteeksi tuli nyt puolisoitten välisen rakkauden lisäksi lasten tuottaminen yhteiskunnalle.²⁵⁴ Suomalainen politiikka oli varsin maternalistista, sillä naiset määriteltiin nimenomaan äideiksi. Äitiydestä luotiin instituutio, jonka on myös nähty alistavan naisia heille annetun kapean roolin vuoksi.²⁵⁵ Arja-Liisa Räisänen linjaa väitöskirjassaan, että 1800-luvun lopulla avioliitto- ja sukupuolimoraalista käyty keskustelu kehittyi suoranaiseksi kansankasvatusprojektiksi, joka tarkoitti perhe- ja sukupuoli-ihanteiden istuttamista kansalaisiin.²⁵⁶ Lisäksi lääketieteen ja psykologian kehittyessä tuli tarve määritellä normaalit ja hyväksyttävät asiat, vaikka ne olisivatkin kuuluneet ihmisten yksityiseen elämäntilanteeseen. Poikkeaviksi tai siveettömiksi tuomitut tavat kriminalisoitiin ja määriteltiin epänormaaleiksi. Esimerkiksi seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolinen kanssakäyminen oli laeina ja normein säänneltyä - ja moraalisesti vaadittua.

Vaikka ei harvinaisuus, oli avioton lapsi edelleen häpeä, mutta niin saattoi olla lapsettomuuskin. Koska yhteiskunnassa korostettiin yhä enemmän naisten kutsumusta äitiyteen, täytyi sen luoda paineita ja odotuksia naisille. Syntyvyys oli laskussa, mutta kansakunnan rakentaminen ja itsenäisyyden alun kriiseistä selviytyminen haluttiin paikata vahvalla kansallisuudella, johon tarvittiin kasvava joukko suomalaisia. Suomalaisen hyvinvointivaltion perusta alkoi muotoutua ihmisiä tasa-arvoistavien lakien ja palvelujen kehittyessä. Äitiysneuvolat olivat yksi ensimmäisistä kaikille äideille suunnatuista palveluista.²⁵⁷

²⁵¹ Vainio-Korhonen 2015.

²⁵² Kaarninen 1995, 35 – 36.

²⁵³ Jalava et al. 2013, 10.

²⁵⁴ Mm. Vainio-Korhonen 2015.

²⁵⁵ Vuori 2010, 113 – 114, 116.

²⁵⁶ Räisänen 1995, 38 – 39. Katso myös lisää esim. Kaarninen 1995, 72 – 73.

²⁵⁷ Vainio-Korhonen 2015.

Elina tuli Elisenvaarasta Kurkijoelta kotiin keväällä 1914. Hän oli kihlautunut edellisen vuoden lopulla parikkalalaisen Juho Roihan kanssa. Häät pidettiin Sotkamossa kesäkuussa, Elinan 28. syntymäpäivänä. Heinäkuussa pariskunta muutti Parikkalaan. En tiedä miksi häät olivat Sotkamossa, eivätkä Juhon kotona Parikkalan Koitsanlahdessa. Nuorella parilla on saattanut olla toiveita Sotkamoon jäämisestä, tai sitten kotiin on tultu vain häitä varten. Monissa kulttuureissa ja uskonnoissa, myös suomalaisessa kristillisessä perinteessä häiden maksaminen ja järjestäminen on ollut morsiamen suvun tehtävä²⁵⁸. Karjalan, Savon ja Kainuun hääperinteessä on vielä 1900-luvun alkupuolella noudatettu perinnettä, jossa pidetään *kaksipuoliset häät*. Tämä tarkoitti vielä nykyäänkin monissa kulttuureissa toteutettua tapaa, jossa juhlat järjestetään erikseen sekä morsiamen että sulhasen kotona. Itäsuomalaisessa perinteessä morsiamen kotona pidettiin ensin *läksiäiset* ja sitten sulhasen kotona varsinaiset hääjuhlat. Vihkiminen sen sijaan tapahtui kirkossa, kirkolla (kylällä eli käytännössä varmaankin pappilassa) tai jommankumman kotona. Molemmissa juhlissa oli eri vieraat.²⁵⁹

Yhdenkään tutkimani henkilön häiden juhlallisuuksista ei ole säilynyt tietoja. Elinan ja Juhon häistä ei siis tiedetä muuta, kuin että vihkiminen merkitty tapahtuneeksi Sotkamossa. Elinan perhe oli suurempi ja hän oli perheen tyttärinä vanhin sekä ensimmäinen naimisiin menijä, joten vihkiminen on ehkä siksi haluttu pitää hänen kotikunnassaan. Juhon perhe oli pienempi, hänen isänsä ja vanhin veljensä olivat kuolleet, joten hän oli jo talossa isäntänä nuoremman veljensä kanssa. Kenties häät mahdollisine juhlineen on koettu liian työläiksi järjestää Parikkalassa. Elina ja Juho saivat tyttären vuonna 1915²⁶⁰ ja pojan vuonna 1927. Pojan syntymästä ja kuolemasta he ilmoittivat lehti-ilmoituksella, poika eli vain muutaman tunnin. Poika oli nimetty setänsä mukaan Mikoksi.²⁶¹

Hanna ei ollut siskonsa häissä Sotkamossa kesällä 1914, sillä hän oli tuolloin jo Yhdysvalloissa. Kenties matka oli suunniteltu jo ennen häiden varmistumista tai jokin muu syy pakotti Hannan matkaan ennen siskonsa häitä. Ensimmäinen maailmansota oli pian alkamassa, joten ehkä ilmapiiri tuntui niin epävarmalta jo keväällä, että matkaan oli lähdettävä heti tilaisuuden tultua. Hanna oli Yhdysvaltoihin muutettuaan päätyneet asumaan Michiganin osavaltioon, joka on perinteisesti ollut suomalaissiirtolaisten suosimaa aluetta. 2. toukokuuta vuonna 1918 detroitilaiset Hannah Piirainen ja Adam Lahti avioituivat tuomarin vihkiminä.²⁶² Käytän heistä jatkossa nimiä Hanna ja Adam.

²⁵⁸ Esim. Mordecai 1999, 8.

²⁵⁹ Heikinmäki 1981, 306.

²⁶⁰ Parikkala syntyneet 1913-1918 (AP), maaliskuu 1915.

²⁶¹ Parikkalan Sanomat 26.10.1927.

²⁶² Suomessa siviiliavioliitto lailliseksi 1917. Räisänen 1995, 77.

Adam oli kotoisin Suonenjoelta, josta hän oli lähtenyt kohti Amerikkaa päämääränään Pennsylvaniassa sijaitseva Glassportin kaupunki.²⁶³ Alkuperäiseltä nimeltään 14. tai 15. heinäkuuta 1886 syntynyt Adam oli Aatami Loikainen, vaikka kastettujen luettelossa lukeekin Aatu²⁶⁴. Adam oli vanhempiensa Kustaan ja Maria Sofian kaikkiaan kahdeksanlapsisen katraan toinen lapsi.²⁶⁵ Hän oli saapunut New Yorkiin 10.12.1910, ollessaan 24-vuotias. Samalla laivalla saapui Suonenjoelta Otto Loikainen ja Hiskias Partanen, joista ensimmäinen on merkitty Adamin veljeksi, vaikka molemmat ovat serkkuja.²⁶⁶ Tavoitin tätä tutkimusta tehdessäni Adamin sukulaisia, joilta sain muun muassa hänen valokuvansa ja kuvan kortista, jonka Adam oli lähettänyt Amerikasta veljelleen. Kortissa Adam kertoo muuttaneensa Michiganiin.²⁶⁷ Adam vaihtoi sukunimensä virallisesti Loikaisesta Lahdeksi joskus 1920-luvulla ja edelleen Bayksi joskus 1930-luvun alkupuolella. Ei ole tietoa, mistä nimi Lahti oli peräisin. Todennäköisin selitys lienee, että Loikainen on kovin vaikea nimi amerikkalaisille, joten valinnan kriteerinä on voinut olla vain mahdollisimman yksinkertainen L-alkuinen nimi.²⁶⁸ Vielä vuoden 1917 armeijan kantakortissa²⁶⁹ Adam käyttää nimeä Adam Loikainen, samoin vuoden 1923 kansalaisuushakemuksessaan²⁷⁰, vaikka avioituessaan hän käytti nimeä Lahti²⁷¹, josta tuli myös Hannan sukunimi. Lahdet muuttivat sukunimensä Bay-muotoon ensin Adamin ja sitten Hannan saatua kansalaisuuden vuonna 1931. Tällainen nimien ”englannistaminen” oli siirtolaisten keskuudessa yleistä, samoin etunimien muuttaminen amerikkalaisempaan muotoon²⁷². Hannan nimestä on asiakirjoissa käytetty sekä muotoja Hanna että Hannah.

Kaksi vuotta naimisiin menon jälkeen, 11.9.1920 Hannaa ja Adamia kohtasi suuri suru, kun heidän ainoaksi lapsekseen jäänyt poika²⁷³ syntyi kuolleena Hannan 30-vuotissyntymäpäivänä. Nimeämätön vauva haudattiin Evergreenin hautausmaalle, jonne heidän kodistaan Proctor Streetiltä on matkaa noin 5 kilometriä.²⁷⁴ Lapsesta tai mahdollisista muista lapsista ei ole löytynyt enempää tietoa.

²⁶³ SHO, Hangan ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892-1960.

²⁶⁴ Suonenjoki syntyneet 1884-1898 (MKO687-695), 546.

²⁶⁵ Suonenjoki lastenkirja 1889-1898 (MKO640-647 IAb), 52.

²⁶⁶ SOLEIF, Passenger records, Ship manifests; Suonenjoki lastenkirja 1889-1898 (MKO640-647 IAb), 52.

²⁶⁷ Kortti Adam Baylta Elias Loikaiselle.

²⁶⁸ Vrt. luku 3.2.

²⁶⁹ National Archives and Records Administration, World War I Draft Registration Cards.

²⁷⁰ Michigan, Eastern and Western Districts, Naturalization Records, 1837-1993.

²⁷¹ Ensimmäisen kerran nimi Lahti esiintyy muodossa ’Lakti’, kun Adam ja Otto saapuivat Detroitiin vuonna 1912.

Michigan, Detroit Manifests of Arrivals at the Port of Detroit, 1906-1954.

²⁷² Ks. luku 3.2.

²⁷³ Todennäköisesti lapsi oli poika (käsiala kuolintodistuksessa on epäselvää ja sukupuoli jää siten hieman tulkinnanvaraiseksi).

²⁷⁴ Kuolintodistus rekisterinumerolla 11604, Michigan U.S. Death Records 1867 – 1952, palvelussa ancestry.com

4.2. Kuolema

Maatalousyhteiskunnassa syntymä ja kuolema kuuluivat luonnollisina tapahtumina ihmisten elämään. Lapset syntyivät kotona saunassa tai sänkykamarissa, jossa myös kuolema kohdattiin.²⁷⁵ Sairaatt hoidettiin kotona, koska lääkäreitä ei ollut tai sinne oli liian pitkä matka – tai sinne ei haluttu mennä.²⁷⁶ 1800-luvun lopun yleisimpiä kuolinsyitä oli tuntematon lastentauti, hengenahdistus ja vanhuuden heikkous. 1900-luvun alkupuolella suurin kuolinsyy oli tarttuva kuumetauti. Seuraavaksi yleisintä oli pienten lasten tai vanhusten kuoleminen. Tartuntataudit olivat yleisiä ennen rokotusten ja lääkkeiden kehittämistä, ja pahiten ne iskivät heikoimpiin, eli lapsiin ja vanhuksiin. 1800-luvun lopulla Sotkamossa levisi tulirokko, vuoden 1918 pula-aikaan lavantauti ja influenssa eli espanjantauti. Tuberkuloosi eli keuhkotauti oli Suomessa yleinen, mutta maaseudulla se levisi kaupunkeja huonommin.²⁷⁷ Vaikka kuolema oli vuosisadan vaihteen ihmisille arkisempi asia kuin nykyihmisille, ei se tarkoita, etteivätkö ihmiset olisi surreet menetyksiä. Usein kuolema ja suru johtivat vakavampiin seurauksiin kuin nykyään, sillä jos perheestä kuoli vaikkapa toinen vanhempi, saattoi koko perhe hajota ja joutua erilleen. Ilman toimeentuloa tai sukulaisten apua suuren lapsikatraan elättäminen saattoi olla mahdotonta.²⁷⁸

Sisarusten lapsuuden kodissa asui melkeinpä suurperheeksi luettava joukko ihmisiä. Syntymä oli tavallinen tapahtuma, olivathan lapsikatraat suuria ja sisaruksilla isot ikäerot. Myös kuolema kohdattiin varsin usein. Taavetin ja Elsa Stiinan toinen lapsi oli keväällä 1885 syntynyt Erkki Iivari²⁷⁹, joka eli vain parin kuukauden ikäiseksi. Tästä muutaman vuoden sisällä perheestä kuoli vanha emäntä Anna Kaisa ja eläketäti Elsa Matleena²⁸⁰. Vuonna 1888 menehtyi Taavetin veli Lassi vähän alle 29-vuotiaana. Kuolinsyytä ei historiakirjoissa ole, vaan syyn kohdalla lukee *tietämätön*.²⁸¹ Lassi oli rippikirjoihin ja kutsuntaluetteloon merkitty lisämääreellä *mielivaivainen*, joten voi vain arvailla, mikä hänen todellinen terveydentilansa ja menehtymisensä syy oli. Valitettavasti psyykkisiä sairauksia ei vielä tuolloin tunnettu kovin hyvin, ja monesti mielen ja ruumiin häiriöt ja sairaudet saatettiin virheellisesti sekoittaa keskenään. Psykiatrinen sairaanhoito oli olematonta Kainuussa, jossa lääkäreitä ja sairaaloita oli erityisen vähän.²⁸²

²⁷⁵ Esim. Rasila 2020, 47

²⁷⁶ Heikkinen 1995, 63.

²⁷⁷ Vilmi 1997, 314.

²⁷⁸ Ks. esim. Rasila 2020, 118

²⁷⁹ Sotkamo syntyneet 1884-1900 (MKO23-37), 236; Sotkamo kuolleet 1881-1889 (AP I F:3), 32.

²⁸⁰ Sotkamo kuolleet 1881 – 1889 (AP I F:3), 41, 71.

²⁸¹ Sotkamo kuolleet 1881 – 1889 (AP I F:3), 65. Toisaalta, myös Elsa Matleenan kuolinsyy on tietämätön.

²⁸² Heikkinen 1995, Lääkärinä Kainuussa – Kainuun lääkäritoimenvaiheita vuosisatojen saatossa.

Joskus elämässä tapahtuu asioita, jotka ilman tarkemmin tiedossa olevia syitä näyttäytyvät erikoisina sattumien sarjoina. Sisaruksista Mantan kohtalo selvisi minulle viimeisenä. Manta oli mennyt naimisiin 31-vuotiaana vuonna 1920 Hannes (Hannu) Korhosen kanssa. Avioliitto oli Hannekselle kolmas ja Mantalle ensimmäinen. Aiemmin olin löytänyt tiedon, että Manta oli kuollut vuonna 1922, joten asian ollessa alle 100 vuotta sitten tapahtunut, minun täytyi anoa lupaa nähdä Sotkamon seurakunnan kirkonkirjat. Rippikirjasta huomasin, että Hanneksen edellinen vaimo oli ollut Aapelin vaimon Eeva Tiinan sisko, vuonna 1918 espanjantautiin kuollut Elsa Kaisa Korhonen²⁸³. Leskellä oli paljon lapsia, jotka tarvitsivat äidin ja talo emännän. Hanneksen onni jatkui huonona, sillä tämä kolmaskin liitto päättyi leskeyteen. Kuolleiden luettelosta selvisi, että Mantan poika oli syntynyt kuolleena, ja synnytys oli vienyt myös 33-vuotiaan Mantan hengen²⁸⁴. Sinä kesänä oli suvussa paljon murhetta, sillä myös Eeva Tiinan kohtalo selvisi samaisesta asiakirjasta: Aapelin vaimo, Eeva Tiina, kuoli kuukausi Mantan jälkeen. Hän oli kuollessaan 42-vuotias ja hänen kuolinsyykseen on ilmoitettu sydäntauti.²⁸⁵

Lasten syntyminen kuolleena tai kuoleminen hyvin nuorena ei ollut vielä 1900-luvun alkupuolellakaan mitenkään tavatonta. Silti se, että kaikki kolme sisarta kokivat lähes samanlaisen kohtalon, vauvan menetyksen, alleviivaa tapahtumien traagisuutta. Kuten edellä on mainittu, olivat kirkonkirjoihin merkityt kuolinsyyt pitkään omaisten ilmoittamia. Tarkoista kuolinsyistä ei siksi ole tietoa, mutta voi vain kuvitella, mitä on mahtanut perheenjäsenten mielessä liikkua, kun kaikille siskoille kävi lähes samoin. Hannan poika syntyi kuolleena vuonna 1920 ja Elinan poika eli vain hetken vuonna 1927, ja myös Mantan poika sekä Manta itse kuolivat synnytyksessä. Hannan Amerikassa kokemasta menetyksestä eivät välttämättä kaikki tienneet, mutta Mantan ja Elinan kohtalot olivat niin sanotusti yleisessä tiedossa.²⁸⁶ 1920-luvulla ei vielä voitu estää sellaisia lapsi- ja äitiyskuolemia, jotka nykypäivänä ovat lääketieteen ansiosta harvinaisia. Tiedetään, että esimerkiksi tulehdusten hoitamisessa ylivoimaiset antibiootit keksittiin vasta vuonna 1928. Vauvojen kuolinsyyt eivät välttämättä liity millään tavalla toisiinsa, mutta väistämättä herää ajatus, että olisiko siskoilla ollut jokin yhteinen perintötekijä, jonka vuoksi lasten saaminen tai -synnyttäminen on mahdollisesti ollut vaikeaa. Kaikki siskot olivat myös sen ajan mittapuulla vanhoja synnyttäjiä, noin 30–40-vuotiaita. Siskoista ainoastaan Elinalla oli yksi aikuiseksi elänyt tytär, joka hänkin oli lapseton. Sen

²⁸³ Sotkamo rippikirja 1911-1920, 627, mikrofilmillä; Sotkamo kuolleet 1881-1926 (AP I F:7), 358.

²⁸⁴ Sotkamo kuolleet 1881-1926 (AP I F:7), 420.

²⁸⁵ Sotkamo kuolleet 1881-1926 (AP I F:7), 422.

²⁸⁶ Lisäksi myös Amerikassa asunut Niina-serkku koki vastaavan lapsenmenetyksen, sillä hänen poikansa syntyi kuolleena syyskuussa 1920, noin viikkoa ennen, kuin sama tapahtui Hannalle. New Hampshire Death Records, 1654-1947.

sijaan molemmilla veljillä oli useita lapsia, vaikka molemmat heistäkin menettivät yhden lapsistaan varhain.

Emil ja Aino saivat kaikkiaan viisi lasta. Heitäkin kohtasi epäonni, kun vuoden 1936 keväällä syntynyt neljäs tytär Elsa Impi Unelma kuoli influenssaan aivan vuoden lopulla. Pienen Elsan isosisko, pari vuotta vanhempi Salli muistelee, että hän olisi koskettanut kuolleen siskonsa ihoa tämän kuoltua, ja muiston piirtyneen hänen mieleensä loppuiäksi. Tuohon aikaan, varsinkin talvella, vainajat odottivat hautaamista kotipihan aitassa tai riieissä. Kuolema oli lähempänä ihmisten kokemusmaailmaa, ei suljettuna sairaalan seinien sisälle. Vaikka lapsen kuolema tartuntatautiin ei vielä 1930-luvullakaan ollut harvinaista, syytti Aino tapauksesta itseään koko elämänsä ajan. Lapsi oli kuulemma kylmettynyt, kun pirttiä oli tuuletettu ja siivottu joulua varten.²⁸⁷ Perheen kuopus Teuvo kertoi, että hänet topattiin lapsena todella lämpimästi vaatteisiin ja varjeltiin kaikilta mahdollisilta taudeilta, ettei vain siskon kohtalo toistuisi.²⁸⁸

Suomalaisten elinajanodote oli sata vuotta sitten miehillä 43 vuotta ja naisilla 49 vuotta. Nykyään odotettavissa oleva laskennallinen elinaika on miehillä 79 vuotta ja naisilla 84 vuotta. Kehitys on ollut merkittävä, ja sen syinä ovat muun muassa yleinen elintason nousu ja lääketieteen kehittyminen. Äitiys- ja imeväiskuolemien määrän romahtaminen, lääkkeiden ja sairaanhoidon saatavuus sekä tartuntatautien katoaminen ja hoito kertovat yhteiskunnan elintason noususta. Väestön ikärakenne on myös muuttunut huomattavasti, sillä sadassa vuodessa lasten osuus väestöstä on puolittunut, vanhusten osuus lähes nelinkertaistunut ja väestön keski-ikä noussut yli kymmenellä vuodella. Kuolleisuus suhteessa väestön määrään on suunnilleen puolittunut.²⁸⁹ Elinajanodotteen nousuun on täten monia syitä. Väestön ja kuolleiden keski-ikä kertovat, että sadassa vuodessa tapahtunut muutos on radikaali, molemmat ovat lähes tuplaantuneet nykyaikaan tultaessa. Merkittävimpiä syitä näiden arvojen muutoksiin ovat lapsikuolleisuuden vähäisyys ja sotien loppuminen.

Sisaruksista ensimmäisenä leskeksi jäi Aapeli, joka menetti vaimonsa Eeva Tiinan, kun heidän nuorin lapsensa oli vasta 11-vuotias. Aapeli ja Eeva Tiina olivat asuneet Pajusalmissa vasta pari vuotta. Ilmeisesti Eeva Tiina oli sairastellut jo pidempään, sillä vuonna 1917 hänen kerrotaan olleen sairas²⁹⁰. Kuolinsyyksi on ilmoitettu sydäntauti²⁹¹, mutta rippikirjassa hänen kohdallaan lukee

²⁸⁷ Puhelu Sallin kanssa 15.10.2021.

²⁸⁸ Keskustelu Teuvon kanssa 6.11.2021.

²⁸⁹ Vuosisadan vertailut, Tilastokeskus, stat.fi.

²⁹⁰ Fannyn kirje.

²⁹¹ Em. Kuolleiden luettelo, viite 285.

lisätietosarakkeessa ”kaavuskelevä”.²⁹² Tämä oire on sukututkijoiden mukaan yleensä liitetty tapauksiin, joissa henkilöllä on ollut sydänperäisiä oireita, jotka ovat aiheuttaneet huimausta tai kaatuilua. Vaikka osa lapsista oli jo aikuisia, meni Aapeli ajan tavan mukaan nopeasti uusiin naimisiin. Uusi puoliso oli niin ikään leski, Aapelia lähes 20 vuotta vanhempi Reeta Polvinen (os. Immonen) Kuhmosta. Tämä toinen avioliitto kesti 30 vuotta, vuonna 1954 tapahtuneeseen Reetan kuolemaan saakka.²⁹³

Vuonna 1945 siskolleen lähettämässään kirjeessä Hanna kertoo, että hän ja Adam voivat hyvin. Tosin suruakin oli, sillä Amerikassa ollut Niina-serkku oli jäänyt leskeksi edellisenä talvena²⁹⁴. Samoin Niinan veli, Julius, oli kuollut, tosin jo vuonna 1943. Myös jokin muu siirtolaistuttava oli menehtynyt, sillä Suomeen välitettiin tieto, ettei Pajulan mummolle ole enää kirjeitä tulossa.²⁹⁵ Surun ajat vain jatkuivat tulevana vuonna, sillä Hannah Bay jäi leskeksi 23.9.1946. Rakastettu aviomies Adam Bay oli kuolleessaan 60-vuotias. Kaipaamaan jäi lisäksi myös läheinen veli David Lahti. Hautajaiset pidettiin lauantaina 28.9.1946 klo 13 ja hautaus toimitettiin Grandlawnin hautausmaalla Detroitissa.²⁹⁶ Adamin kuolintodistus tuli Michiganin lakien mukaan julkiseksi vuonna 2021, kun kuolemasta tuli kuluneeksi 75 vuotta.

Yksilöiden ja yhteiskuntien suhtautumista kuolemaan sekä kuolemaan liittyvien traditioiden, uskomusten ja toimintatapojen kirjoa voidaan käsittää kuoleman kulttuurina, joka vaikuttaa ihmisen elämään monella eri tasolla. Kuoleman kohtaaminen ja käsitteleminen on sekä yhteisöllistä että henkilökohtaista, julkista ja yksityistä, niin lakiin perustuva kuin hengelliseen elämäänkin kuuluva osa elämästä. Kuoleman kulttuurissa voidaan nähdä muutoksia ja kehityskulkuja, jotka sitoutuvat muun muassa aikaan ja paikkaan, lainsäädäntöön, uskontoon ja tapoihin.²⁹⁷ Traditionaalisessa yhteiskunnassa, ennen modernisaatiota ja teollistumista, hyvän kuoleman tunnuksia olivat julkisuus ja avoimuus. Henkilön sääty ja varallisuus sanelivat hautajaisten ja muiden rituaalien suureellisuuden, mutta joka tapauksessa kuolemaan liittyvä salailu tai peittely olivat ehdottoman epäilyttäviä piirteitä, jotka liitettiin esimerkiksi itsemurhaan, jota pidettiin erityisen tuomittavana. Traditioiden tilalle alkoi modernisoituvassa yhteiskunnassa tulla käsitys tunteiden yksityisyydestä ja kuoleman käsittelemisestä perhepiirissä. Julkiset sunnuntain jumalanpalvelushautajaiset väistyivät vähitellen

²⁹² Sotkamo rippikirja 1911-1920, 750, mikrofilmillä.

²⁹³ Sotkamo rippikirja 1951-1960: Pajusalmi, Kuvalahti, mikrofilmillä.

²⁹⁴ Niina oli kuitenkin jo kesällä 1945 avioitunut uudelleen. Puoliso oli David Oinonen. Fitchburg Sentinel 31.7.1945, 2.

²⁹⁵ Elinan kirje.

²⁹⁶ Detroit Times 27.9.1946, 34; Detroit News 27.9.1946, 38.

²⁹⁷ Knuutila 2018/1.

yksityisten, usein myös arkena toimitettavien siunaustilaisuuksien tieltä. Yksityinen hautajaisperinne oli muuttunut häpeällisestä toivotuksi tavaksi surra. Runsas julkinen tunteiden näyttäminen koettiin 1900-luvun alun Suomessa usein vaivaannuttavaksi ja epäsovivaksi. Ajatus voi liittyä käsitykseen, jonka mukaan suomalainen rahvas oli luonteeltaan pidättyväistä. Kuten edellä käsitellyt esimerkit osoittavat, olivat 1800-luvun jälkipuolelta alkaen yleistyneet kuolinilmoitukset varsinkin uuden vuosisadan alussa paikka, jossa tunteita ja surua näytettiin julkisesti.²⁹⁸

Menneisyydessä tapahtuneita menetyksiä, kuten puolison tai lapsen kuolemaa, käsitellään historiankirjoituksessa usein todella pragmaattisesti. Puolison menetys oli ensisijaisesti surullista siksi, että kahta aikuista tarvittiin elättämään perhe tai lapsen menetys oli osa elämää, sillä lapsikuolleisuus oli suurempi, siihen osattiin varautua ja siksi se olisi ollut helpompi hyväksyä. Mutta onko selitysmallimme vain sellainen, että näemme nuo käytännön asiat emmekä pysähdy pohtimaan tunteita? Onko perusteltua ajatella, että niukasti toimeentulevat ihmiset olivat niin työhön ja jokapäiväiseen selviytymiseen orientoituneita, ettei heidän arjessaan ollut paikkaa nykyisen kaltaiselle surulle heidän menettäessään läheisen, sisaruksen tai vanhemman? Historiantutkimuksessa on tietysti syytä tutkia tunteita siitä näkökulmasta, miten aikalaiset itse tunteita kuvasivat ja mitä voidaan tulkita heidän tunteneen. Tunteiden sanoittaminen ja käsitteistö voivat poiketa suuresti nykyajan tavasta. Aikakauden käsitteissä pitäytyminen ei kuitenkaan voi olla ainoa näkökulma, sillä se helposti johtaa siihen, ettemme tunnista tunteita aidosti. Tuomas Teporan mukaan tällöin voi jäädä huomaamatta yleisinhimillisiä tunnekokemuksia, koska relativisoimme menneisyyttä liikaa.²⁹⁹

Tunteita on mahdollista tulkita nykylähtökohdista käsin. Teporan sanoin ”tunteita ilmaisseet ihmiset on mahdollista nähdä historian aktiivisina toimijoina, ei vain kohteina, joiden tunteet olisivat viime kädessä ihmislunnon viettäinestä tai alitajunnan tuotteita”.³⁰⁰ Toisin sanoen, kun tunteista puhutaan itsellemme vieraalla tavalla, etäännyimme siitä tunteesta, mitä menneisyyden ihminen on voinut tuntea. Lapsen kuolinilmoitukseen³⁰¹ kirjoitettu uskonnollinen värssi voi luoda kuvitelman, että ihmiset hyväksyivät kuoleman helpommin, vaikka taustalla on todennäköisesti ollut syvä inhimillinen suru lapsen menetyksestä. Elinan pojan kuollessa Roihat julkaisivat lehdessä ilmoituksen, joka on varsin informatiivinen ja avoin, kuvastaen kauniisti, mutta tunteikkaasti heidän kokemaansa menetystä. Lopussa on kuolinilmoitukseen kuuluva raamatunlause, mutta varsinainen

²⁹⁸ Haverinen & Pajari 2019, 285.

²⁹⁹ Tepora 2018, 83, 85

³⁰⁰ Mt. 87.

³⁰¹ Kuolinilmoituksissa on usein myös sellaisia lauseita, kuten ”Herran on nähnyt hyväksi kutsua pois...”, joita nykyisessä (sekulaarissa) yhteiskunnassa ei enää käytetä.

ilmoitusteksti kuului: *Rakas pikku poikamme ja veljeni Mikko, joka syntyi 17.10.1927, viiipyi ilonamme ainoastaan muutaman tunnin.*³⁰² Ilmoitus oli julkaistu reilun viikon kuluttua tapahtumasta. Vaikka ilmoitus on lyhyt, oli se kuitenkin laitettu lehteen, lapselle oli annettu nimi ja häntä nimitettiin perheenjäseneksi. Kuolemaa ei piiloteltu tai surua piilotettu, vaan se julkaistiin kaikkien nähtäväksi ja osanoton kohteeksi. Olisi naiivia päätellä, etteivät ihmiset vaikkapa sata vuotta sitten ”ehtineet” surra. Tunteiden näyttäminen, sanoittaminen ja ilmaisu on ollut erilaista kuin osallistavassa ja yksilökeskeisessä nykykulttuurissamme, jossa asioista puhutaan avoimesti ja henkilökohtaisesti. Vaikka maatilan emännän täytyi jatkaa arkisia töitään läheisen kuoleman jälkeenkin, ei se tarkoita, etteikö menetystä olisi surtu.

Vanhoista lehtileikkeistä ja kuolinilmoituksista löytyy viitteitä paitsi sen aikaiseen surunilmaisun tapaan, myös hautajaisperinteeseen. Ainakin Emil keräsi kuolinilmoituksia perheeraamatun väliin. Kenties se oli tapa käsitellä surua ja säilyttää muistoja. Sisarusten äidin kuoltua vuonna 1945, oli jossakin lehdessä julkaistu pieni palstautinen pidetyistä hautajaisista. Jostain syystä varsinaista kuolinilmoitusta ei ole Emilin lehtileikkeiden joukossa säästynyt, mutta ”Hautaus Sotkamossa” -jutussa kerrottiin:

Viime sunnuntaina kätkettiin Sotkamon hautausmaalla haudan lepoon Tipasojan kylän Siirtolan talon vanhaemäntä Elsa Piiraisen maallinen tomumaja. Jo klo 6 aamulla oli surutaloon kokoontunut joukko vainajan omaisia ja ystäviä poismenneen muistoa kunnioittamaan. Tilaisuudessa veisattiin useita virsiä ja puheen piti maanviljelijä Antti Heikkinen. Surutalosta siirryttiin hautausmaalle. Haudalla piti kauniin muistopuheen pastori Rätty virren 430 johdolla ja toimitti ruumiinsiunauksen kanttori Silvennoisen avustamana. Omaisten ja ystävien laskettua kummulle seppeleensä, puhui vielä emäntä Olga Piirainen vainajan muistolle. Lopuksi veisattiin virsi „Rauhan saavat pyhät Herran”.³⁰³

Tilaisuudesta on kirjoitettu kauniisti ja arvokkaasti, olihan vainaja arvostettu sukunsa vanhin, iältään jo lähes 85-vuotias leski. Taavetti oli kuollut jo vuonna 1930.³⁰⁴ Elsa Stiinan hautajaiset olivat kevättalvella, jolloin kirkonkylän kupeessa sijaitsevalle hautausmaalle on voitu ajaa reellä Tipakselta. Myös arkulle on voitu valjastaa oma reki, jolla se saatiin kotipihasta kirkkomaalle³⁰⁵. Puheen aamutilaisuudessa pitänyt Antti Heikkinen oli todennäköisesti naapuri Karvolankylän Okkolasta. Haudalla puhunut Olga Piirainen oli vainajan pojanpojan³⁰⁶ vaimo. Haudalla otetussa perhekuvassa läheisiä on parinkymmenen henkilön joukko kerääntyneenä havuiin ja kukkaseppelein peitetyn

³⁰² Ks. viite 261.

³⁰³ Lehtileike Emilin (ja Ainin) jäämistöstä.

³⁰⁴ Esim. Kajaani –lehti 22.12.1930.

³⁰⁵ Sotkamon kotiseutuarkisto, Mauno O. Immosen kokoelma, kuva otettu 13.4.1956. Kuvan takana kertomus ajan hautajaistavoista Tipaksella.

³⁰⁶ Aapelin poika Johannes.

kummun äärelle. Kuvasta ja kertomuksesta voi aistia, kuinka vanhuuden heikkouteen kuollut äiti ja mummo oli pidetty ja monelle tärkeä henkilö. Vielä 1940-luvulla kuolema, sen kohtaaminen arjessa ja siitä puhuminen, oli luonnollisempaa ja tavallisempaa kuin tulevana parina vuosikymmenenä. Sotkamossa elettiin vielä perinteisessä maaseutuyhteisössä, jossa kuolema oli osa ihmisen kokemusmaailmaa, toisin kuin myöhemmin, kun se tapahtui etäällä sairaalan suojissa.³⁰⁷

Maaseudulla kuolemankulttuuri säilyi yksityisenä kaupunkeja pidempään. Syrjäisimmissä paikoissa, kuten Tipaksella, kuoltiin kotona jopa 1960-luvulle saakka. Usein kotona kuollut läheinen sai maata kuolinvuoteellaan muutaman tunnin, jonka jälkeen alkoivat valmistelut hautajaisia varten, jotka vanhan tavan mukaan pidettiin jo seuraavana sunnuntaina, mikäli se oli mahdollista. Vainajat valmisteltiin, pestiin ja puettiin, hautaukseen kotona. Vainaja odotti hautajaisia kotipiikan läheisyydessä riihessä tai aitassa. Hautajaisten aamuna tai jopa edellisenä iltana saattoväki kokoontui vainajan kotitaloon viettämään hautajaisia. Saattoväki kulki yhdessä, kulkueena, hautausmaalle, jossa hautaus suoritettiin usein loppuun asti yhteisvoimin. Suvun miehet kantoivat arkun haudalle ja loivat haudan umpeen siunauksen jälkeen. Viimeksi mainittu perinne on monin paikoin säilynyt nykypäiviin asti. Saattomatkan pituus ei ollut maaseudulla mikään ongelma, sillä hautajaisvieraat olivat usein perheenjäseniä ja naapureita, joiden olisi joka tapauksessa täytynyt kulkea hautajaisia varten kirkonkylälle. Hautajaissaatto jäi vähitellen pois kuolemisen siirtyessä sairaaloihin ja laitoksiin. Hautausjärjestelyt siirtyivät kotoa hautaustoimistolle ja vainajien säilyttämisestä ja kuljettamisesta vastasivat hautausurakoitsijat. Jo 1950-luvulle tultaessa hautaustoimistoja oli pienilläkin paikkakunnilla, mutta alan kehitys oli vielä alullaan. Elsa Stiinan hautajaisissa oli kukkia haudalla, vaikka oli talvi, mutta sekään ei pienissä pitäjissä ollut itsestäänselvyys, että kukkakauppa oli saatavilla.³⁰⁸

5. TAVALLISTA ELÄMÄÄ

Tämän tutkimuksen tavoite oli löytää viiden tavallisen ihmisen elämänvaiheiden kautta jotakin yleistä 1800–1900-lukujen vaihteessa syntyneiden ihmisten elämästä ja sen aikaisesta yhteiskunnasta. Siinä mielessä kyseessä on nimenomaan mikrohistoriallinen tutkimus, jossa on pureuduttu tavallisten, yksityisten ihmisten elämänvaiheiden selvittämiseen. Mikrohistorian kiinnostuksen suuntautuessa

³⁰⁷ Pajari 2019, 97.

³⁰⁸ Haverinen & Pajari 2019, 238.

yhteiskunnallisten kehityskulkujen tai suurmiesten sijaan esimerkiksi yksilöiden arkeen ja suurempien väestöryhmien kokemuksiin, paljastuu yksityisen kautta jotakin yleistä.³⁰⁹ Mikrohistoria ei ole metodi, vaan laajemmin ymmärrettävä tutkimuksellinen ote tai tapa, joka ilmenee muun muassa tutkimuksen lähtökohdissa, tutkimuksellisissa ratkaisuissa ja valinnoissa³¹⁰. Mikroskoopin alle joutuessaan asioista voi paljastua jotakin ennen näkemätöntä³¹¹.

Erittelemällä kohdehenkilöiden elämäntapahtumia ja käymällä läpi heidän mahdollisuuksiaan ja valintojaan, olen nyt esittänyt heidän elämänsä ilot ja surut - kaiken, mistä jää merkintä rekistereihin tai luetteloihin. Tutkimuskohteeni voisi määritellä tyypilliseksi tai tavalliseksi, mutta asia ei olekaan niin helposti todettavissa, kuin aluksi voisi olettaa. Mikrohistoriallinen tarkastelu voi paljastaa tyypillisistä tapauksista jotakin poikkeuksellista. Toisin sanoen näkökulman pienentäminen paljastaakin jotain, mikä muuten olisi jäänyt huomaamatta. *Poikkeuksellinen tyypillisyyys* on ollut monien mikrohistoriallisten tutkimusten käynnistävä voima. Esimerkiksi Carlo Ginzburg ja Natalie Zemon Davis ovat rakentaneet kuuluisimmat tutkimuksensa juuri tällaisten epätyypillisten tyypillisyyksien tarkastelulle. Erityisesti Ginzburgilla lyhykestoisen poikkeuksellisen tapahtuman ja pitkäkestoisen rakenteen yhteentörmäyksestä syntynyt jännite ilmentää mikrohistorian omaksumaa käsitettä historiallisen ajan monimuotoisuudesta. Tutkimusten kohteena ovat olleet omana aikanaan erikoiset yksilöt tai tapahtumasarjat.³¹² Toisaalta, mitään erityistä ei välttämättä löydy. Tavallisuus tai tyypillisyyys voi olla kiinnostavaa ilman mitään sen suurempaa erityisyyttä.³¹³ Mikrohistoriallisissa tutkimuksissa epätavallisen aineiston löytymisen sijaan aineiston puuttuminen voi yhtä lailla olla lähtökohta tutkimukselle. Tutkimuksen anti voi olla siinä, että se kuvaa puuttuvan aineiston etsimisprosessin ja avaa sen lukijalle. Vaikka henkilökohtaiset tiedot tutkittavasta jäävät löytymättä, tulee tutkimuskohteen ympäristöstä, ajasta ja paikasta esille paljon kerrottavaa.³¹⁴

Minua on tutkimuksen edetessä kiinnostanut erityisesti, millaista oli se ihan tavallinen, jokapäiväinen arki, jota nämä ihmiset elivät? Millaiset olivat heidän keskinäiset suhteensa? Pitivätkö he toisiinsa yhteyttä? Millainen oli heidän lapsuutensa tai vanhuutensa? Miltä he näyttivät ja onko heistä säilynyt valokuvia? Näihin sisarusten elämää koskeviin kysymyksiin jokapäiväisestä arjesta on vaikeaa, jopa mahdotonta, saada kattavaa vastausta. Tieto on pieninä murusina lähteissä, suurimmaksi osaksi jo

³⁰⁹ Peltonen 1999, 8 – 10.

³¹⁰ Mt. 21.

³¹¹ Peltonen 1996, 10. Ks. myös Levi 1991, 95, 97.

³¹² Peltonen 1999, 26; Peltonen 1996, 10, 12 – 13.

³¹³ Peltonen 2005, 84.

³¹⁴ Mt. 84, 90 – 91.

iäksi kadonneena. Tai sellaisia lähteitä, jotka olisivat voineet säilyä henkilöiden kuoleman jälkeen, ei koskaan ole ollutkaan. Tutkimuksen ei silti tarvitse loppua siihen, vaan ajattelua voi johtaa siihen suuntaan, ettei olekaan kysymys mistään tavoitettavasta totuudesta, vaan siitä, mitä olisi voinut olla. Esimerkiksi Zemon Davis on lähteiden puuttuessa paikannut kertomusta tutkimiensa henkilöiden ajatuksien ja mahdollisuuksien osalta lähdeaineistolla, jota oli saatavissa. Lähteenä henkilön toiminnan selittämiseksi on siis voitu käyttää aineistoa, jota on ollut saatavissa samasta paikasta ja ajasta. Kyse on tutkijan keksinnöstä, mutta se on syytä käsittää totuuden ja mahdollisuuksien yhteennivottuna esityksenä.³¹⁵ Samansuuntaista metodia on käyttänyt myös Alain Boureau, jonka käsite *samansuuntaiset elämät* viittaa tapaan, jolla hän tietojen puuttuessa vertaa samankaltaisissa olosuhteissa eläneiden ihmisten elämiä toisiinsa, esitellen mahdollisia tapahtumien kulkuja.³¹⁶

Toisaalta, onko tarpeenkaan saada tietää aivan kaikkea? Oman ja puolisonsa sukuja tutkinut emeritusprofessori Viljo Rasila toteaa elämäkerrallisessa teoksessaan, että kaiken kattavaa selvitystyötä on mahdotonta tehdä, ja se onkin historian luonne, sillä todellinen elämä on loputtoman moninainen. Täydellinen kertomus olisi tarpeetonkin, sillä tällaisten tutkimusten tarkoitus on kertoa jotain siitä, miten elämänehdot, -tavat ja -arvot alati muuttuvat.³¹⁷ Rasila ei tiennyt juuri mitään edes vanhempiansa elämästä, aiemmista sukupolvista puhumattakaan. Lähes kaikki tieto perustuu asiakirjoihin tai yksittäisiin kertomuksiin, joita hänen vanhempansa olivat kertoneet, mutta kysellä hän ei ollut ehtinyt.³¹⁸ Tämän tutkimuksen lähtökohta oli hyvin paljon samankaltainen kuin Rasilalla, vaikka tutkijan ja tutkittavien välissä on sukupolvia. Lähteinä saivat toimia asiakirjat ja suvussa kulkeneet hajanaiset kertomukset ja pienet muistot, sillä itse tuotettua lähteeksi sopivaa aineistoa on hyvin vähän. Monet kirjeisiin tai päiväkirjoihin perustuvat tutkimukset käsittelevät henkilöitä ja sukuja, joissa kirjeiden kirjoittaminen on ollut luonteva osa kanssakäymistä. Yleistäen voisi sanoa, että tällaiset kirjeaineistot ovat tyypillisiä säätyläisluokille ja sivistyneistölle tai 1800-luvun porvarisluokille.³¹⁹ Maaseudun väestön keskuudessa kirjeiden kirjoittaminen tai niiden säilyttäminen ja arkistointi lienee ollut harvinaisempaa, eihän kaikilla ollut edes luku- tai kirjoitustaitoa ennen oppivelvollisuuden aikaa. Mitä valokuviiin tulee, niitäkään ei välttämättä ole edes ollut. Maaseudulla kuvaamot olivat kaukana, eikä kameroiden eteen välttämättä päästy tai haluttu myöhemminkään, niiden jo yleistettyä yksityisessä käytössä.

³¹⁵ Ginzburg 1996, 103 – 104.

³¹⁶ Peltonen 2005, 90.

³¹⁷ Rasila 2020, iv.

³¹⁸ Mt. 26.

³¹⁹ Esim. Keski-sarja 2018 (kohdassa Kotikahakka).

Tavallisista ihmisistä kirjoitetut elämäkerrat ovat paitsi mikrohistoriallisia tutkimuksia, myös mahdollisesti sukututkimuksia. Sukututkimuksen tai elämäkerran kirjoittaminen omaista sukulaisista palvelee omaa sukuyhteisöä ja tutkijan henkilökohtaista tiedonhalua, mutta toimii myös yleisemmällä tasolla. Sukunsa nimenantoperinnettä tutkineen Sofia Kotilaisen mukaan mikrohistoria tutkii jotain, mikä on avain tutkimuksen aikaan.³²⁰ Sillä tavalla tutkimus saa yhteiskunnallisen merkityksensä eikä rajoitu vain henkilökohtaiseen intressiin tehdä vaikkapa sukututkimusta. Osittain kokeellisistakin mikrohistoriallisista tutkimuksistaan tunnetun Anna Kortelaisen näkemys mikrohistoriasta on, että siinä on kysymys yksittäisten, pienten ihmisten näkyväksi tekemisestä ja oikeastaan mentaliteettien tutkimisesta³²¹. Menneisyys on samankaltaista kuin nykyisyys, ihan yhtä sekavaa ja monitahoista, täynnä sattumanvaraisuuksia ja valintoja.³²²

5.1. Sota muutti elämän

Pieni pala elämää ja arkea oli säilynyt Elinan sotien jälkeen lähettämässä kirjeessä, jonka hän kirjoitti Emilin vaimolle Ainolle vuonna 1945. Kirjeessä Elina kiittelee Ainoa marjoista, jotka tämä oli laittanut junan kyydissä hänelle ja hänen tyttärelleen. Kaikesta oli pulaa, mutta omavaraisuus oli monen maaseudun asukkaan pelastus. Ainon jälkipolvet ovat kertoneet hänen olleen ahkera ja säästeliäs emäntä, joka onnistui pitämään perheen ruoassa ja tekemään myös tienestiä huonoinakin aikoina myymällä tekemiään tuotteita. Ainoa on myös kuvailtu omatahtoiseksi, sitkeäksi ja päättäväiseksi, joka ilmeni vielä elämän loppupuolellakin esimerkiksi siten, että hän teki vielä vanhoilla päivillään itsenäisesti kiinteistökauppoja.³²³ Ainon elämäntyöstä ja luonteesta esitti näkemyksensä Ainon ja Emilin esikoinen Maija äitinsä 90-vuotispäivänä julkaisemassaan onnittelukirjoituksessa. Sanomalehtileikkeessä, jonka Emilin miniä on säästänyt perheraamatun välissä, on runomainen kirjoitus, josta katkelma kuuluu näin:

Kun elämän myrskyt riehuivat, et paennut vaikeuksia, seisoit kaiken keskellä yksin. Kun elämä näännytti, säilytit oman näkysi. Kukistamaton voima sisälläsi niin syvällä luonteessasi, ettei kenenkään kädet ylettyneet sinne asti. Kun teit töitäsi yötä myöten, kestäkyvyn rajoille asti, et valittanut, työ ja leipä oli uhrausten palkka. Hellittämätön käsityötaitosi ja intosi on lahja elämään minullekin. Ei jaettu sinulle tukiaisia, ei ollut lomia, taisi mitalitkin unohtua. Kuitenkin ihmiset joita ruokit ja yösijan tarjosit, ovat kiittäneet ja siunanneet sinua. Tehnyt olet sankarin työn, kiitän siitä sinua.³²⁴

³²⁰ Kotilainen 2008, 46

³²¹ Kortelainen 2002, 102–106.

³²² Mt. 105.

³²³ Puhelu Sallin kanssa 15.10.2021; isäni kertomukset isoäidistään.

³²⁴ Aino Piiraiselle 90-vuotispäivänä 15.1.1993, julkaistu todennäköisesti Sotkamo-lehdessä.

Sota-aika oli ihmisille monella tapaa hankala elämänvaihe. Työkykyisten miesten ollessa maanpuolustustehtävissä koitui suurin työtaakka kotirintaman naisille, lapsille ja vanhuksille. Korttisäännöstelyn ja ruokapulan Suomessa sukulaisten apu oli tarpeen. Monien tuotteiden ja tavaroiden arvo on ollut niin suuri, että niitä on lähetetty pitkiäkin matkojen päähän, koska edes rahalla niitä ei voinut ostaa omaa annostaan enempää. Kun Hannan mies kuoli Detroitissa vuonna 1946, lähetti Hanna Suomeen muun muassa Adamin vaatteita. Emilin poika Teuvo muistaa tätinsä lähettämän paketin, josta löytyi farmarikankaasta tehtyjä lappuhaalareita tai työhaalareita, olihan Adam ollut autotehtaassa työssä³²⁵. Teuvo näki tuolloin ensimmäisen kerran farkkukangasta, jota ei vielä tuolloin Suomesta saanut. Emil piti haalareista ja käytti niitä usein. Teuvo muistaa myös poikana nähneensä valokuvan, jossa Hanna ja Adam olivat seisonet ”kaaransa” vieressä.³²⁶ Toki autot yleistyivät Suomessakin, mutta pala ”amerikkalaista unelmaa” on varmasti tehnyt vaikutuksen.

Elinan kirjeessä Ainolle oli myös Hannan osoite. Elinan mukaan Hanna toivoi kirjettä *Eemiltä*. Sisärukkaset ovat siis todistettavasti olleet keskenään tekemisissä aikuisiälläkin. Vaikkei Hanna koskaan tullut Amerikasta käymään, on yhteys sisärukkisiin säilynyt kirjeiden ja pakettien muodossa. Säilyneestä kirjeestä voi tulkita Elinan, Hannan ja Ainon tehneen perheessä niin sanottua sukutyötä³²⁷. Elina välitti tietoja Hannalta, joka toivoi yhteydenpitoa pikkuveljen perheen kanssa. Samassa kirjeessä Elina kertoo ilmoittaneensa Hannalle heidän äitinsä kuolleen. Hanna oli asiasta luonnollisesti liikuttunut ja pahoillaan, ettei enää tavannut äitiään kasvotusten. Sukutyö tarkoittaa yhteydenpitoa, jota kotitaloudet käyvät keskenään. Se on suhteiden ylläpitoa ja luomista, konkreettista yhteisten asioiden suunnittelua, mutta myös yhteenkuuluvuuden vahvistamista ja rajanvetoja. Sukutyö toimii siis sekä käytännöllisellä että mielikuvien tasolla. Perinteisesti sukutyö on nykyaikana naisten työtä, joka vaatii paneutumista eikä tapahdu itsestään.³²⁸ Sukutyön käsitettä voisi soveltaa siten, että sen voisi ajatella koskevan kaikkia niitä toimia, millä sukua ylläpidetään ja yhteyksiä säilytetään. Siten myös Emilin ja Ainon sekä sittemmin heidän poikansa vaimon jatkama kuvien ja kirjeiden lähettely, värssyjen ja muistikirjoitusten ynnä muiden sellaisten kerääminen olisi eräänlaista sukutyötä. Sukulaiset, jotka jäävät tuntemattomiksi häviävät tulevien sukupolvien mielestä eikä esimerkiksi vanhoille valokuville osata antaa arvoa.

³²⁵ Edelleenkin näitä farkkuhaalareita näkee kuvissa työntekijöillä amerikkalaisissa autotehtaissa.

³²⁶ Keskustelu Teuvo Piiraisen kanssa 6.11.2021.

³²⁷ Micaela di Leonardon käsite.

³²⁸ Helsti 2006, 119.

Elina jakoi kirjeessään kuulumisia ja omia tuntojaan, iloineen ja edellä mainittuine suruineen. Kirjeessä mainittiin monenlaista murhetta sattuneen, ja siitä Elina intoutui pohtimaan, miten ”*Surma tekee tehtäviään joka paikassa. Kyllä ihmiset, nuo maailman suuret viisaat keksivät surman apukeinoja, atomipommia myöten vaan eivät päs keksi surmaa vastaan mitään asetta, eivät osaa keksiä surman sortajaa.*” Kirje on kirjoitettu 7. lokakuuta vuonna 1945, pari kuukautta ensimmäisen atomipommin pudottamisen jälkeen. Sota oli mullistanut Elinankin elämän jälleen kerran. Elina oli heinäkuussa 1914 muuttanut miehensä Juhon kanssa Parikkalaan. Juhon kotitalo oli Koitsanlahdessa, jossa Roihat pitivät yhdessä Juhon veljen, Mikon, kanssa maatilaa. 1920-luvun lopulla perheen taloustilanne näyttää huonontuneen ja vuoden 1930 kesällä veljekset olivat konkurssin partaalla. Vielä Elinan muuttaessa Parikkalaan oli valuutta Suomessa ollut hyvässä arvossa, ja arvon uskottiin jälleen kohoavan maailmansodan aiheuttaman inflaation jäljiltä. Toisin kuitenkin kävi, ja hinnat pysyivät Suomessa lähes samoina koko sotien välisen ajan. Markan arvo oli pudonnut kymmenekseen vuoden 1914 tasosta.³²⁹ Lopulta Roihien tila tuomittiin konkurssiin 10.11.1930³³⁰.

Tuolta marraskuiselta maanantailta löytyy tuomiokirja, jossa velkojien luettelo on varsin pitkä. Hyväksytyjä, konkurssipesästä maksettavia velkoja on yhteensä 42 kohtaa. Summat vaihtelevat sadoista tuhansiin, jopa useampiin kymmeneen tuhansiin markkoihin. Osa veloista jäi erillisen oikeudenkäynnin ratkaistaviksi, sillä ne oli riitautettu. Tuomiokirjassa myös todetaan, ettei konkurssipesän varallisuus tule kattamaan kaikkia velkoja eikä niiden korkoja, joihin olikin jo laitettu raja edelliselle keväälle. Juho ja Mikko Roiha joutuisivat vastaamaan varat ylittävistä veloistaan tulevilla omaisuudellaan. Lopuksi oikeus katsoi kohtuulliseksi hyväksyä Juhon vaimon hakemuksen pesäerosta. Elina siis sai ikään kuin jälkikäteen myönnetyn avioehdon, joka tarkoitti, että vaikka Juho oli tehnyt velkaa, ei Elina joutuisi niitä tulevaisuudessa maksamaan, elleivät ne nimenomaisesti olisi hänen itsensäkin hyväksymiä.³³¹ Pesäero ei kuitenkaan tarkoittanut avio- tai asumuseroa.

Oli maailmanlaajuisen laman aika, josta nopea nousu alkoi vasta 1933. Erityisen paha pula-aika Suomessa oli vuosina 1928-32.³³² Pula-ajan lopulla Mikko-veli muutti viipurilaisen vaimonsa Annan kanssa Viipuriin, ja Elina, Juho sekä heidän tyttärensä seurasivat perässä vajaan vuoden kuluttua, tammikuussa 1933.³³³ Heidän osoitteensa oli ainakin vuonna 1937-39 Linnoituksen kaupunginosassa

³²⁹ Rasila 2020, 18.

³³⁰ Kauppalehden protestilista, 4.11.1930, no 45, 22.

³³¹ Parikkalan y.m. pitäjän käräjäkunnan vuoden 1930 varsinaisten syyskäräjien II yleisen istunnon pöytäkirja, § 197.

³³² Rasila 2020, 54.

³³³ Parikkalan seurakunta, Muuttokirjat nro 4 - 6 Parikkalasta 23.1.1933 Viipuriin.

Linnankatu 35. Rakennus oli Viipurin keskustassa sijaitseva maaherran talo.³³⁴ Talossa asui Viipurin maaherra Arvo Manner, vaimonsa Anna sekä heidän kaksi poikaansa. Vanhempi pojista oli Roihien tyttären ikäinen, syntynyt vuonna 1915. Juho toimi maaherran talonmiehenä ja Elina kotiapulaisena vielä vuonna 1937, mutta kaksi vuotta myöhemmin Elina on merkitty talonmiehen rouvaksi ja tytär kotiapulaiseksi³³⁵. Tuolloin heidän kanssaan asui myös Juhon edesmenneen veljen Ollin poika Johannes, jonka ammatti oli työnjohtaja.³³⁶

Konkurssi, talon menetys ja palkolliseksi joutuminen on varmasti ollut Roihille pettymys ja pudotus statuksessa, mutta he näyttävät päätyneen varsin hyvälle seudulle asumaan ja jokseenkin arvostettuun työhön. Roihat olisivat kenties viihtyneet Viipurissa kauemminkin, mutta todennäköisesti sota pakotti heidätkin evakkoon. Ei ole tietoa missä vaiheessa he palasivat (lopullisesti) nykyisen rajan tälle puolen, mutta ainakin vuonna 1943 he löytyvät Parikkalaan nykyään kuuluvan Rautjärven henkikirjasta.³³⁷ Rautjärvestä jäi sodassa puolet itärajan taakse. Rautjärvi on siis ihan nykyisellä valtakunnan rajalla, joten ei olisi mitenkään tavatonta, että he ovat saattaneet olla evakossa sisämaassa vielä jatkosodan jälkeenkin. Elinan lähettämä kirje on kirjoitettu Jyväskylässä syksyllä 1945. Viralliseksi muuttopäiväksi Viipurista Rautjärvelle on seurakunnan antaman tiedon mukaan merkitty 12.5.1947.³³⁸ Roihat ehtivät asua Rautjärvellä vielä lähes 25 vuotta. Juho Roiha menehtyi 87-vuotiaana vuonna 1971³³⁹, jonka jälkeen Elina muutti seuraavana vuonna tyttärensä luokse Kouvolaan.³⁴⁰ Tämä oli mennyt naimisiin sodan jälkeen vuonna 1946, ja heillä oli Kouvolassa sisustusliike.³⁴¹ Vuoden 1974 Rautjärven henkikirjasta löytyy maininta, jonka mukaan Elina ja Juho ostivat sieltä tilan vuonna 1949. Samana vuonna heidän tyttärensä ja Juhon edellä mainittu veljen poika ovat ostaneet tilan Rautjärveltä.³⁴² Serkukset näyttävät olleen läheisissä väleissä aikuisenakin, joten voisi olettaa, että orpo serkkupoika oli kuin veli Roihien tyttäreille.

Emil oli sisaruksista ainoa, joka varsinaisesti osallistui sotaan. Aapeli oli jo liian iäkäs sotimaan eikä Elinakaan enää ollut sopivassa iässä lotaksi. Emil oli suorittanut vuoden mittaisen asepalveluksen, josta oli päässyt reserviin maaliskuussa 1925. Pian tämän jälkeen hän perusti perheen Ainon kanssa. Talvisodan alkaessa Emil oli juuri täyttänyt 38 vuotta. Lapsia perheessä oli tuolloin neljä, joista

³³⁴ Talon kuva: finna.fi, Tunteimatton valokuvaaja.

³³⁵ Viipurin läänin henkikirjat, Henkikirja 1937.

³³⁶ Viipurin kaupungin osoitekalenteri ja liikehakemisto 1.1.1939, 451.

³³⁷ Kymen läänin henkikirjat, Henkikirja 1943.

³³⁸ Elina Roihan perukirja, tekijän hallussa.

³³⁹ Kuolinilmoitus, tekijän hallussa.

³⁴⁰ Elina Roihan perukirja.

³⁴¹ Seija Seppälän sähköposti.

³⁴² Kymen läänin henkikirjat, Jääsken kihlakunta: Henkikirja 1949.

nuorimmainen, Teuvo, vasta reilun vuoden ikäinen. Emilin sotilaspassista selviää, että hän oli osallistunut ylimääräisiin harjoituksiin loka – joulukuussa ja sotaan ajalla 22.12.1939 – 13.4.1940. Mukana hän oli ollut Suomussalmen kirkonkylän ja Kiannanniemen hyökkäystaistelussa joulukuun lopussa sekä Raatteen puolustustaistelussa helmikuun alusta maaliskuun puoliväliin. Sotilasarvoltaan Emil oli sotamies. Kesällä 1940 Emil sai puolustusvoimilta kolmensadan markan korvauksen kadonneista ja kuluneista siviilivaatteista. Jatkosodan alussa sotilaspassiin on merkitty tehtäväksi liikekannallepanon aikana ammusajomiehen työ. Hän ehti osallistua jatkosodan alussa Kolvasjärven, Repolan ja Omelian taisteluihin.³⁴³ Emil sai 40 vuotta täytettyään siirron jalkaväkirykmentti 44:n esikuntakomppanian II pataljoonasta I tykistö koulutuskeskukseen Toijalaan³⁴⁴. Hän vapautui palveluksesta 13.11.1941 tykkimiehenä. Komennustodistuksen mukaan hän pääsi kotimatkalle Hämeenlinnan asemalta.³⁴⁵ Vuonna 1957 Urho Kekkonen myönsi Emilille jatkosodan muistomitalin, jota hän oli säilyttänyt huolella, sillä se on tallessa tänäkin päivänä, ja on nyt hallussani.³⁴⁶

Sotaan lähteminen perheellisenä miehenä, kuten Emil, ei varmasti ole ollut helppo paikka. Kotiin jäi vaimo, neljä pientä lasta ja vanha äiti. Ensimmäiset sotatoimet eivät olleet kovin kaukana, vain reilun sadan kilometrin päässä kotoa. Suomussalmella taistelut siirtyivät alkuvuodesta itään päin Raatteeseen. Varsinaiseen Raatteentien suurtaisteluun Emil ei osallistunut, vaan sitä seuranneisiin puolustustaisteluihin, jotka päättyivät rauhaan 13.3.1940.³⁴⁷ Esikuntakomppanian ajomiehenä Emil ei joutunut sukset jalassa etulinjaan, mutta joutui silti osalliseksi suuriin taisteluihin.³⁴⁸ Ikä kuitenkin tavallaan pelasti Emilin, sillä hän sai vapautuksen palveluksesta ikänsä vuoksi jatkosodan alkupuolella. Sota oli varmasti yksi Emilin elämän isoimpia ja vaikuttavimpia tapahtumia, mutta valinnoilla siinä ei ollut juurikaan sijaa. Käytännössä ainoa mahdollisuus oli lähteä käskyn käydessä. Tämä on ehkä hieman romantisoitukin näkemys suomalaisten sota-ajasta, mutta silti todellinen. Kieltäytyminen tai karkuruus olisi tarkoittanut sosiaalisesti erittäin hankalaan tilanteeseen joutumista. Vuosien 1939 – 45 sodissa menehtyi 365 sotkamolaissyntyistä sotilasta. Kaikkiaan sodissa menehtyi noin 95 000 suomalaista.³⁴⁹

³⁴³ Sotilaspassi ja sotilaskantakortti

³⁴⁴ Esim. Porvali 1999, s. 27–29.

³⁴⁵ Kantakortti, komennustodistus.

³⁴⁶ Urho Kekkosen allekirjoittama asiakirja mitalin myöntämisestä.

³⁴⁷ Lisää sodan vaiheista esim. Raatteen Portin Talvisotamuseon sivuilta:

<https://www.suomussalmi.fi/fi/matkailu/suomussalmen-sotahistoria/>

³⁴⁸ Sodankulusta ja tavoista Kainuussa lisää esim. Heikkinen 1986, 265 – 269.

³⁴⁹ Sotasampo.fi -tietokanta.

5.2. Siirtolaisten elämää

Hannan lähtö Amerikkaan tapahtui siirtolaisuusaallon loppuvaiheessa. Pohjois-Amerikkaan lähdettiin paremman elämän toivossa, ja siirtolaiset mielellään antoivatkin kuvan elämän autuudesta suuressa lännessä, varsinkin vuosisatojen vaihteessa. Tosiasiassa elämä siellä saattoi olla kovinkin kurjaa ja niukkaa. Siirtolaisen matka uuteen maailmaan kesti kauan senaikaisilla laivoilla. Laivat olivat karuja, varsinkin, kun siirtolaiset joutuivat vähine varoineen matkustamaan alemmissa luokissa vailla mukavuuksia.³⁵⁰ Vaarojakin lähtemisessä oli, sillä pari tuhoisaa laivaonnettomuutta tapahtui juuri Hannan lähdön aikoihin. Melko tasan kaksi vuotta aiemmin Titanic oli törmännyt jäävuoreen. Vuoden 1914 toukokuussa noin 70 kotimaan paluumatkallaan ollutta suomalaissiirtolaista menehtyi kanadalaisen laivan törmättyä norjalaiseen hiililaivaan³⁵¹.

Hanna ja Adam olivat sillä tavalla epätyypillisiä siirtolaisia, etteivät he näyttäisi kuuluneen yhteenkään seuraan tai yhdistykseen, joita siirtolaiset innokkaasti perustivat. Amerikansuomalaisten elämää on dokumentoitu laajasti ja internetissä on monia tietokantoja, joista voi etsiä henkilöiden tietoja, kuten kuulumista yhdistyksiin. Mistään ei kuitenkaan ole pitkällisistä etsinnöistä huolimatta löytynyt jälkiä heistä. He eivät ehkä kuuluneet edes seurakuntaan, sillä avioliittoon vihkimisenkin hoiti tuomari. Avioitumisensa jälkeen Hanna ja Adam asettuivat seuraaviksi vuosikymmeniksi Michiganin osavaltion Waynen maakunnan Detroitin kaupunkiin. Vuoden 1920 tammikuussa tehdyn väestönlaskennan mukaan he asuivat kaksin Detroitin 4. kaupunginosassa vuokralla.³⁵² Sieltä he ovat muuttaneet omaan taloonsa Proctor Streetille joskus ennen vuotta 1923, sillä kun Adamin veljet saapuivat tuona vuonna, heidän ”vastaanottajansa” oli Adam, osoitteenaan 5964 Proctor Street.³⁵³ Siellä he asuivat edelleen vuonna 1930. Kodin arvo oli 1000 dollaria. Tämä vuonna 1920 rakennettu talo on pystyssä edelleen, tosin voitaneen olettaa, että se on vuosien saatossa kokenut remontteja ja kenties laajennuksiakin. Nykyään talon arvo on noin 35000 – 60000 dollaria. Ainakin nykyään talo on valkoinen, seinät puuta ja katto piettyä huopaa. Kerroksia on kaksi ja neliöitä noin 140, tontin ollessa vain sata neliötä suurempi. Muutama porraskelma antaa kadulle päin ja pientä pihaa kiertää korkeahko aita.³⁵⁴ Joskus censusista löytyy varsin yllättäviäkin tietoja ihmisten elämästä. Vuoden 1930 väestönlaskentadokumentista selviää, ettei Lahdilla ollut radiota.

³⁵⁰ Sariola 1982, 15 – 16.

³⁵¹ Tuominen 1999.

³⁵² Census 1920

³⁵³ SOLEIF, Passenger records, Ship manifests.

³⁵⁴ 5964 Proctor St., trulia.com.

Kun Adamin kaksi veljeä, Taavetti ja Eljas, saapuivat Detroitiin, hekin muuttivat etunimensä amerikkalaisemmiksi, ollen David ja Ellis. Myös ainakin David käytti sukunimeä Lahti. Vuonna 1930 David, 38 vuotta, ja Ellis, 28 vuotta, asuivat Lahtien kanssa. Tuolloin 40-vuotias Hanna ei käynyt työssä kodin ulkopuolella, mutta Adam ja Ellis työskentelivät Fordin autotehtaalla. Adam oli tuolloin 43-vuotias. 10 vuotta aiemmin Adam oli ollut työssä nappitehtaalla³⁵⁵, nyt masinistina Fordilla. Ellisin toimi oli ”vain” työntekijä. David ei ollut työssä.³⁵⁶ Ford oli yksi edistyksellisemmistä yhtiöistä, mitä tulee työaikoihin ja palkkoihin. Työelämäntutkijat viittaavat usein Henry Fordiin, joka totesi työajan lyhentämisen lisäävän tuottavuutta. Ford oli jo vuonna 1914 ottanut käyttöön kahdeksantuntisen työpäivän ja viiden dollarin vähimmäispalkan.³⁵⁷

Väestönlaskennassa vuodelta 1940 Lahtien sukunimi on nyt virallisesti vaihtunut Bayksi. Adam ja Hanna asuivat 4.4.1940 edelleen talossaan Proctor Streetillä. Hannan nimi tosin on väärin ja kirjattu Heleniksi, mutta on syytä olettaa, että se on vain kirjurin virhe, sillä muut tiedot täsmäävät. Hanna on 49-vuotias ja edelleen hoitaa Bayiden omaa taloutta. Adamin veljet eivät enää majoitaneet Bayn talossa, mutta vuokralaiseksi on merkitty David Niemi. Ensimmäinen oletin, että se on Adamin veli David, mutta ikä ei täsmää. Tämä David on dokumentin mukaan jo 56-vuotias, kun Adamin veljen ikä olisi vasta 48 vuotta. Dokumenttiin merkitty David sekä tuolloin 53-vuotias Adam Bay olivat työssä autotehtaalla. David teki 40 tuntista työviikkoa, 51 viikkoa vuodessa. Palkkatulot ilmoitettiin omassa sarakkeessaan, johon tuli merkitä viimeisimpien 18 kuukauden tulot edelliseen vuodenvaihteeseen asti. Vertailun vuoksi todettakoon, että metallityöntekijä David oli tienannut 1409 dollaria. Adam sen sijaan teki 32 tuntista viikkoa, 46 viikkoa vuodessa. Hänen palkkatulonsa olivat 1380 dollaria, jonka lisäksi hän sai muita tuloja yli 850 dollaria.³⁵⁸ Edellä mainitun David Niemen henkilöllisyys jäänee mysteeriksi. Hän saattoi olla Adamin veli tai sitten aivan eri henkilö. Adamin veli David kuoli todennäköisesti 3.6.1951 Amerikassa. Hän käytti tuolloin nimeä David Lahti.³⁵⁹ Veli Ellis palasi takaisin Suomeen.³⁶⁰

Hannan arjesta en ole onnistunut löytämään mitään yksityisiä tietoja. Hän on asiakirjojen sivuilla se *aukko*, josta Miettinen väitöskirjassaan kirjoittaa. Hanna on olemassa asiakirjojen todellisuudessa vain vaimona ja kotirouvana, suhteessa mieheensä. Hän ei tietävästi osallistunut aatteelliseen toimintaan eikä ollut seura-aktiivi. Hänen arkensa Yhdysvalloissa vaikuttaisi keskittyneen kotiin ja

³⁵⁵ Census 1920.

³⁵⁶ Census 1930.

³⁵⁷ Ks. esim. Järvilehto 2015.

³⁵⁸ Census 1940.

³⁵⁹ U.S., Social Security Applications and Claims Index, 1936-2007.

³⁶⁰ Sähköpostikirjeenvaihto Anna-Riitta Jyrkisen kanssa syksyllä 2021. Jyrkinen on Loikaisten sukua.

yksityiseen elämänpiiriin. Adamin kuoltua hän on jäänyt edelleen Yhdysvaltioihin, joten hänellä on täytynyt olla siellä ystäviä ja tukiverkosto. Seuraava merkintä Hannasta löytyy vuodelta 1963, jolloin hän on asioinut viranomaisen kanssa. Kyseessä on arkistosarja SS-5 -hakemuksista. SS-5 -sarja viittaa sosiaaliturvatunnushakemuksiin, joissa voi olla kyse esimerkiksi muutoksista henkilötietoihin. Hannan sukunimi on nyt kirjattu Kariksi, mutta syntymäaika ja vanhempien nimet varmistavat, että kyseessä todella on Hanna.³⁶¹

Siitä, mitä Hannalle tapahtui Adamin kuoleman jälkeisinä vuosina, ei ole löytynyt mitään tietoja. Jossakin hän on tavannut toisen aviomiehensä Henry Karin, joka oli alkuperäiseltä nimeltään Heikki Karhunen. Heikki oli syntynyt Iisalmessa vuonna 1891.³⁶² Henryn vaiheista ei ole sen enempää tietoa, kuin että hän oli naimisissa Ida Karhusen (1884–1968) kanssa ja heille syntyi tytär vuoden 1924 elokuussa.³⁶³ Samana vuonna Henry oli kuitenkin jo tammikuussa lähtenyt Hangosta Kanadaan, päämääränään St. Johnin kaupunki New Brunswickissä lähellä Yhdysvaltojen rajaa.³⁶⁴ Näyttää siltä, että Henry oli suunnitellut lähtöä jo aiemmin, sillä hän on hakenut passia Amerikkaan jo vuonna 1911, mutta matkustustietoja ei löydy, joten matka on voinut jäädä tekemättä.³⁶⁵ Vuosien 1923-24 matkustaja- ja rajanylityslistat ovat Kanadan arkistossa puutteelliset. Tiedetään, että Henry meni Kanadaan jo vuonna 1924, mutta hän näyttää käyneen Suomessa ainakin kerran sen jälkeen. Vuoden 1929 elokuulta löytyy merkintä, että Heikki Karhunen on saapunut Drottningholm-laivalla Kanadan Nova Scotiaan, Halifaxiin. Henry on siis ainakin kerran käynyt Suomessa ja todennäköisesti tavannut pienen tyttärensä.³⁶⁶

Aluksi luulin, että Hannah ja Henry Kari avioituivat 2. huhtikuuta 1962,³⁶⁷ mutta päivämäärä olikin ilmeisesti se, jolloin he ostivat yhteisen kotinsa Floridassa. He asuivat Floridan Palm Beachillä Lake Worthissa osoitteessa 926 South L Street.³⁶⁸ En tiedä missä he olivat tavanneet ja olivatko he saapuneet Floridaan yhdessä, mutta Hannan muuttoon saattoi olla toinenkin vaikutin. Kun Hanna sai Yhdysvaltojen kansalaisuuden vuonna 1931, oli hakemuksen todistajina Aino Komula ja Andrew J. Komula Detroitista.³⁶⁹ Komulat asuivat sittemmin Lantanassa Palm Beachillä, ainakin vuodesta 1966

³⁶¹ AAD, Application (SS-5) Files, 1936 – 2007.

³⁶² Iisalmen maaseurakunta syntyneet 1889-1892 (MKO64-70), 1140.

³⁶³ Nämä tiedot löytyvät maksullisista sukututkimuspalveluista: geni.com ja myheritage.com.

³⁶⁴ SHO, Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892-1960.

³⁶⁵ KA, Lääninhallitusten ja kaupunkien maistraattien passiluettelot 1890-1920.

³⁶⁶ Library and Archives Canada, Passenger Lists and Border Entries, 1925 – 1935 -Nominal Indexes. Item: Heikki Karhunen.

³⁶⁷ Päivämäärä löytyy lakitoimiston laatimasta asiakirjasta, jolla Henry todistaa, että asunto oli avioparin yhteinen ja että hän voi myydä sen Hannan kuoltua. Affidavit, 4.3.1974, oris.co.palm-beach.fl.us.

³⁶⁸ Ibid.

³⁶⁹ Michigan, Eastern and Western Districts, Naturalization Records, 1837-1993.

lähtien.³⁷⁰ Ehkäpä Komulat houkuttelivat Hannan lähtemään Michiganista Floridaan tai toisin päin. Toisaalta, tietoja Komuloiden Floridaan saapumisvuodesta ei ole löytynyt. Uusimman satavissa olevan väestönlaskennan mukaan Hanna ja Henry olivat naimisissa jo keväällä 1950 ja asuivat jo tuolloin Floridassa.³⁷¹ Tietoja avioliiton solmimisesta ei kuitenkaan ole löytynyt. Hanna on toki voinut lähteä Detroitista Floridaan yksinkin, mutta se tuntuu kovin erikoiselta. Hanna oli ollut kotirouvana ainakin yli 25 vuotta. Hän oli huolehtinut taloudesta miehen käydessä työssä. Lapsia ei ollut, mutta elämä on silti rajoittunut pitkälti kotiin ja yksityiseen elämänpiiriin. Kenties hänen ystäväpiirinsä oli laaja ja sosiaalinen elämänsä vilkasta, mutta lähteitä tästä ei ole. Elämänmuutos ja asuinpaikanvaihdos lähes kuusikymppisenä vaikuttaa varsin radikaalilta ratkaisulta, mutta toisaalta, olihan Hanna lähtenyt aikoinaan yksin Amerikkaankin, joten ehkä hän oli rohkea ja kokeilunhaluinen luonne. Detroitissa oli myös amerikansuomalainen yhteisö, vaikka tunnetumpia suomalaisalueita Michiganissa ovat mm. Hancock ja Ironwood. Kenties Hanna tapasi Henryn jossakin Finnish Haalin tapahtumassa tai sitten Floridassa, jossakin vastaavassa yhteisöllisessä yhteydessä.³⁷²

5.3. Erikoinen tavallinen

Useasti tämän tutkimuksen aikana olen pysähtynyt pohtimaan, miten tavallisuus määritellään. En tiennyt suvussani tapahtuneen mitään erityistä, joten oletin kaikkien sisarusten olleen ”tavallisia”. Erityisesti Hannan ja Elinan vaiheita selvitettyäni ymmärsin, että tavallisuutta on hyvin monenlaista. He olivat tavallisuudestaan huolimatta myös melko epätyypillisiä ihmisiä omassa joukossaan. Aapeli, josta virallisiin lähteisiin on kertynyt ehkä vähiten tietoa, yllätti lopulta melkoisesti, sillä hänestä paljastui aivan uusi puoli tutkimukseni loppuvaiheilla. Löysin Sotkamon kunnan kotiseutuarkistosta sattumalta hänen kuvansa. Kuva oli yhdessä laatikossa, johon oli arkistoitu Heikki Turusen yksityiskokoelman³⁷³ valokuvia ja sen taakse oli kirjoitettu *Alangon talon isäntä ”hevostohtori” Sotkamon Ylisotkamon Aapeli Piirainen.*³⁷⁴ Tuon kuvan avulla pääsin yhteyteen Aapelin jälkipolvien kanssa. Monet hänen lapsenlapsenlapsistaan kertoivat, että Aapeli-ukki oli ollut jonkinlainen poppamies tai ainakin osannut monia ihmeellisiä asioita, kuten laskea verkot järveen tai tunnistaa rahat, vaikka oli sokea. Tarinoiden mukaan hän oli sokeutunut katsottuaan auringonpimennystä

³⁷⁰ Affidavit, 31.12.1979, oris.co.palm-beach.fl.us.

³⁷¹ Census 1950.

³⁷² Suomalaisen yhteisöistä Yhdysvalloissa lisätietoa esim. Finnish American Heritage Center.

³⁷³ Kotiseutuihmisenä tunnetun henkilön erittäin kiinnostava yksityiskokoelma, joka nykyään on kotiseutuarkistossa.

³⁷⁴ Turunen, Heikki, valokuva vuodelta 1935, Ea: 59, Sotkamon kotiseutuarkisto.

paljain silmin.³⁷⁵ Aapeli oli ollut eräänlainen kansanparantaja, joka oli hoitanut eläimiä, erityisesti hevosia. Sain myös tietää, että Aapelia oli haastateltu näiden taitojen vuoksi. Haastattelu löytyikin Sotkamon kotiseutuarkistosta nimellä *Konitohtorin haastattelu*. Se on todennäköisesti tehty joskus 1950-luvun lopulla. Arkistoa järjestänyt henkilö kertoi, että alun perin äänite oli ollut kelanauhurin kelalla, joita oli ollut sekalainen kasa yhdessä laatikossa. Sieltä ne oli pelastettu talteen ja digitoitu.³⁷⁶ Haastattelussa Aapeli viittaa asuneensa aiemmin Kuvalahdessa. Kyseisessä talossa syntynyt Kari Piirainen kertoi minulle, että Aapeli oli asunut Kuvalahdessa vaimonsa Reetan kuolemaan saakka, ja muuttanut siitä poikansa luokse Alankoon.³⁷⁷ Reeta kuoli vuonna 1954 ja Aapeli vuonna 1965, joten haastattelun täytyy olla tehty niiden vuosien välillä.³⁷⁸

Aapeli oli kansanparantaja, joka auttoi ja paransi eläimiä. Hän oli tärkeä apu monille yhteisön jäsenille, sillä kotieläimiä oli joka talossa eikä niitä haluttu menettää. Eläinlääkärien määrä Suomessa oli vielä 1800-luvulla muutaman kymmenen luokkaa ja 1950-luvullakin vain noin 300.³⁷⁹ On siis ilmeistä, että Aapelin kaltaisille parantajille oli tilausta, vaikka esimerkiksi karjakotkin olivat saaneet koulutuksessaan taitoja eläinten sairauksien hoitoon³⁸⁰. Monenlaisia amatöörejä toimi eläinten sairauksien hoitajina, eivätkä he aina saaneet puoskaria parempaa nimitystä. Eläinlääkärikunta oli 1900-luvun alussa varsin arvonsa tuntevaa, ja puoskari-nimitystä käytettiin myös sellaisista parantajista, jotka olivat saaneet edes jonkinlaista koulutusta.³⁸¹ Vastakkain asetteluun ”puoskarien” ja eläinlääkäreiden välillä viittasi myös Aapeli, kertoessaan usein ”siivonneensa hevosten suita” ja parsineensa niitä kymmenittäin eläinlääkärien jäljiltä. Useampaan otteeseen hän myös kertoi rauhoitelleensa ihmisiä, ettei eläinlääkäriin hakemisella ole kiire. Hän on myös joutunut hoitamaan eläimiä, joita eläinlääkäri on tuloksetta hoitanut ja aiheuttanut vain pahemman tilan eläimelle. Eläinlääkärien työtavoista hän esittää kritiikkiä ja antaa neuvoja paremmista menetelmistä. Hevosien suuta siivottaessa täytyy hevonen kaataa ja käyttää viilaa, ei seisottaa tai käyttää keinona lyömistä. Aapeli muistelee myös hieman mitelleensä taitojaan eläinlääkäriin kanssa, joka ei saanut lääkkeitä annettua hevoselle, mutta Aapeli sai.

³⁷⁵ Näistä asioista minulle kertoi muiden muassa Kari Piirainen sähköpostissaan 13.3.2022. Häneltä sain ensin myös osan haastattelusta kuunneltavakseni.

³⁷⁶ Sotkamon kotiseutuarkisto. Digitoitu haastattelutiedosto on hallussani.

³⁷⁷ Kari Piiraisen sähköposti 13.3.2022.

³⁷⁸ Sotkamo rippikirja 1951 – 1960; Aapelin kuolinilmoitus.

³⁷⁹ Helminen 2013, 30.

³⁸⁰ Vertaa esim. Vinha-Mustonen 17 – 18, 26 – 27. Myös Siirtolan naapurissa kerrotaan asuneen karjakon, joka osasi hoitaa eläinten sairauksia.

³⁸¹ Helminen 2013, 111.

Aapeli käytti varsin maalaisjärkisiä metodeja, joissa puuttuminen tai operointi oli vähäistä. Kuitenkin hänen keinovalikoimassaan oli myös esimerkiksi 'lääkeaineita', joiden teho oli selkeästi uskomuksellinen. Hevosen halvausta (myös tunnettu nimellä ammus) hän hoiti lääkkeellä, joka valmistettiin ruudista, vaskeista³⁸², erityisistä jauhoista ja pääskysenpesästä. Lääke oli tekijänsä mukaan hyvin yksinkertainen ja harmiton, mikäli vaiva olisikin ollut joku muu kuin luultiin. Aapeli sanoi lääkettään myös vastamyrkyksi. Halvauksella tarkoitettiin jotakin sellaista sairautta tai kohtausta, jossa hevosen luut, lihakset tai suolisto menevät rikki. Vammat ovat sisäisiä, eivätkä näy ulospäin, mutta nahan alle tulee jopa reikiä. Kuitenkin halvautumiseen voi liittyä jokin salamaniskunkaltainen tapahtuma, jossa vaikkapa hevosen varuste (esim. aisa tai luokki) rikkoutuu ilman näkyvää aiheuttajaa. Tästä tulee ammus-nimitys, jossa jokin ampuu jotakin rikki. Myös nimitystä noidannuoli on käytetty. Aapeli pohti haastattelussa, että mikä kumma se halvaus lopulta on, ja päätyi toteamaan, ettei sille vielä ole selitystä löydetty, vaikka ” [...] *tutkii maalima ja viissaat, jotta mistä se oikein johtuu. Van nuin saattasi näin tyhmä ajatella, että se on niinku salma.*” Mielenkiintoinen sattuma, että Aapelin sanomana on säilynyt samansuuntainen päivittely kuin siskonsa Elinan säilyneessä kirjeessä.³⁸³

Hevoselle saattoi myös tulla ruokamyrkytys, esimerkiksi homehtuneen ruoan seurauksena. Ruokamyrkytystä hän kuvailee siten, että siinä hevosen jalat muuttuvat jäykiksi ja kavioiden lähelle sekä muualle raajoihin tulee pientä turvotusta. Yhtä tällaista tapausta hän kuvailee haastattelutallenteella näin:

No minä sieltä lähin, se oli pyhäuamu sitte. Lähin, ja minä sitte sanoin, että tuohan tallista ulos se, että minä katon minkälainen se on. Se sano, että eipä se piäse tallista poes, että se on nii jäökkä. Minä sanon, että noo, sillonhan se ei oo mittään vaella, kun se on, tuota, se kun on niin jäökkä. Minä menin sinne talliin ja minä kahtelin. Minä sanoin, että elähän hättäele nyt elläinlääkärinä hakkuun, että meehän aja eukkosi ylös ja käske lypssee vaen paras lehmä. Minä kun tiesin, kun ne marraskuussa oli kotikasvattanu, niin ne juotti sille maitovesiä, että se juopi. Ja se lähti, ja tuota, lypsivät sen lehmän ja sen maetosankon annettiin juua, ja minä sanon, että elähän nyt hättäile ennen ku päivälypsystä toesen kerran annetaan. [...] Iltasella persettä syyti³⁸⁴ tamma jo tuossa Nurmessa. Se on kyllä se vastalypsetty maito, se kehrejjää poes hevosesta sen ruokamyrkytyksen.

Aapelilla oli konstinsa erilaisiin tilanteisiin, oli kyse sitten poikimisesta tai sairaudesta. Hevosten lisäksi hän oli hoitanut lampaita ja lehmiä. Hänen kertomuksestaan käy ilmi, ettei hän halua aiheuttaa kipua eikä käyttää raakoja menetelmiä. Hän vaikuttaa varsin ylpeältä osaamisestaan, muttei

³⁸² Kenties vaskeilla tarkoitettiin kuparia.

³⁸³ Katso sivu 60.

³⁸⁴ Tarkoittaa todennäköisesti, että siis hyppi potkien takajaloillaan ilmaa, ilakoi.

kuitenkaan ylimieliseltä. Hän ei kehuskele taidoillaan, vaan enemmänkin vain antaa ymmärtää, että kaikenlaista on tullut nähtyä: ”*että tämmösiähän minä nyt tiän*”. Arviot hoitoa vaativien tilanteiden syistä hän selittää järkeillen ja kokemuksiin perustuen. Monia asioita hän kertoo oppineensa tarkkailemalla, koska ”*sen verran oon ollu typerä, että pikkusen utelias koko ikäni*”.

Haastattelu on koostettu kahdesta eri osuudesta, joiden välistä puuttuu jonkin verran puhetta. Säilynyt tallenne myös alkaa ja loppuu ikään kuin kesken, joten ilmeisesti se on ollut pidempi alun perin. Säilyneen osuuden pohjalta voi kuitenkin saada vihjeitä Aapelin ajattelusta ja luonteesta. Ehkä hän olisi halunnut eläinlääkäriksi, kuka tietää. Korkeakoulutus ei ollut todellinen vaihtoehto Aapelille, mutta hänestä olisi ehkä ollut eläinlääkäriksi. Tosin eläinlääkäreitä ei vielä hänen nuoruudessaan edes koulutettu Suomessa, mutta yksi hänen aikalaisistaan oli alan uranuurtaja Suomessa.³⁸⁵ Aapeli päätyi kuitenkin työskentelemään eläinten parissa ilman muodollista koulutusta. Kenties hänen uteliaisuutensa ja auttamisenhalunsa aiheuttivat sen, että hänestä tuli jossain määrin tunnettu paikallinen ”hevostohtori”. Haastattelussa hän ei anna ymmärtää halunneensa eläinlääkäriksi, mutta viittaa heihin usein. Kansanparantajan tai poppamiehen apuun on varmasti usein turvaututtu, mutta tuskin ihan jokaisesta siihenkään toimeen on ollut. Parantajana toimiminen on kenties tyydyttänyt Aapelin ammatillisia ambitiesia, joihin hänellä ei muutoin ollut mahdollisuutta suuntautua. Lähtökohdat olivat koulutuksen suhteen kaikin puolin mahdottomat. Tietoa ei ole, oliko Aapeli koskaan käynyt mitään muuta kuin rippikoulua, mutta ainakaan oppikouluun asti hän ei ole päässyt. Nuorena avioituminen ja sitoutuminen perhetilaan kertovat, ettei hänellä ollut sellaista paloa maailmalle kuin kahdella sisarellaan. Kuitenkin hän on jotenkin päätenyt tähän erityiseen, joskaan ei täysin epätavanomaiseen toimeensa. Vastaavanlaisia poppamiehiä on ollut muitakin, mutta Aapeli oli siten erityinen, että hän avoimesti kertoi parannuskonsteistaan. Usein vastaavat ”tietäjät” saattoivat toimittaa lääkitsemisen muiden näkemättä, salaillen.³⁸⁶

³⁸⁵ Helminen 2013, 29. Helmisen väitöskirja käsittelee Rainer Steniusta.

³⁸⁶ Vinha-Mustonen 1999, 121.

6. MITÄ JÄÄ MEISTÄ JÄLKEEMME

Etsin, vaikken välttämättä löydäkään, mutta etsin kuitenkin, ja samalla tiedon määrä kasvaa. Tiedon määrä kasvaa tai tietämättömyyden loppumaton alue kapenee aavistuksen verran yhdestä reunastaan.³⁸⁷

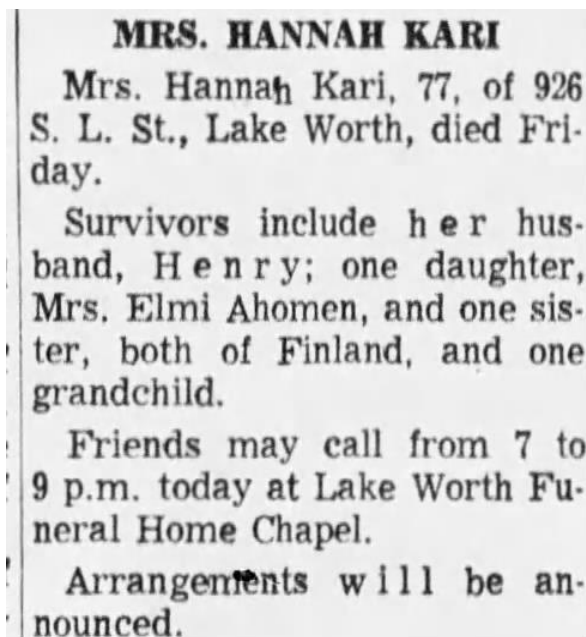
Tutkimukseni alussa tiesin sisaruksista melko vähän, osasta en yhtään mitään. Se, miksi juuri he valikoituivat tutkimukseni kohteiksi, johtui varmaankin pelkästään sukulaisuudestamme. En ollut koskaan tavannut heistä yhtäkään, olivathan kaikki kuolleet jo ennen syntymääni. Jokin läheisyys ja yhteenkuuluvuuden tunne kuitenkin vetivät minua kohti tätä aihetta. Halusin kertoa heidän tarinansa, vaikken tiennyt millainen se tulisi olemaan, sillä en vielä tiennyt mitä he olivat elämässään tehneet. Relationaalisuutta, ihmisten suhdetta toisiinsa, voidaan pitää biografiaa määrittävänä asiana. Relationaalisuus ilmenee monin eri tavoin, joista yksi on biografian kirjoittajan suhde tutkimuksen kohteeseen, toinen tutkittavan henkilön suhde ympäristöönsä. Tiedostan, että on minusta lähtöisin, mistä näkökulmasta heitä lähestyn ja mitä heistä kerron tai mitä asioita painotan. Tässä tutkimuksessa myös kuviteltu yleisö oli usein mielessäni: mietin, miten tutkielmani lukija suhtautuu kertomukseeni ja miten tietoisuus yleisöstä ohjaa tutkimustani.³⁸⁸ Kirjoittaessani havahtuin monta kertaa myös pohtimaan, onko tämä tutkimus minun tarinani, tapani jäsentää sitä mistä tulen ja mikä on oma taustani.

Sisarusten elämästä jäi pimentoon paljon sellaista, minkä olisin halunnut löytää. En esimerkiksi tiedä varmaksi, miltä kaikki sisarukset näyttivät. Emilistä, Aapelista ja Elinasta löytyi useampi valokuva, mutta Hannasta ja Mantasta ei. Aapelin tyttäreille kuuluneesta albumista löytyi lopulta kaksi kuvaa, joista toisessa epäilen olevan Hannan ja toisessa Mantan, mutta varmuutta ei ole. Erityisesti Hannan vaiheiden selvittäminen oli pitkällinen projekti ja vaati useita yrityksiä, joista monet eivät johtaneet mihinkään. Välillä mietin, olenko liian lähellä tutkimuskohteitani, haluanko tuntea heidät vai tietää heistä kaiken? Jill Lepore on pohtinut biografian ja mikrohistorian suhdetta artikkelissaan *Historians Who Love Too Much*, jossa hän toteaa, että mikrohistorian kirjoittaja ei samalla tavalla eläydy tutkimuksen kohteensa elämään kuin elämäkerran kirjoittaja, vaan pikemminkin toimii tuomarin tai salapoliisin tavoin yrittäessään selvittää kohteensa vaiheet mahdollisimman tarkasti. Itse tasapainottelin molempien näkökulmien välillä: yhtäältä tunsin yhteyttä tutkimuskohteisiini ja halusin oppia tuntemaan heidät, toisaalta halusin vain selvittää mysteerin etsimällä tietoja välillä

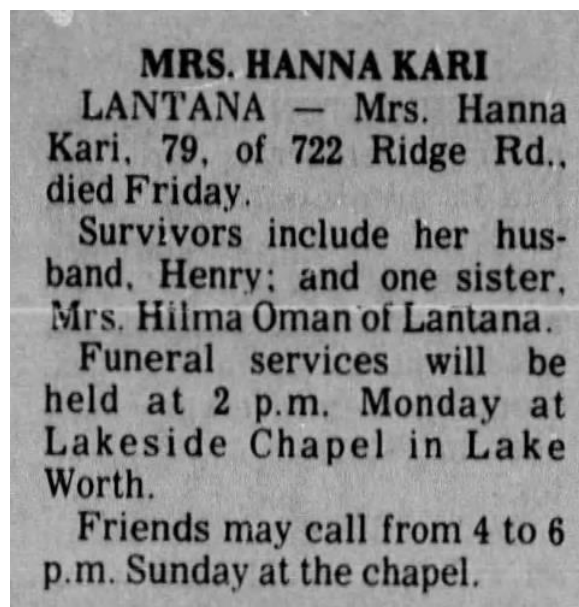
³⁸⁷ Kortelainen 2002, 405.

³⁸⁸ Leskelä-Kärki 2014, 266 – 267.

hyvin vimmaisestikin. Tärkein ja isotöisin selvitettävä minulle oli Hannan elämä. Etsimisen, johtolankojen yhdistelemisen, sattumien ja jopa hieman onnekkaiden vaiheiden jälkeen Hannan kohtalo selvisi. Floridassa kuoli Hannah Kari helmikuussa 1968 ja Hanna Kari tammikuussa 1969. Floridassa asuneet Hannat³⁸⁹ olivat paitsi kaimoja, myös lähes saman ikäisiä ja molempien aviomies oli nimeltään Henry.³⁹⁰ Toisin kuin Michiganissa, Floridassa kuolintodistuksia on helpompi saada nähtäväksi internetin kautta. Syntymäaika vahvisti, kumpi Hannoista oli etsimäni. Saatuaani varmistuksen, että kyseessä oli etsimäni Hanna, tilasin tuon todistuksen myös postitse Floridasta.

MRS. HANNAH KARI
Mrs. Hannah Kari, 77, of 926 S. L. St., Lake Worth, died Friday.
Survivors include her husband, Henry; one daughter, Mrs. Elmi Ahomen, and one sister, both of Finland, and one grandchild.
Friends may call from 7 to 9 p.m. today at Lake Worth Funeral Home Chapel.
Arrangements will be announced.

MRS. HANNA KARI
LANTANA — Mrs. Hanna Kari, 79, of 722 Ridge Rd., died Friday.
Survivors include her husband, Henry; and one sister, Mrs. Hilma Oman of Lantana.
Funeral services will be held at 2 p.m. Monday at Lakeside Chapel in Lake Worth.
Friends may call from 4 to 6 p.m. Sunday at the chapel.

Kuva 4: Kaksi Hannaa ja Henryä. Kuvien lähdetiedot viitteessä 390.

Hannah ja Henry ehtivät olla naimisissa parikymmentä vuotta. Rouva *Hannah* Kari kuoli perjantaina 16.2.1968 valtimonkovettumatautiin noin kello kolmelta aamuyöstä. Hän oli kuollessaan 77-vuotias.³⁹¹ Hautajaiset järjestettiin maanantaina 19. helmikuuta. Kaipaamaan jäivät aviomies Henry ja tämän tytär, sisko Suomesta ja lapsenlapsi. Lapsenlapsella saatetaan tässä tarkoittaa Hannan siskon lasta tai Henryn tyttären lasta³⁹². Yhteys Emil-veljeen oli joko katkennut tai sitten tämä oli leskelle täysin tuntematon. Jokseenkin traagista on myös se, että Henryn Suomeen ”jättämä” entinen vaimo

³⁸⁹ Tutkimani Hannah ja Henry asuivat todella Floridassa jo 1950 väestönlaskennan aikaan (vrt. viite 371), sillä tämä toinen pariskunta asui silloin vielä Illinoisissa.

<https://1950census.archives.gov/search/?state=IL&county=Lake&ed=49-166#.YIG5JHR-4Ko>.link.

³⁹⁰ The Palm Beach Post, 17.2.1968, 27; The Palm Beach Post 1.2.1969, 3. [newspapers.com]

³⁹¹ Certificate of Death, oris.co.palm-beach.fl.us. Paperinen kopio tekijän hallussa.

³⁹² Lehti-ilmoitus/kuva 4. Olen tämän tutkimusprosessin aikana saanut yhteyden Henry Karin lapsenlapsen, joka hänkin on erittäin kiinnostunut tutkimaan sukunsa vaiheita.

Ida kuoli vain 3 päivää Hannan hautajaisten jälkeen³⁹³. Vuonna 1974 Henry myi Lake Worthin asunnon.³⁹⁴ Henry menehtyi ollessaan 84-vuotias.³⁹⁵

Hanna oli oman tiensä kulkija, eräänlainen *free spirit*, niin kuin amerikansuomalaisesta voisi sanoa. Hän ei jäänyt synnyinseudulle eikä sopinut siihen muottiin, mikä hänen kaltaisilleen maaseudun naisille oli varattu. Hän osasi unelmoida ja toteuttaa aikeensa. Vaikka siirtolaiseksi lähteminen (tai aikominen) oli melko tavallistakin, kuului hän silti siihen vähemmistöön, joka todella lähti – eikä tullut takaisin. Hän ei nähtävästi ollut siinä mielessä tavallinen siirtolainenkaan, että olisi elänyt kiinteästi siirtolaisyhteisössä. Hannan elämässä avautui mahdollisuus lähtöön, ja hän tarttui siihen. Kukapa tietää, kuinka kovasti hän joutui valintansa eteen taistelemaan vai kävikö se helposti. Hannalta ei jäänyt jälkipolvia, jotka voisivat kertoa hänen tarinansa.

Elina kuoli Kouvolassa vuonna 1984, yli 98-vuotiaana, tyttärensä luona. Tämä sukuhaara päättyi vuonna 2007, kun tytär kuoli 92-vuotiaana. Elinakin teki omat ratkaisunsa ja pyrki elämässä aina eteenpäin, kaikista vaikeuksista ja vastoinkäymisistä huolimatta. Jotenkin Elinasta jää päällimmäisenä mieleen, että hän näki aina mahdollisuuksia siellä, missä muut ehkä olisivat voineet nähdä ongelmia. Hänen vaiheidensa kautta hahmottuu kuva tarmokkaasta, sitkeästä ja luovasta ihmisestä, joka osasi aina valita uuden tien edellisen päättyessä. Hän piti todennäköisesti tiiviisti yhteyttä sukulaisiinsa ja säilytti yhteyden kotiseutuunsa, vaikka muuttikin kauas. Silti hänenkään tarinaansa ei ole enää kukaan jälkeläinen kertomassa. Sisaruksista suku jatkuu siis vain Aapelin sekä Emilin jälkeläisten kautta.

Aapeli kuoli vuonna 1965, ollen hänkin jo iäkäs, 84-vuotias. Aapeli oli pyytänyt kuolinpäivänsä aamuna pojanpoikaansa lämmittämään saunan ja saunottamaan hänet. Saunan jälkeen, puhtaat vaatteet puettuaan hän oli mennyt sänkyynsä makaamaan ja nukahtanut pois.³⁹⁶ Emil kuoli vuonna 1980 ja Aino vuonna 1996. He olivat käytännössä eronneet 1960-luvun lopulla. Eron jälkeen Emil jäi asumaan Siirtolaan, josta kaikki lapset olivat jo lähteneet maailmalle. Emil sai lopulta houkutelua poikansa perheineen takaisin Siirtolaan tilaa jatkamaan, hän itse jäi syytingille. Maaseudulta pois oli kuitenkin käynnissä kova muuttoliike ja myös Piiraiset muuttivat 1970-luvulla taajamaan, Emil mukanaan. Siirtola säilyi kesäpaikkana ja on olemassa edelleen. Nyt talo on kauan ollut autio,

³⁹³ Geni.com.

³⁹⁴ Warranty Deed, 25.2.1974, oris.co.palm-beach.fl.us.

³⁹⁵ Florida State Death Records (index), Florida Department of Health, Office of Vital Records. archives.com.

³⁹⁶ Aapelin pojanpojanpoika Kari Piirainen kertoi 13.3.2022.

rapistunut ja aika sen sisällä pysähtynyt. Vanhat tavarat ja kalusteet kertovat menneistä vuosikymmenistä ja elämästä, joka talon joskus täytti. Aapelin ja Emilin näen mielessäni sinnikkäinä ja rauhallisen päättäväisinä ihmisinä, persoonina, jotka eivät turhia hätäilleet, vaan antoivat elämän kuljettaa. He eivät suikaan ajahtineet elämässään, mutta eivät liioin etsineet erikoisempia polkuja. Heille oli sukupuolensa vuoksi varattu useampia – tai ainakin vakaampia – mahdollisuuksia kuin sisarilleen, mutta ehkä juuri siksi he päätyivät elämään elämänsä vähemmin suunnanmuutoksin kuin sisarensa, joiden oli jossain määrin pakko yrittää suuntautua johonkin. Tietynlainen sitkeys ja halu selviytyä elämässä eteenpäin oli varmasti sisaruksista jokaisella sisäänrakennettuna voimana. Neljä heistä eli varsin pitkän elämän. Mantan elämä sen sijaan jäi kesken, päättyen traagisesti juuri silloin, kun se oli kiihkeimmillään.

Lähes jokaisesta ihmisestä jää jokin jälki. Toisten jäljet ovat vain numeroita tilastoissa, toisten paksuja elämäkertoja kirjastoissa.³⁹⁷ Piiraisen sisarusten elämästä jäi jälkeen jotain siltä väliltä. Ne menneisyyden jäljet näkyvät arkistojen dokumenteissa, rippikirjojen sivuilla ja vanhoissa valokuvissa. He elävät muistoissa ja heidät muistetaan valokuvista. Heidän äänensä kuuluu ääninauhalta ja kirjoituksista. Vaikka vain kahdella veljellä on elossa olevia jälkeläisiä, jotka muistavat heidät, eivät siskotkaan silti katoa muistista. Tämä on heidän tarinansa, kuva siitä, keitä he olivat. Silti kuva on epätäydellinen ja rikkonainen, vain paloja siellä täällä. Jäljellä on enemmän kysymyksiä kuin vastauksia, mutta niinhän on elämässä ylipäätään. Jalkovaaran ohitse kulkee edelleen tie ja Hangossa siirtolaisten muistomerkkipatsas seisoo rannalla, josta myös Hanna lähti uuteen elämään. Detroitissa ei ole enää autotehdasta eikä entisenlaista suomalaisyhteisöä, mutta Proctor Streetin talo on olemassa edelleen. Myös Palm Beachin talo on olemassa, vaikei kukaan siellä enää muista sen entisiä asukkaita. Eri puolilla Suomea (ja ulkomaitakin) on ihmisiä, joilla on jokin muisto Aapelista, Elinasta, Mantasta, Hannasta ja Emilistä.

³⁹⁷ Vertaa Corbin 2001, 212.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA)

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat

KO b:48 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat 1895-1895

KO b:81 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Syyskäräjät 1916-1916

KO b:84 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Talvikäräjät II 1917-1917

KO b:85 Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Syyskäräjät 1917-1917

Kajaanin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat

[Tuomiokirjahaku, <https://tuomiokirjat.kansallisarkisto.fi.>]

Ilmoitusasioiden pöytäkirjat 1813-1823

Ilmoitusasioiden pöytäkirjat 1865

Kymen läänin henkikirjat

Jääsken kihlakunta

Henkikirja 1943

Henkikirja 1949

Henkikirja 1959

Henkikirja 1962

Henkikirja 1974

Oulun läänin henkikirjat

Kajaanin kihlakunta

Henkikirja 1825

Henkikirjat 1833 – 1836

Henkikirjat 1860 – 1920

Henkikirjat 1926 – 1928

Viipurin läänin henkikirjat

Henkikirja 1937

[Digitoidut versiot vapaasti saatavissa vuoteen 1920 asti, digihakemisto.net.]

Parikkalan y.m. pitäjän kärjäkunta

Varsinaisten syyskärjät 1930

II yleisen istunnon pöytäkirja, § 197

Seurakunnat

Iisalmen maaseurakunnan arkisto

Syntyneet 1889 – 1892

Jääsken seurakunta

Vihityt 1885 – 1905

Kontiolahden seurakunnan arkisto

Rippikirja 1891 – 1900

Kuolleet 1886 – 1901

Muuttaneet 1880 – 1892

Vihityt 1879 – 1886

Kuhmon seurakunnan arkisto

Rippikirjat 1787 – 1793

Rippikirjat 1826 – 1832

Rippikirjat 1848 – 1854

Rippikirjat 1855 – 1865

Syntyneet 1785 – 1790

Padasjoen seurakunnan arkisto

Rippikirja 1901 – 1910

Parikkalan seurakunnan arkisto

Muuttokirjat 1933

Syntyneet 1913 – 1918

Sotkamon seurakunnan arkisto

Kuolleet 1881 – 1889

Kuolleet 1881 – 1926

Kuolleet 1926 – 1956

Rippikirjat 1815 – 1824

Rippikirjat 1833 – 1840

Rippikirjat 1856 – 1960

Syntyneet 1884 – 1900

Vihityt 1853 – 1880

Vihityt 1889 – 1914

Suonenjoen seurakunnan arkisto

Lastenkirja 1889-1898

Syntyneet 1884-1898

[Sataa vuotta vanhemmat kirkonkirjat saatavissa digitoituina:

[http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/.](http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/)]

Oulun läänin kutsuntapiirin arkisto

Kutsuntaluettelot 1903-1903

[[https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5606247251&aineistoId=1525488528.](https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5606247251&aineistoId=1525488528)]

Sotkamon kotiseutuarkisto

Haastattelutallenne, Konitohtorin haastattelu [Tiedostokopio tekijän hallussa.]

Turunen, Heikki, valokuva vuodelta 1935, Sotkamon kotiseutuarkisto. Ea: 59.

Mauno O. Immosen kokoelma, kuva otettu 13.4.1956.

Sotkamon kunnan arkisto

Kansakoulun päiväkirja 1914 – 1916

Tipasojan piirin oppilasten arvostelukirja vuosina 1894 – 1927

Åbo Akademin kirjaston arkistokokoelmat, käsikirjoituskokoelmat, Turku

Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiö (SHO)

Hangon ja Helsingin satamista lähteneet matkustajat 1892-1960.

[Siirtolaisrekisteri, matkustajaluettelot, [www-tietokanta,](http://www-tietokanta.siirtolaisuusinstituutti.fi)
Siirtolaisuusinstituutti, Turku]

II PAINETUT LÄHTEET

1. Tietokannat

Finlex, finlex.fi

Vuoden 1898 holhouslaki (34/1898.)

Finna, finna.fi

Lappeenrannan museot

Tuntematon valokuvaaja, tiedoston ID 1794346

Valokuva: Viipuri, Linnankatu 35, Viipurin kuvernöörin, maaherran virkatalo eli residenssi.

Joseph Abruzzo, Clerk of The Circuit Court & Comptroller, Palm Beach County, oris.co.palm-beach.fl.us.

Warranty Deed, 25.2.1974

Affidavit, 4.3.1974

Affidavit, 31.12.1979

Access to Archival Databases (AAD), aad.archive.gov.

Application (SS-5) Files, 1936 – 2007

Siirtolaisrekisteri, <https://siirtolaisrekisteri.siirtolaisuusinstituutti.fi>

Lääninhallitusten ja kaupunkien maistraattien passiluettelot 1890-1920.
(Kansallisarkisto)

Katiha, Karjala-tietokantahaku, katiha.xamk.fi

Finnish American Heritage Center, <https://fahc.pastperfectonline.com>

The Statue of Liberty – Ellis Island Foundation (SOLEIF), heritage.statueofliberty.org

Passenger records

Ship manifests

Sotasampo – Talvi- ja jatkosota semanttisessa webissä, sotasampo.fi

Archives, archives.com

U.S., Social Security Applications and Claims Index, 1936-2007

Florida State Death Records (index)

Florida Department of Health, Office of Vital Records

National Archives and Records Administration (NARA)

U.S. Federal Population Census 1920, 1930, 1940

New York State Archives

U.S. New York State Census 1915

1950 Census, Official 1950 Census Website, <https://1950census.archives.gov>

Library and Archives Canada, Bac-lac.gc.ca

Passenger Lists and Border Entries, 1925 – 1935 -Nominal Indexes

Geni, geni.com

MyHeritage, myheritage.com

FamilySearch -tietokanta, familysearch.org

New Hampshire Death Records, 1654-1947

Bureau Vital Records and Health Statistics

Concord; FHL microfilm 2,025,897

Michigan, Eastern and Western Districts

Naturalization Records, 1837-1993

National Archives and Records Administration

World War I Draft Registration Cards

Michigan, Detroit Manifests of Arrivals at the Port of Detroit, 1906-1954

NARA microfilm publication M1478 (Washington, D.C.: National Archives and Records Administration, n.d.).

2. Lehdistö

Helsingin Sanomat (HS), 19.3.1914. [Suomalaiset lehdet: digi.kansalliskirjasto.fi]

Kajaani -lehti 22.12.1930.

Kajaanin lehti, 5.12.1913.

Kaikuja Kajaanista, 4.12.1913.

Karjala-lehti, 4.8.1905, 3.12.1913.

Kauppalehden protestilista, 4.11.1930.

Käkisalmen Sanomat, 13.5.1914.

Maakansa, 16.5.1914.

Parikkalan Sanomat, 3.12.1913, 26.10.1927

Wiipurin Sanomat, 5.8.1905.

Viipurin kaupungin osoitekalenteri ja liikehakemisto, 1.1.1939.

Fitchburg Sentinel, 31.7.1945. [newspapers.com]

Detroit Times, 27.9.1946. [genealogybank.com]

Detroit News, 27.9.1946. [genealogybank.com]

The Palm Beach Post, 17.2.1968. [newspapers.com]

The Palm Beach Post, 1.2.1969. [newspapers.com]

3. Yksityisistä arkistoista saadut lähteet

Kantakortti ja komennustodistus

Emil Piirainen, tilattu Kansallisarkistosta, tekijän hallussa.

Kauppakirjat

Kauppakirja vuodelta 1921, Karvola 19²-tilasta, tekijän hallussa.

Siirtolan kauppakirja 14.5.1969.

Kirjeet

Elina Roiha, 1945, tekijän hallussa.

Fanny Kilpeläinen, omistaa Markku Piirainen, osittain julkaistu teoksessa Piirainen, Jorma ja Tuula (toim.) *Eskilin jälkeläisiä: Piira – Piirainen – Piironen – Piironen*.

Kunniakirja ja muistomitali Emil Piiraiselle

Urho Kekkonen allekirjoittama asiakirja mitalin myöntämisestä, tekijän hallussa.

Lehtileikkeet

Maija / Aino Piiraiselle 90-vuotispäivänä 15.1.1993, julkaistu todennäköisesti Sotkamo-lehdessä.

Kuolinilmoitukset, tekijän hallussa.

Elina Roiha

Juho Roiha

Aapeli Piirainen

Aino Piirainen

Postikortti

Adam Bay, omistaa Anna-Riitta Jyrkinen.

Perukirja

Elina Roiha, tilattu Kansallisarkistosta, tekijän hallussa.

Sotilaspassi

Emil Piirainen, tekijän hallussa.

Valokuvia, tekijän hallussa.

III MUUT TIEDONANNOT

Keskustelu Teuvo Piiraisen kanssa 6.11.2021.

Keskustelut Asko Piiraisen kanssa.

Puhelinkeskustelu Salli Kumpulaisen kanssa 15.10.2021.

Sähköposti Kari Piiraiselta 14.3.2022.

Sähköposti Seija Seppälältä 5.10.2021.

Sähköpostikirjeenvaihto Anna-Riitta Jyrkisen kanssa syksyllä 2021.

IV KIRJALLISUUS

Alanen, Timo, ”Rahvaan nimet asiakirjoissa”, *Genos* 62 (1991).

Caine, Barbara, *Destined to be Wives: The Sisters of Beatrice Webb*. Oxford University Press: Oxford, 1986.

Castrén, Anna-Maija & Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino, ”Harvinaisesta ja kielletystä tavanomaiseksi ja Hyväksytyksi: muuttuva kulttuurinen ymmärrys av(i)oerosta suomalaisessa yhteiskunnassa”, *Janus* 27 (4) 2019, 344–361.

Corbin, Alain, *The Life of an Unknown. The Rediscovered World of a Clog Maker in Nineteenth-Century France*. European perspectives. Columbia University Press: New York, 2001. Kääntäjä Arthur Goldhammer.

Davidoff, Leonore, *Thicker than Water: Siblings and their relations, 1780-1920*. Oxford University Press: Oxford, 2012.

Frigren, Pirta, *Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylä studies in humanities 277. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 2016.

Ginzburg, Carlo, *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus: Tampere, 1996. Kääntäjä Aulikki Vuola.

Granö, Päivi, ”Melkein kotonaan – koti paikkana Wecksellin sisarusten kirjeissä 1900-luvun alussa.” Teoksessa Granö, Päivi & Suominen, Jaakko & Tuomi-Nikula, Outi (toim.), *Koti. Kaiho, paikka, muutos*. Kulttuurintuotannon ja maisematutkimuksen laitoksen julkaisuja IV. Turun yliopisto: Turku, 2004, 103 – 150.

Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi, ”Yksilöiden vetovoima”, *Historiallinen aikakauskirja* 4/2012, 375 – 377.

Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi, ”Johdanto: Elämää suurempaa”. Teoksessa Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä – biografia ja historiantutkimus*. E-kirja, SKS: Helsinki, 2014.

Hakosalo, Heini, ”Tasohyppelyä – Varhaiset suomalaiset naislääkärit ja historiallisen biografian monimuotoisuus”. Teoksessa Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä – biografia ja historiantutkimus*. E-kirja, SKS: Helsinki, 2014.

Happonen, Päivi, *Kaksi todellisuutta? Kirkonkirjat ja henkikirjat Sortavalan kaupungin väestöllisen profiilin kuvaajina 1800-luvun alusta vuoteen 1940*. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 96, Arkistolaitoksen toimituksia 8. Joensuun yliopisto: Joensuu, 2009.

Happonen, Päivi, *Sukututkimuksen asiakirjaopas – väestöhistorialliset arkistolähteet*. Karjala-tietokantasäätiö: Mikkeli, 2004.

Haverinen, Anna & Pajari, Ilona, ”Kuoleman julkisuus ja yksityisyys”. Teoksessa Pajari, Ilona & Jalonen, Jussi & Miettinen, Riikka & Kanerva, Kirsi (toim.), *Suomalaisen kuoleman historia*. E-kirja, Gaudeamus, 2019.

Heikinmäki, Maija-Liisa, *Suomalaiset häätavat. Talonpoikaiset avioliiton solmintaperinteet*. Otava: Keuruu, 1981.

Heikkinen, Antero, *Kainuun historia III. Hallinto ja kulttuuri 1720-luvulta 1980-luvulle*. Kainuun Maakuntaliitto: Kajaani, 1986.

Heikkinen, Antero, *Kirveskansa ja kansakunta: elämän rakennusta Kuhmossa 1800-luvun jälkipuolella*. SKS, 2000.

Heikkinen, Antero, *Kirveskansan elämää: ihmiskohtaloita Kuhmon erämaissa 1800-luvun alussa*. WSOY, 1988.

Heikkinen, Antero, *Kirveskansan murros: elämää Kuhmossa koettelemusten vuosina 1830-luvulla*. Yliopistopaino, 1997.

Heikkinen, Reijo, *Lääkärinä Kainuussa – Kainuun lääkäritoimen vaiheita vuosisatojen saatossa*. Kainuun Lääkäriyhdistys, 1995.

Helminen, Katri, *Eläinlääkärikunnan puolesta taistellen. Rainer Stenius toimijana Suomen eläinlääketieteen kentällä vuosina 1918–1951*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 108. Oulun yliopisto: Oulu, 2013.

Helsti, Hilikka, ”Rakkaat omaiset. Heikkilän sisarusten kirjeet ja perhestrategiat 1901 – 1919”. Teoksessa Helsti, Hilikka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860 – 1960*. SKS: Helsinki, 2006, 110 – 168.

Häggman, Kai, *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 179. SHS: Helsinki, 1994.

Ilmakunnas, Johanna, ”Sisarusten perhehistoriaa.” Arvosteltu teos: Leonore Davidoff 2012. Thicker Than Water: Siblings and their Relations 1780–1920. *Kasvatus & Aika*, 10: 1 (2016). <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68603>. Luettu 1.8.2021.

Jalava, Marja & Kinnunen, Tiina & Sulkunen, Irma, ”Johdanto. Kansallinen historiakulttuuri – näkökulmia yksinäisyyden purkamiseen”. Teoksessa Jalava, Marja & Kinnunen, Tiina & Sulkunen, Irma (toim.), *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. Historiallinen Arkisto 136. SKS: Vantaa, 2013, 7 – 27.

Kaarninen, Mervi, *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 5. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1995.

Keskisarja, Teemu, *Kyyneltenkallio. Kertomuksia seksistä ja väkivallasta*. Äänikirja, Siltala, 2011.

Keskisarja, Teemu, Saapasnahka-torni – Aleksis Kiven elämäkertomus. Äänikirja, Siltala, 2018.

Kinnunen, Tiina, ”Taistelevat sisaret. Kaksoiselämäkerta Ellen Keystä ja Alexandra Gripenbergistä eurooppalaisina feministeinä”. Teoksessa Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä – biografia ja historian tutkimus*. E-kirja, SKS: Helsinki, 2014.

Kokko, Marja (2017) ’Henkilötietojen suoja-aika esimerkkinä historian tutkimuksen tutkimuseettisistä kysymyksistä’. Teoksessa Lidman, Satu; Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus.

Komulainen, Juhani, *Sotkamon siirtolaisuus Pohjois-Amerikkaan vuosisadan vaihteessa – vuodet 1898 – 1914*. Julkaisematon Pro gradu –tutkielma, Oulun yliopisto, 2001.

Kortelainen, Anna, *Virginie! Albert Edelfeltin rakastajattaren tarina*. E-kirja, Tammi, 2002.

Kosonen, Päivi, *Elämisen taidosta. Esseitä modernin kirjallisuuden tunnoista*. Tampere University Press: Tampere, 2004.

Kotilainen, Sofia, *Suvun nimissä: nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2008.

Lepore, Jill, ”Historians Who Love Too Much: Reflections on Microhistory and Biography”, *The Journal of American History*, 88:1 (2001), 129 – 144.

Leskelä-Kärki, Maarit, ”Suhteellista elämää. Relationaalisuus ja biografinen vuorovaikutus”. Teoksessa Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä – biografia ja historiantutkimus*. E-kirja, SKS: Helsinki, 2014.

Leskelä-Kärki, Maarit, *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Avain: Vantaa, 2017.

Levi, Giovanni, ”On Microhistory”. Teoksessa Burke, Peter (toim.), *New Perspectives in Historical Writing*. Polity Press, 1991, 93 – 113.

Lähde, Heikki K., ”Manttaali – miesluvusta tuottavuuden mitaksi”. *Maankäyttö*, 2/2013, 24 – 26.

Markkola, Pirjo, ”Emännäksi, piiiaksi vai tehtaaseen. Tampereen ympäristössä syntyneiden naisten elämänvaiheista 1830-luvulta 1930-luvulle”. Teoksessa Kiuasmaa, Kyösti & Hyrkkänen, Markku & Hämäläinen, Vilho & Jaakkola, Jouko (toim.), *Yksilö ja yhteiskunnan muutos*. Acta Universitatis Tamperensis A 202. Tampereen yliopisto: Tampere, 1986, 72 – 84.

Markkola, Pirjo, Työläiskodin synty. *Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994.

Miettinen, Tiina, *Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1229. Tampere University Press: Tampere, 2012.

Moilanen, Laura-Kristiina, *Talonpoikaisuus, säädyllisyys ja suomalaisuus 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomenkielisen proosan kertomana*. Jyväskylä studies in humanities 105. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 2008.

Mordecai, Carolyn, *Weddings: Dating & Love Customs of Cultures Worldwide*. Nittany Publishers, 1999.

Männistö, Tiina, *Haluatko todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972*. Historian laitoksen julkaisuja 63. Turun yliopisto: Turku, 2003.

Niiniluoto, Ilkka, *Hyvän elämän filosofiaa*. Äänikirja, SKS Kirjat, 2020.

Paikkala, Sirkka, ”Etunimet sukututkimuksessa”, *Sukutieto* 1997:1, 19 – 24. <https://elektra-helsinki-fi.libproxy.tuni.fi/se/s/0788-1673/14/1/etunimet.pdf>.

Paikkala, Sirkka, ”Patronyymit ja matronyymit sukututkimuksissa”, *Sukutieto* 1997:2, 13- 17. <https://elektra-helsinki-fi.libproxy.tuni.fi/se/s/0788-1673/14/2/patronyy.pdf>.

Paikkala, Sirkka, ”Sukunimet sukututkimuksessa”, *Sukutieto* 1997:4, 4 – 10. <https://elektra-helsinki-fi.libproxy.tuni.fi/se/s/0788-1673/14/4/sukunime.pdf>.

Pajari, Ilona, ”Kuolema maalla ja kaupungissa – kulttuurin ja kulutuksen tarkastelua”. Teoksessa Pajari, Ilona & Jalonen, Jussi & Miettinen, Riikka & Kanerva, Kirsi (toim.), *Suomalaisen kuoleman historia*. E-kirja, Gaudeamus, 2019.

Peltola, Jarmo, ”Valon ja varjon rajamailla, 1900-luvun alun sosiaalisia ongelmia”. Teoksessa Mari Lind & Kimmo Anttila & Antti Liuttunen (toim.), *Tammerkoski ja kosken kaupunki*. Tampereen museoiden julkaisuja 115. Tampereen museot: Tampere, 2011, 124 – 129.

Peltonen, Matti, ”Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus”. Teoksessa Ginzburg, Carlo, *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus: Tampere, 1996, 7 – 34.

Peltonen, Matti, ”Mikrohistoria ja puuttuvan tiedon ongelma”. Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.): *Toinen tieto*. Stakes: Helsinki 2005, 76–93.

Peltonen, Matti, *Mikrohistoriasta*. Hanki ja jää. Gaudeamus: Helsinki, 1999.

Piirainen, Jorma ja Tuula (toim.), *Eskilin jälkeläisiä: Piira – Piirainen – Piironen – Piironen*. Eskil Piira Sukuseura ry: Kuhmo, 2011.

Porvali, Seppo, Kari: *Tasavallan hovinarri: Dokumentti maailman parhaimpiin pilapiirtäjiin kuuluneen Kari Suomalaisen elämästä*. Revontuli: Tampere, 1999.

Posing, Birgitte, ”Elämä pelissä. Biografian historia ja vastuu”. Teoksessa Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä – biografia ja historiantutkimus*. E-kirja, SKS: Helsinki, 2014.

Posing, Birgitte, *Historical Biography. The International Encyclopedia for of Social and Behavioral Sciences*. Elsevier: Oxford, 2001.

Pylkkänen, Anu, ”Avioliiton historiaa – Sukujen sopimuksesta kahden kauppaan”. Teoksessa Letto-Vanamo, Pia (toim.), *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. 2. p. Gaudeamus: Helsinki, 1992.

Rasila, Viljo, ”Tavallisen ihmisen elämäkerta” (1986). Teoksessa Tenhunen, Iris (toim.), *Toisen tasavallan kirjallisuus. Keskustelua Pentinkulman päivillä 1978 – 1987*. WSOY: Juva, 1988, 156 – 168.

Rasila, Viljo, *Kolme tarinaa*. E-kirja, Books on Demand, 2020.

Räisänen, Alpo, ”Paikannimet kertovat – Keitä liikkui Kainuussa ennen nykyasutuksen syntyä?”. Teoksessa Mäkinen, Antti (toim.), *Elämää Kainuussa. Kainuun asutus 450 vuotta*. Kainuun museo, 2002.

Räisänen, Arja-Liisa, *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 1995.

Saarimäki, Pasi, ”Aviottoman raskauden ongelma 1800-luvun lopun sisäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä”. Teoksessa Saarimäki, Pasi & Hytönen, Kirsi-Maria & Niskanen, Heli (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. SKS: Helsinki, 2012.

Sadinmaa, Kai, *Kuolleiden kirja*. Into, 2019.

Sariola, Sakari, *Amerikan kultalaan. Amerikansuomalaisten siirtolaisten sosiaalhistoriaa*. Tammi: Helsinki, 1982.

Stark, Laura ”Johdanto. Pitkospuita modernisaation suolle”. Teoksessa Helsti, Hilikka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860 – 1960*. SKS: Helsinki, 2006, 9 – 46.

Sulkunen Irma, *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700-1800-luvulla*. Hanki ja jää. Gaudeamus: Helsinki, 1999.

Tepora, Tuomas, ”Kiihkeä historia – tunteet historian tutkimuksessa”. Teoksessa Hannikainen, Matti O. & Danielsbacka, Mirikka & Tepora, Tuomas (toim.), *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historian tutkimuksessa*. E-kirja, Gaudeamus, 2018.

Tervo, Kari, *Soikamo - Kainuun etelä. Soikamon kulttuuriympäristöohjelma*. KAIra 1/2008. Kainuun ympäristökeskus. <http://hdl.handle.net/10138/45094>.

Tuominen, Arto, Empress of Ireland – 70 suomalaissiirtolaista syvyysnäkökulmaan. *Siirtolaisuus-Migration*, 26: 1 (1999), 18–24. <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/92140>. Luettu 1.10.2021.

Turpeinen, Oiva, *Lännen lokarit. Kainuusta Amerikkaan*. Julkaisu B: 34. Kainuun liitto: Kajaani, 2002.

Vainio-Korhonen, Kirsi, ”Järjellä ja tunteella aviovuoteeseen – Suomalaisen avioliiton ja yhteiselämän historiaa”, *niin & näin* 1/15, 48 – 51.

Vainio-Korhonen, Kirsi, ”Vastuullinen historia”. Teoksessa Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. E-kirja, Gaudeamus, 2017.

Vilkuna, Kustaa, *Kainuu – Kvenland*. Turun Sanomalehti ja Kirjapaino Osakeyhtiö: Turku, 1957.

Vinha-Mustonen, Toini (toim.), *Hiidenportilta Kallioiselle. Sotkamon Ontojoen ja Tipaksen kylien perinnettä*. Vinha-Mustonen: Sotkamo, 1999.

Vuolanto, Ville, ”Tutkimusprosessi, metodit ja historian tutkimuksen ominaislaatu”, *Historiallinen Aikakauskirja* 105: 3 (2007), 304–316.

Wilmi, Jorma (& Laulumaa, Vesa), *Sotkamon historia*. Sotkamon kunta: Sotkamon seurakunta: Sotkamo –seura, 1997.

www-sivut

eMuseo, Korvesta koulutielle – Sotkamon kansakoulut, Tipasoja, Pohjois-Tipas. <https://emuseo.fi/sotkamonkansakoulut>.

Knuutila, Jyrki, ”Yksilöllinen, yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen kuoleman kulttuuri kohtaavat toisensa hautauksessa ja hautausmailla.” *Teologia.fi*, Teema 2018/1: Kuolema. <https://teologia.fi/2018/01/yksityinen-yhteisoellinen-ja-yhteiskunnallinen-kuoleman-kulttuuri-kohtaavat-toisensa-hautauksessa-ja-hautausmailla/>. Luettu 5.10.2021.

Korkiasaari, Jouni, ”Sukututkija siirtolaisten jäljillä”. *Siirtolaisuusinstituutin julkaisuja*, 5.4.2018. <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2019/04/sukututkija-siirtolaisten-jaljilla-jouni-korkiasaari-siirtolaisuusinstituutti-2018-reduced1.pdf>. Luettu 1.5.2021.

Lauri Järvilehto, ”Tuottavuus ei kasva mailaa puristamalla”. *Ajattelun ammattilainen*, 1.6.2015. <https://ajattelunammattilainen.fi/tag/henry-ford/>. Luettu 21.1.2022.

Lith, Pekka, ”Hevonen tulee takaisin”. *Tilastokeskus*, 31.8.2006. https://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt_08_06_hevonen.html. Luettu 20.11.2021.

Lukkari, Jaana, ”Kvenland – Kainuu, historiallinen ja nykyinen”. *Jaanailua sukututkimuksen havinoissa*, 10.3.2019. <https://jaanasklukkari.com/2019/03/10/kvenland-kainuu-historiallinen-ja-nykyinen/>. Luettu 1.3.2021.

Paikkala, Sirkka, ”Virallinen ja epävirallinen nimi”, *Kielikello – Kielenhuollon tiedotuslehti*, 1/2014. <https://www.kielikello.fi/-/virallinen-ja-epavirallinen-nimi>. Luettu 9.9.2021.

Rahanarvolaskuri, *Suomen pankin rahamuseo*. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>.

Resiina, vaunut.org. Vierailtu 15.12.2021.

Smith, Marian L. & Friedman, Elise & Gursky, Flora & Bien, Eleanor, ”A Guide to Interpreting Passenger List Annotations”, *Manifest Markings*. Sivustolla jewishgen.org. Luettu 15.12.2021.

Trulia, <https://www.trulia.com/p/mi/detroit/5964-proctor-st-detroit-mi-48210—2050620097>. Luettu 10.3.2021.

Vainio-Korhonen, Kirsi, ”Vastuullinen historiantutkimus ja tietosuoja”, *Vastuullinen tiede. Tutkimusetiikka ja tiedeviestintä Suomessa*, 17.4.2018, <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimustyo/vastuullinen-historiantutkimus-ja-tietosuoja>.

”Vuosisadan vertailut”, *Tilastokeskus, stat.fi*. <https://www.stat.fi/tup/satavuotias-suomi/vuosisadan-vertailut.html>. Luettu 12.10.2021.

”Väestötieteen perusteet, 4.2 Kirkkolaki vuodelta 1686 – väestötilaston perusta”, *Tilastokeskus: tilastokoulu*.

https://tilastokoulu.stat.fi/verkkokoulu_v2.xql?course_id=tkoulu_vaesto&lesson_id=4&page_type=sisalto&subject_id=2. Luettu 11.11.2021.